

Part Code
ST1316

DANES
-PICTA
.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

Aleksandra SKRABACZ

RATOWNICTWO W III RP

Ogólna charakterystyka

57285

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Aleksandra SKRABACZ

RATOWNICTWO W III RP

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

1. Rodzaje i struktura organizacyjna i ogólna zasady funkcjonowania ratownictwa w Polsce	36
2.1. Rodzaje działań ratowniczych	36
2.2. Struktura organizacyjna ratownictwa	38
2.2.1. Ratownictwo państwowe	38
Szefstwo służby (z. 40), Centralny Szef Służby Ratowniczej Głównego (z. 42), Szef Służby Ratowniczej Województwa (z. 44), Ministerstwo (z. 46), Państwowa Agencja Bezpieczeństwa (z. 48), Państwowa Służba Ratownicza (z. 50), Służba Ratownicza RP (z. 52), Zarządca i kierownik służby ratowniczej (z. 54)	
2.2.2. Ratownictwo społeczne	67
Polskie Radio Obywatelskie PLO O KADNO (z. 70), Polskie Związki Młodzieży (z. 72), Związek Ochotniczych Służb Ratowniczych RP (z. 74), Związek Ochotniczych Pogotówi Ratowniczych (z. 76), Polskie Centrum Kryzysowe (z. 78), Związek Ratowniczo-Pomocny (z. 80), Pomocna Organizacja Ratownicza (z. 82)	
2.2.3. Ratownictwo honorowe	84
2.2.4. Ratownictwo w	86
2.3. Ogólne zasady funkcjonowania ratownictwa w Polsce	88
2.3.1. Kierownictwo ratownictwa	88
2.3.2. Funkcjonowanie	90

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WARSZAWA 2004

Projekt okładki
Ewa Wiśniewska

Redaktor
Teresa Piątek

Redaktor techniczny
Beata Klarowska

Korekta
Renata Czerwińska

ISBN 83-89423-36-7

Sygn. AON 5634/04

Skład, druk i oprawa: Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel. 681-40-55, tel./faks 681-37-52
Zam. nr 94/2004

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Podstawy funkcjonowania ratownictwa w Polsce	8
1.1. Ratownictwo – podstawowe pojęcia, definicje, typologia	8
1.2. Ustawodawstwo ratownicze i kompetencje organów administracji publicznej w zakresie ratownictwa	14
1.2.1. Rola organów naczelnych administracji rządowej w ratownictwie	14
1.2.2. Zadania terenowych organów administracji rządowej i samorządowej w ratownictwie	19
<i>Wojewoda (s. 19). Starosta – (s. 23). Wójt, burmistrz, prezydent miasta (s. 26)</i>	
1.3. Siły i środki ratownictwa III RP	30
1.4. Perspektywy organizacji ratownictwa w Polsce	33
2. Rodzaje, struktura organizacyjna i ogólne zasady funkcjonowania ratownictwa w Polsce	36
2.1. Rodzaje działań ratowniczych	36
2.2. Struktura organizacyjna ratownictwa	38
2.2.1. Ratownictwo państwowe	38
<i>Slużba zdrowia (s. 38). Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego (s. 42). Slużba „Ratownictwo Chemiczne” (s. 44). Morska Slużba Poszukiwania i Ratownictwa (s. 46). Państwowa Agencja Atomistyki (s. 49). Państwowa Straż Pożarna (s. 52). Siły zbrojne RP (s. 60). Zakładowe i terenowe służby ratownicze (s. 66).</i>	
2.2.2. Ratownictwo społeczne	67
<i>Polskie Radio Obywatelskie PL-CB RADIO (s. 70). Polski Związek Motorowy (s. 72). Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP (s. 73). Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (s. 74). Górskie i Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (s. 75). Polski Czerwony Krzyż (s. 76). Związek Harcerstwa Polskiego (s. 78). Pomorskie Towarzystwo Ratownicze (s. 80).</i>	
2.2.3. Ratownictwo komercyjne	80
2.2.4. Samoratownianie	82
2.3. Ogólne zasady funkcjonowania ratownictwa w Polsce	83
2.3.1. Kierowanie ratownictwem	83
2.3.2. Koordynacja ratownictwa	86
2.3.3. Międzynarodowa współpraca w zakresie ratownictwa	87

3. Udział sił zbrojnych w ratownictwie.....	91
3.1. Rola sił zbrojnych w ratownictwie.....	91
3.2. Podstawy prawne użycia sił zbrojnych do działań ratowniczych	93
3.3. Organizacja ratownictwa wojskowego.....	101
3.4. Zasady użycia wojska do działań ratowniczych	104
3.5. Udział sił zbrojnych RP w ratownictwie NATO.....	106
Zakończenie.....	108
Bibliografia.....	111
Zestawienie załączników	116

WSTĘP

Ratowanie w potocznym, intuicyjnym rozumieniu oznacza udzielanie pomocy w niebezpieczeństwie, w trudnej sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu. Pojęcie to towarzyszy człowiekowi niemal od zarania dziejów, jest bowiem nieodłącznym atrybutem ludzkiego życia. Ratowanie było naturalnym odruchem człowieka, reakcją na niebezpieczeństwo, które groziło utratą zdrowia lub życia. W początkowych okresach istnienia ludzie sami troszczyli się o swoje bezpieczeństwo, wzajemnie udzielając sobie pomocy. Wraz z rozwojem społecznym oraz ukształtowaniem się instytucji państwa powołano do istnienia wyspecjalizowane podmioty przeznaczone do ratowania ludzi w sytuacjach zagrożeń. Rozwój cywilizacji doprowadził do wprost nieograniczonej mutacji zagrożeń, których rozmiar, natężenie, intensywność ciągle negatywnie zaskakują ludzi. Dlatego potrzeby w zakresie ratownictwa ciągle wzrastają i niezbędne jest utrzymywanie, doskonalenie oraz przygotowywanie odpowiednich sił ratowniczych, które zapewnią nam poczucie bezpieczeństwa.

W codziennym życiu o bezpieczeństwo obywatele dbają **wyspecjalizowane służby i straże**, które są w stanie udzielić fachowej i szybkiej pomocy. Do nich na pewno zaliczymy wszelkiego rodzaju pogotowia (gazowe, energetyczne, wodociągowe, ratunkowe itd.) oraz inne struktury organizacyjne, na które nałożono obowiązek prowadzenia działań ratowniczych.

Sytuacja znacznie się komplikuje, gdy zagrożenie przybiera postać, nad którą nie jesteśmy w stanie zapanować mimo posiadania wyspecjalizowanych podmiotów ratowniczych. Niestety, zagrożenia XXI wieku coraz częściej zaskakują pod względem swoich parametrów, a co najistotniejsze, występują w coraz bardziej skomplikowanej formie. Nie bez znaczenia jest również to, iż na pierwszy plan wysuwają się zagrożenia związane z rozwojem cywilizacyjnym oraz próbą ujarznienia przez człowieka przyrody (załącznik 1). Słynna już wypowiedź M. Reunera przybliży charakter współczesnych zagrożeń niemilitarnych: „Zagrożenia, jakie niosą dla współczesnych społe-

czeństw katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe oraz skażenie środowiska, są równe skutkom wojny”¹.

Skalę potrzeb ratowniczych obrazują straty poniesione w wyniku klęsk i katastrof – w 1998 r. wyniosły 90 miliardów dolarów. Natomiast wśród zagrożeń cywilizacyjnych, jak podaje Światowa Organizacja Zdrowia, przeważają wypadki na drogach, z powodu których w 2000 r. zginęło 1,26 miliona osób.

Państwo musi podjąć działania w celu zapewnienia sobie i swoim obywatelom szeroko rozumianego bezpieczeństwa, także w zakresie ochrony ludności (bezpieczeństwa powszechnego). Ze względu na potrzeby społeczne w państwie tworzy się i rozwija, jeżeli zachodzi taka potrzeba, określone systemy, będące szczegółowymi systemami bezpieczeństwa² (załącznik 2). Jednym z nich jest **system ochrony ludności** mający na celu ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami spowodowanymi działaniami sił natury i (lub) działalnością człowieka, przewyżczanie ich następstw, a także zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania³. Do podstawowych zadań systemu W. Kitler zalicza m.in. planowanie i prace organizacyjne, ostrzeganie i alarmowanie, ratownictwo, ewakuację, opiekę medyczną i religijną, walkę z pożarami, powodziami i innymi zagrożeniami⁴.

Ratownictwo jako jedno z zadań w zakresie ochrony ludności wymaga zintegrowania wysiłków różnych podmiotów ratowniczych prowadzących wiele rodzajów działań w zakresie ratowania życia. Wśród **podmiotów ratowniczych** można wyróżnić te, które są ustawowo powoływane, nadzorowane i finansowane przez **państwo**. Do nich zaliczymy m.in. Państwową Straż Pożarną, Morską Służbę Poszukiwania i Ratownictwa, Centralną Stację Ratownictwa Górniczego i wiele innych. Państwowe siły ratownicze nie zawsze jednak wystarczają do prowadzenia działań ratowniczych, dlatego na gruncie działalności społecznej powstało wiele **ochotniczych organizacji ratowniczych**, wyspecjalizowanych w bardzo szczegółowych rodzajach ratownictwa (ratownictwo górskie, wodne, wysokościowe, jaskiniowe itd.).

¹ M. Reuner, *National Security. The economic and environmental dimension*, „Wordwatch Institute” 1989, nr 5.

² Zob. szerzej W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System*, rozprawa habilitacyjna, ZN AON, Warszawa 2002, s. 55.

³ Tamże.

⁴ Tamże, s. 315.

Organizacje pozarządowe niosą pomoc nie tylko bezpośrednio w akcji ratowniczej, ale też dbają o poszkodowanych jeszcze wiele dni po ustaniu zagrożenia. Udzielają pomocy oraz zapewniają opiekę społeczną, psychologiczną i religijną, dzięki czemu ofiary wypadków i katastrof mogą zapomnieć o traumatycznych przeżyciach.

Możliwości oraz skuteczność działania organizacji pozarządowych potwierdza ich udział i niesienie pomocy we wszystkich tragicznych wydarzeniach, jakie dotyczą ludność nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Organizacje zrzeszone w struktury międzynarodowe niosą pomoc medyczną, żywnościową, psychologiczną, posługę duchową dla poszkodowanych przez działania wojenne w Kosowie, cierpiących z powodu trzęsienia ziemi w Turcji i Kolumbii, powodzi w Chinach, Iranie, cyklonów w Indiach i na Filipinach. Poprzez międzynarodowe organizacje pozarządowe ludność całego świata solidaryzuje się z narodami poszkodowanymi w geście wzajemnej pomocy i zrozumienia.

Rodzaje działań ratowniczych zależą od rodzaju zagrożenia, z jakim zmagają się ratownicy. Jednakże współczesne zagrożenia w postaci klasycznej występują stosunkowo rzadko, najczęściej mamy do czynienia z różnymi rodzajami działań ratowniczych prowadzonych równocześnie.

Problem ratownictwa jest niebywale skomplikowany zarówno pod względem planowania, zorganizowania, jak i prowadzenia działań ratowniczych.

Celem podręcznika jest przedstawienie ogólnej charakterystyki ratownictwa III RP, poczynając od istoty ratownictwa, podstawowej terminologii i definicji stosowanych w tym zakresie oraz typologii (rozdział I), poprzez rodzaje, struktury organizacyjne i ogólne zasady funkcjonowania ratownictwa w Polsce (rozdział II). Nie można było w niniejszym podręczniku pominąć roli, jaką w ratownictwie odgrywają siły zbrojne RP, oraz określenia struktury organizacyjnej przyjętej na potrzeby wsparcia władz cywilnych i społeczeństwa, a także ogólnych zasad udzielania pomocy w zakresie ratownictwa (rozdział III).

Podręcznik jest adresowany przede wszystkim do studentów Akademii Obrony Narodowej, wszystkich rodzajów studiów, kursów i szkoleń. Zawarta w nim wiedza na temat ratownictwa w III RP z pewnością będzie przydatna w procesie dydaktycznym naszej uczelni, obejmuje bowiem niezmiennie istotny dla tworzenia bezpieczeństwa narodowego element obrony narodowej.

1. PODSTAWY FUNKCJONOWANIA RATOWNICTWA W POLSCE

1.1. RATOWNICTWO – PODSTAWOWE POJĘCIA, DEFINICJE, TYPOLOGIA

Zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa polskiego. Zgodnie bowiem z Konstytucją RP z 2 kwietnia 1997 r. „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Ten konstytucyjny obowiązek III RP wypełnia m.in. przez powołanie oraz utrzymywanie odpowiednich sił i środków mających na celu ochronę i obronę ludności przez zagrożeniami XXI wieku, wynikającymi zarówno z działania sił przyrody, jak i działalności człowieka.

W sytuacji dnia codziennego do reagowania na wypadki kolejowe, drogowe, awarie sieci elektrycznych czy wodociągowych, wreszcie zdarzenia zagrażające zdrowiu ludności wyznaczono etatowe, wyspecjalizowane jednostki, których zadaniem jest udzielanie szybkiej i niezbędnej pomocy. Do nich zalicza się pogotowie ratunkowe, pogotowie energetyczne, pogotowie gazowe, pomoc drogową, straż pożarną itd. Służby te doskonale radzą sobie ze zdarzeniami, które nie zakłócają normalnego funkcjonowania społeczeństwa, nie zaburzają porządku dnia codziennego.

Jednakże niektóre zdarzenia mogą zdecydowanie wykraczać poza jednostkowe przypadki (przybierać charakter masowy), mogą – ze względu na nasilenie, rozmiar czy częstotliwość występowania – bardzo komplikować i zakłócać normalny porządek społeczny. Dlatego obowiązkiem państwa i społeczeństwa jest powołanie i utrzymywanie takich sił ratowniczych (współdziałających ze sobą i innymi podmiotami), które funkcjonując w strukturze organizacyjnej różnych instytucji i organizacji rządowych i pozarządowych, będą tworzyć zintegrowany system ratowniczy, stanowiący dziedzinę bezpieczeństwa

powszechnego państwa, powołany do reagowania na zagrożenia przez prowadzenie działań ratowniczych (przy użyciu wszystkich dostępnych sił i środków), mających na celu ratowanie najistotniejszych wartości materialnych i niematerialnych.

W literaturze przedmiotu oraz opracowaniach leksykalnych i encyklopedycznych można znaleźć kilka definicji terminu „ratownictwo”.

I tak np. *Słownik języka polskiego* wyjaśnia, iż ratownictwo to „ogół środków i metod ratowania życia ludzkiego”, a samo słowo „ratować” oznacza „udzielać komuś pomocy w niebezpieczeństwie, w trudnej sytuacji, chronić od zguby, nieszczęścia, śmierci, od ruiny, zniszczenia, kłopotów, wybawiać, starać się ocalić, zachować coś”⁵.

Z kolei *Nowy słownik języka polskiego* określa ratownictwo jako „działalność, której celem jest ratowanie ludzi lub rzeczy znajdujących się w niebezpieczeństwie; także ludzi i środków zaangażowanych w taką działalność”. Czynność ratowania polega na „oddaleniu jakiegoś niebezpieczeństwa, (...) zwłaszcza groźby śmierci lub zniszczenia”⁶.

Słownik współczesnego języka polskiego definiuje ten termin w sposób następujący: „ratownictwo – różne formy działalności, stosowane w celu ratowania życia człowieka”. Ratować zaś oznacza „skutecznie interweniować w jakiejś trudnej sytuacji, znajdować wyjście z kłopotliwego położenia”⁷.

Mała encyklopedia wojskowa traktuje ratownictwo jako „niesienie pomocy w nagłych wypadkach, zwłaszcza zagrażających zdrowiu i życiu ludzi; akcje ratownictwa podejmowane są zarówno w czasie pokoju (wielkie katastrofy, klęski żywiołowe), jak i wojny”⁸.

Uogólniając powyższe definicje, można przyjąć na potrzeby niniejszej publikacji, iż **ratownictwo**, jako dziedzina bezpieczeństwa powszechnego, oznacza działalność prowadzoną na wszystkich szczeblach organizacji państwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny, za po-

⁵ *Słownik języka polskiego*, pod red. M. Szymczaka, Wyd. PWN, Warszawa 1992, tom III, s. 21–22.

⁶ *Nowy słownik języka polskiego*, pod red. E. Sobol, Wyd. PWN, Warszawa 2000, s. 415–416.

⁷ *Słownik współczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Wilga, Warszawa 1996, s. 932.

⁸ *Mała encyklopedia wojskowa*, MON, Warszawa 1971, tom III, s. 34.

mocą różnych metod, sił i środków, w celu ratowania zdrowia i życia ludzkiego oraz (lub) dóbr materialnych.

Ratowanie natomiast oznacza pomoc w trudnej, nagłej sytuacji, która grozi śmiercią tak ofiar, jak i ratowników oraz zniszczeniem ważnych elementów dorobku materialnego i kulturalnego oraz środowiska.

Specyficznym rodzajem ratownictwa są działania ratownicze podejmowane przez osobę poszkodowaną. Mamy wtedy do czynienia ze zjawiskiem **samoratowania**, czyli udzielania pomocy samemu sobie w sytuacji zagrożenia, gdy pomoc z zewnątrz jeszcze nie przybyła lub nie przybędzie.

W treści definicji „ratownictwa” można dostrzec pewne cechy charakterystyczne dla tego zjawiska, mianowicie: **nagłość i trudność sytuacji** – najczęściej wypadek, zdarzenie, które zaburza dotychczasowy porządek dnia codziennego, **czas działania** – okres pokoju, kryzysu i wojny, **sposób działania** – metody, siły i środki zarówno ogólne, jak i specjalistyczne, **cel działania** – ratowanie zdrowia, życia, mienia i środowiska.

Stosując kryterium zakresu i wielkości działań ratowniczych, można wyróżnić trzy poziomy organizacyjne działań ratowniczych:

- **akcję ratowniczą**, polegającą na udzielaniu pomocy doraźnej w krótkim czasie i przy małym nakładzie sił;
- **działanie ratownicze**, a więc każdą czynność podjętą w celu ochrony życia, zdrowia, mienia lub środowiska, wystąpienia klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia;
- **operację ratowniczą**, czyli kompleks kolejno po sobie następujących i jednoczesnych działań ratowniczych, wymagających użycia różnorodnych, specjalistycznych sił i środków w myśl jednolitego planu działania.

W literaturze przedmiotu w związku z ratownictwem często stosuje się dwa pokrewne przymiotniki: „ratunkowy” i „ratowniczy”. Trudno znaleźć konkretne uzasadnienie ich użycia, przeważnie stosuje się je zamiennie, niekiedy wyjaśniając, iż przymiotnik „ratunkowy” odnosi się do ratowania ludzi, (nawiązując do pogotowia ratunkowego), natomiast „ratowniczy” do ratowania pozostałych dóbr.

Przechodząc do **typologii ratownictwa**, już na wstępie warto wyjaśnić, iż z uwagi na różnorodność występujących zagrożeń, których następstwem jest podjęcie profilaktycznych lub prewencyjnych dzia-

łań ratowniczych, trudno dokonać jednolitej i wyczerpującej typologii ratownictwa III RP. Należy bowiem wziąć pod uwagę co najmniej kilka zasadniczych kryteriów, ale i tak nie będzie to podział ani ostry, ani jednoznaczny.

Systemy ratownicze organizuje się na różnych szczeblach administracji publicznej, m.in. na szczeblu międzyministerialnym, ministerialnym, administracji rządowej i samorządowej. Działalność ratowniczą podejmuje się w wyniku zaistnienia różnych zdarzeń (wypadków), np. górniczych, morskich, lotniczych, wyróżnia się zatem różne rodzaje ratownictwa. Dlatego w zależności od przyjętego kryterium można dokonywać różnej typologii ratownictwa.

Na potrzeby niniejszej pracy za **podstawowe** przyjęto **kryterium finansowania** działań ratowniczych, a zatem finansowanie utrzymania, szkolenia i wyposażenia sił ratowniczych oraz pokrywanie kosztów finansowych prowadzonych akcji, działań operacji ratowniczych (załącznik 3). I tak analizując źródło lub sposób finansowania, można dokonać podziału na:

- **ratownictwo państwowe**, które jest finansowane z budżetu państwa;
- **ratownictwo społeczne**, którego koszty organizowania i utrzymania w całości lub w części pokrywane są ze źródeł własnych organizacji pozarządowych;
- **ratownictwo komercyjne** działające w sferze usług, co oznacza, iż działania ratownicze są wykonywane odpłatnie.

Każdy z tych typów ratownictwa zostanie omówiony w dalszej części podręcznika.

Jedną z często spotykanych typologii ratownictwa jest podział ze względu na **zasięg** działań ratowniczych. Wobec tego wyróżnia się ratownictwo międzynarodowe, prowadzone na obszarze dwóch lub więcej państw, ratownictwo krajowe, wojewódzkie, powiatowe, gminne i lokalne.

Następnie można dokonać klasyfikacji ratownictwa ze względu na cel działań ratowniczych, a więc kto lub co jest ratowane. Można zatem wyróżnić działania ratownicze mające na celu:

- ratowanie życia i zdrowia,
- ratowanie dóbr materialnych i kulturalnych,
- ratowanie środowiska.

Zaprezentowana powyżej typologia ratownictwa na pewno nie jest ostateczna, tym bardziej iż różnorodność zagrożeń wymusza najczęściej podjęcie i prowadzenie równocześnie kilku rodzajów kompleksowych działań ratowniczych lub angażowanie różnych sił ratowniczych, np. ratowanie ludzi i środowiska w przypadku zagrożenia ekologicznego, czy współdziałanie ze sobą państwowych i społecznych sił ratowniczych.

Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom spoczywa na państwie i to ono właśnie jest głównym organizatorem działań ratowniczych. Państwo, dysponując odpowiednimi siłami, środkami oraz metodami działań, odpowiada za przygotowanie i funkcjonowanie ratownictwa państwowego. W ratownictwie państwowym (załącznik 4) ze względu na rodzaj działań ratowniczych można wyróżnić⁹:

- 1) ratownictwo medyczne,
- 2) ratownictwo górnicze,
- 3) ratownictwo chemiczne,
- 4) ratownictwo morskie,
- 5) ratownictwo kolejowe,
- 6) ratownictwo pożarowe,
- 7) ratownictwo radiacyjne,
- 8) ratownictwo lotnicze,
- 9) ratownictwo powodziowe,
- 10) inne.

Kolejnym kryterium przyjmowanym przy typologii ratownictwa państwowego jest **szczebel administracji**, która koordynuje i zarządza działaniami ratowniczymi. Dlatego wyróżnia się ratownictwo na szczeblu kraju, województwa, powiatu i gminy.

Specyficzną odmianą ratownictwa jest **ratownictwo komunalne**, utrzymywane ze środków własnych poszczególnych instytucji, które ze względu na potrzeby mieszkańców (użytkowników) powołują różne służby, mające na celu doraźne reagowanie na zdarzenia zaistniałe w codziennym życiu. Najczęściej mamy do czynienia z pogotowiem ratunkowym, pogotowiem energetycznym, gazowym, ciepłow-

⁹ Ten typ działań ratowniczych nazywany jest również ratownictwem branżowym lub resortowym, ponieważ w przeszłości praktycznie każde ministerstwo (resort) było organizatorem własnych systemów ratowniczych, np. Ministerstwo Górnictwa odpowiadało za ratownictwo górnicze.

niczym¹⁰, wodno-kanalizacyjnym, dźwigowym, czy np. w Warszawie z pogotowiem przystankowym.

Ponieważ państwo nie jest w stanie zapewnić bezpieczeństwa swym obywatelom we wszystkich dziedzinach życia, obok ratownictwa państwowego istnieją struktury nieutrzymywane ze środków państwowych, wyspecjalizowane w pewnych rodzajach ratownictwa, zwłaszcza wymagających specyficznych kwalifikacji. Mowa tu o działaniach prowadzonych przez organizacje pozarządowe, czyli **ratownictwie społecznym**. Społeczne organizacje ratownicze zajęły się tymi dziedzinami ratownictwa, w których siły państwowe nie mogły lub nie chciały działać.

Przeprowadzając typologię ratownictwa społecznego (załącznik 5), należy wziąć pod uwagę **specyfikę środowiska**, w jakim prowadzone są działania ratownicze. Można zatem wyróżnić ratownictwo: górskie, wodne, jaskiniowe, wysokościowe, drogowe, powodziowe itd.

Niektóre społeczne organizacje ratownicze, mając na uwadze specyficzne potrzeby ratownicze, powołały w swoich strukturach tzw. **grupy ratownictwa specjalistycznego**. Grupy te, składające się z wyszkolonych ratowników-ochotników dysponujących fachowym sprzętem, są zdolne do działania w bardzo krótkim czasie oraz w bardzo trudnych warunkach. Grupy ratownictwa specjalistycznego powołano w Polskim Czerwonym Krzyżu, Ochotniczych Strażach Pożarnych oraz Związku Harcerstwa Polskiego.

Wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych do działań ratowniczych jest pożyteczne i potrzebne nie tylko ze względu na koszty prowadzonych szkoleń ratowników-ochotników i koszty działań ratowniczych, ale przede wszystkim ze względu na samą ideę ofiarności i zaangażowania ludzi, którzy dobrowolnie chcą nieść pomoc innym.

Ratownictwo komercyjne jest prowadzone przez podmioty, które w zamian za niesienie pomocy (ratunku) oczekują wymiernych korzyści materialnych. Przykładem takiego ratownictwa jest działalność

¹⁰ Utrzymanie pogotowia energetycznego, gazowego i ciepłowniczego wynika z *Ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne*, która w art. 4, ust. 1 stanowi, iż przedsiębiorstwa energetyczne zajmujące się przesyłaniem i dystrybucją paliw lub energii mają obowiązek utrzymywać zdolność urządzeń, instalacji i sieci do realizacji dostaw paliw lub energii w sposób ciągły i niezawodny, przy zachowaniu obowiązujących wymagań jakościowych.

stacji ratownictwa chemicznego zajmujących się ratownictwem chemicznym, Polskiego Ratownictwa Okrętowego prowadzącego akcje ratowania mienia na morzu, a także często wspierającej zmotoryzowanych pomocy drogowej.

Przedstawiona typologia ratownictwa w III RP, jak już zauważono, nie jest wyczerpująca i jednoznaczna. Ograniczono się jedynie do nakreślenia ogólnego jej zarysu, mającego na celu ułatwienie dalszej charakterystyki ratownictwa w Polsce.

1.2. USTAWODAWSTWO RATOWNICZE I KOMPETENCJE ORGANÓW ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ W ZAKRESIE RATOWNICTWA

1.2.1. Rola organów naczelnych administracji rządowej w ratownictwie

Zgodnie z zapisem konstytucyjnym (art. 146, ust. 7) zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz porządku publicznego jest zadaniem **Rady Ministrów**. Stojący na czele rady prezes RM upoważniony jest (art. 148) do koordynacji i kontroli pracy jej członków oraz nadzoru nad samorządem terytorialnym, tym samym posiada moc egzekwowania wykonania zadań postawionych przed ministrami, wojewodami oraz przedstawicielami samorządu terytorialnego. Ponadto w celu lepszej koordynacji działań i szybszego podejmowania decyzji w sytuacjach kryzysowych prezes Rady Ministrów *Zarządzeniem nr 27 z dnia 15 kwietnia 1998 r.* powołał **Komitet Rady Ministrów do Spraw Zarządzania w Sytuacjach Kryzysowych**. W skład komitetu weszli:

- 1) przewodniczący komitetu – wiceprezes RM, minister pracy i polityki społecznej,
- 2) I wiceprzewodniczący – minister spraw wewnętrznych i administracji,
- 3) wiceprzewodniczący: ministrowie obrony narodowej i spraw zagranicznych oraz szef kancelarii prezesa RM,

4) członkowie: ministrowie gospodarki, transportu i gospodarki morskiej, rolnictwa i rozwoju wsi, środowiska oraz zdrowia.

Do zadań komitetu należało m.in.:

- przygotowywanie projektów rozwiązań legislacyjnych regulujących zarządzanie w sytuacjach kryzysowych;

- typowanie jednostek wojskowych do działań w sytuacjach kryzysowych w kraju i za granicą;

- reprezentowanie rządu w kontaktach międzynarodowych, w tym występowanie o pomoc zagraniczną;

- koordynacja działań organów rządowych podejmowanych w sytuacjach kryzysowych;

- koordynacja działań ratowniczych i zapewniających pomoc ludności dotkniętej katastrofą;

- nadzór nad szacowaniem strat i szkód powstałych w wyniku sytuacji kryzysowej¹¹.

Pośród ministrów kierujących administracją rządową szczególną rolę w sytuacjach kryzysowych odgrywa **minister spraw wewnętrznych i administracji**. Zgodnie z *Ustawą z dnia 8 sierpnia 1996 r. o organizacji i trybie pracy Rady Ministrów oraz o zakresie działania ministrów* odpowiada on m.in. za:

- koordynację działań porządkowo-ochronnych oraz czynności ratowniczych w razie klęsk żywiołowych i innych podobnych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu powszechnemu,

- organizację i planowanie cywilnej ochrony ludności, mienia i środowiska w okresie pokoju i wojny.

Natomiast *Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej* określa, iż dział „sprawy wewnętrzne” obejmuje m.in. ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego, obronę cywilną, ochronę przeciwpożarową, przeciwdziałanie skutkom klęsk żywiołowych i innych podobnych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu powszechnemu. W celu realizacji zadań wynikających z nałożonych obowiązków, zgodnie z *Zarządzeniem nr 6 prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2002 r. w sprawie Zespołu do Spraw Kryzysowych*, minister SWiA jest również przewodniczącym **Zespołu do**

¹¹ J. Pietrusiak, *Podstawy prawne działalności organów administracji publicznej w sytuacjach kryzysowych*, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2001, s. 20–21.

Spraw Kryzysowych, wiceprzewodniczącym jest minister obrony narodowej, a rolę sekretarza pełni szef Obrony Cywilnej Kraju. Członkami niniejszego zespołu są: komendant główny Policji, komendant główny Państwowej Straży Pożarnej, komendant główny Straży Granicznej, szef Biura Ochrony Rządu, szef Sztabu Generalnego WP, komendant główny Żandarmerii Wojskowej, a także sekretarze lub podsekretarze stanu wyznaczeni na stałe przez ministrów: finansów, infrastruktury, obrony narodowej, rolnictwa i rozwoju wsi, spraw zagranicznych, sprawiedliwości, gospodarki, środowiska, edukacji narodowej i sportu, kultury, pracy i polityki społecznej oraz zdrowia. W pracach zespołu mogą brać udział wyznaczeni na stałe zastępcy lub przedstawiciele szefa kancelarii prezesa RM, szefa Wojskowych Służb Informacyjnych, szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu, prezesa Państwowej Agencji Atomistyki, Głównego Inspektora Sanitarnego, Głównego Inspektora Nadzoru Budowlanego, Głównego Inspektora Weterynarii oraz Głównego Geodety Kraju, a także dyrektor Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej oraz prezes Agencji Rezerw Artykułów Sanitarnych. Przewodniczący może zapraszać do udziału w pracach zespołu przedstawicieli innych organów administracji rządowej, spółek Skarbu Państwa oraz innych ekspertów.

Do zakresu działania zespołu należą w szczególności:

- 1) bieżąca analiza występujących i potencjalnych zagrożeń;
- 2) opracowanie procedur postępowania w przypadku wystąpienia bezpośrednich zagrożeń, w tym aktów terroru;
- 3) zapewnienie koordynacji działania i współpracy organów administracji rządowej w zakresie zapobiegania zagrożeniom oraz reagowania i likwidacji ich skutków, nie tylko krajowych, ale i międzynarodowych;
- 4) nadzorowanie szacowania strat i szkód powstałych wskutek sytuacji kryzysowej oraz kosztów przeprowadzonych działań ratowniczych;
- 5) opiniowanie aktów prawnych dotyczących zarządzania w sytuacjach kryzysowych oraz inicjowanie prac nad takimi projektami;
- 6) przedstawianie prezesowi Rady Ministrów wniosków w sprawie zwołania Sztabu Kryzysowego RM.

Realizując postawione zadania i równocześnie sprawując nadzór nad działalnością Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Po-

zarnej, Obrony Cywilnej – minister SWiA jest odpowiedzialny za organizowanie i koordynowanie systemu ratownictwa. W celu koordynacji działań na szczeblu ministerialnym powołał *Zarządzeniem nr 9 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 marca 2000 r.*

Zespół Reagowania Kryzysowego w składzie:

- przewodniczący – podsekretarz stanu w MSWiA;
- zastępca – komendant główny PSP i jednocześnie szef OCK;
- sekretarz – dyrektor Centrum Operacyjnego Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego w KG PSP;
- członkowie: komendant główny Policji, komendant główny Straży Granicznej, główny inspektor nadzoru budowlanego, główny geodeta kraju, dowódca – likwidator Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSWiA, dyrektor Departamentu Ochrony Granic, Migracji i Uchodźstwa, dyrektor Departamentu Inspekcji Sanitarnej i Zakładów Opieki Zdrowotnej, dyrektor Departamentu Obywatelstwa, dyrektor Departamentu Administracji Publicznej, dyrektor Biura Dyrektora Generalnego, dyrektor sekretariatu ministra.

Zasadniczym celem działania zespołu jest stworzenie warunków do koordynacji działań zmierzających do zapobiegania i likwidacji zagrożeń ludzi i środowiska, będących następstwem działania sił przyrody, wypadków i katastrof powodowanych rozwojem cywilizacyjnym albo działaniem człowieka.

Zgodnie z *Ustawą z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej* minister właściwy do spraw wewnętrznych (lub inny wyznaczony przez prezesa RM) kieruje w czasie stanu klęski żywiołowej działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęsk żywiołowych lub ich usunięcia, jeżeli stan klęski wprowadzono na obszarze więcej niż jednego województwa. W celu wykonywania nałożonych zadań powołano **Rządowy Zespół Koordynacji Kryzysowej**, który obecnie przejął obowiązki Zespołu Reagowania Kryzysowego. Do zadań Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej należą:

- 1) monitorowanie występujących klęsk żywiołowych i prognozowanie rozwoju sytuacji;
- 2) realizowanie procedur i programów reagowania w czasie stanu klęski żywiołowej;
- 3) opracowywanie i aktualizowanie planów reagowania kryzysowego;
- 4) planowanie wsparcia organów kierujących działaniami na niższym szczeblu administracji publicznej,

5) przygotowywanie warunków umożliwiających koordynację pomocy humanitarnej;

6) realizowanie polityki informacyjnej związanej ze stanem klęski żywiołowej.

Możliwość powoływania zespołów reagowania kryzysowego stworzono we wszystkich ministerstwach. Przykładowo minister właściwy ds. zdrowia organizuje system ratownictwa medycznego, minister właściwy ds. środowiska odpowiada za organizację systemu ratownictwa powodziowego, minister właściwy ds. infrastruktury tworzy system ratownictwa morskiego, minister właściwy ds. transportu organizuje system ratownictwa lotniczego, minister właściwy ds. obrony narodowej odpowiada za ratownictwo wojskowe.

Służby podległe Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji organizują własne podsystemy wchodzące w skład systemu bezpieczeństwa powszechnego. I tak np. policja organizuje system utrzymania ładu i porządku publicznego, straż graniczna jest organizatorem systemu zabezpieczenia i ochrony granic, natomiast system ratowniczy (w ramach MSWiA) współtworzą Państwowa Straż Pożarna, odpowiadająca za organizację krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, oraz obrona cywilna, utrzymująca ogólne i specjalistyczne formacje ratownicze. W ramach niniejszego systemu ratowniczego współdziałają również ratownicze siły pozarządowe, np. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe¹².

Zgodnie z *Ustawą z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP* szczególną rolę w systemie ratowniczym odgrywa obrona cywilna, która „ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków”. Z dniem 23 marca 2000 r. prezes Rady Ministrów powołał komendanta głównego PSP na stanowisko szefa OCK, któremu zgodnie z wymienioną ustawą przypisane są m.in. zadania w zakresie:

1) przygotowania projektów założeń i zasad działania obrony cywilnej;

¹² Wymienione systemy ratownicze zostaną omówione w dalszych rozdziałach.

- 2) ustalania ogólnych zasad realizacji zadań obrony cywilnej;
- 3) koordynowania określonych przedsięwzięć i sprawowania kontroli realizacji przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego zadań obrony cywilnej.

W ślad za wprowadzonymi zmianami, 2 czerwca 2000 r. dokonano nowelizacji rozporządzenia prezesa Rady Ministrów w sprawie nadania statutu Komendzie Głównej PSP¹³, poszerzając jej zakres działania o zadania z zakresu obrony cywilnej dotyczące m.in.:

- opracowania planów obrony cywilnej,
- organizacji obrony cywilnej,
- rozpoznawania i analizowania zagrożeń wynikających z rozwoju cywilizacyjnego i naturalnych praw przyrody.

Dalsze losy obrony cywilnej są trudne do przewidzenia. Sytuacja, w której na szczeblu krajowym jednoosobowo sprawowany jest urząd Komendanta Głównego PSP oraz Szefa Obrony Cywilnej Kraju, natomiast w terenie, na szczeblu województwa, powiatu i gminy instytucje te są rozdzielone, jest ewenementem na skalę światową.

1.2.2. Zadania terenowych organów administracji rządowej i samorządowej w ratownictwie

Wojewoda

Przedstawicielem Rady Ministrów w terenie jest wojewoda. Do niego zatem, zgodnie z *Ustawą z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie*, należy zapewnienie współdziałania wszystkich jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej działających na obszarze województwa i kierowanie ich działalnością „w zakresie zapobiegania zagrożeniu życia, zdrowia lub mienia oraz zagrożeniom środowiska, bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego, ochrony praw obywatelskich, a także zapobiegania klęskom żywiołowym i innym nadzwyczajnym zagrożeniom oraz zwalczania i usuwania ich skutków”. Z zapisów ustawy wynika, iż wojewoda koordynuje przedsięwzięcia realizowane

¹³ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 czerwca 2000 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadania statutu Komendzie Głównej Państwowej Straży Pożarnej (DzU z 2000 r., nr 46, poz. 534).

w zakresie bezpieczeństwa powszechnego na terenie województwa oraz kontroluje wykonywanie zadań z zakresu administracji rządowej przez organa samorządu terytorialnego. Wojewoda, zgodnie z zapisami *Ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej*, kieruje również działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej, jeżeli stan klęski wprowadzono na obszarze więcej niż jednego powiatu wchodzącego w skład województwa. W zakresie tych działań wojewodzie są podporządkowane organy i jednostki organizacyjne administracji rządowej i samorządu województwa działające na obszarze województwa oraz inne siły i środki wydzielone do jego dyspozycji i skierowane do wykonywania tych działań na obszarze województwa, w tym pododdziały i oddziały sił zbrojnych RP. Wojewoda nałożone zadania wykonuje przy pomocy wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego. W skład zespołu, zgodnie z *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania*, wchodzi szef, zastępcy oraz grupy robocze o charakterze stałym i czasowym. **Grupami o charakterze stałym** są: grupa bezpieczeństwa powszechnego i porządku publicznego, grupa planowania cywilnego oraz grupa monitorowania, prognoz i analiz. Dwie ostatnie grupy stanowią **wojewódzkie centrum zarządzania kryzysowego** będące komórką organizacyjną urzędu wojewódzkiego. Natomiast grupami o **charakterze czasowym** są: grupa operacji, grupa zabezpieczenia logistycznego oraz grupa opieki zdrowotnej i pomocy socjalo-bytowej. Działalność grup stałych i czasowych zależy od faz zarządzania kryzysowego. Grupy stałe działają we wszystkich fazach zarządzania kryzysowego, tj. w fazie zapobiegania, przygotowania, reagowania i odbudowy. Natomiast grupy czasowe tylko w fazie reagowania i odbudowy (załącznik 6).

Do zadań **Centrum Zarządzania Kryzysowego** należy m.in.:

1) opracowywanie i wdrażanie wojewódzkiego planu reagowania kryzysowego w celu zapewnienia systemowego, skoordynowanego i efektywnego reagowania województwa na zagrożenia kryzysowe o dużej i bardzo dużej skali,

2) zapewnienie warunków służących koordynacji działań w razie zdarzeń kryzysowych, w tym koordynacji prac związanych z organizacją systemu zarządzania kryzysowego,

3) współdziałanie z centrami zarządzania kryzysowego administracji samorządowej, administracji zespolonej i niezespolonej,

4) opracowywanie i aktualizacja procedur reagowania i zarządzania kryzysowego,

5) współpraca z instytucjami realizującymi stały monitoring środowiska,

6) współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń,

7) koordynacja działań w zakresie udzielania i przyjmowania pomocy humanitarnej,

8) opracowywanie analizy zagrożeń w województwie,

9) współdziałanie z organami i instytucjami powołanymi do prowadzenia i organizowania akcji ratowniczych oraz koordynacja tych działań,

10) prowadzenie obsługi merytorycznej, organizacyjnej i technicznej wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego,

11) określanie zasad współpracy przygranicznej w dziedzinie przekazywania informacji o nadzwyczajnych zagrożeniach,

12) opracowywanie zbiorczych meldunków i raportów dziennych, miesięcznych i kwartalnych o sytuacji w województwie i prognozowanych zagrożeniach,

13) współpraca z rzecznikiem prasowym wojewody w zakresie opracowywania i przekazywania ostrzeżeń, komunikatów i informacji dla środków masowego przekazu,

14) całodobowa obsługa systemów łączności oraz bieżąca wymiana informacji z instytucjami centralnymi, urzędami wojewódzkimi, jednostkami organizacyjnymi samorządu terytorialnego, służbami dyżurnymi administracji zespolonej i niezespolonej, służbami specjalnymi i innymi służbami i inspekcjami,

15) prowadzenie treningów systemu powszechnego ostrzegania ludności o zagrożeniu uderzeniami z powietrza,

16) informowanie o rozwoju sytuacji Centrum Zarządzania Kryzysowego szczebla centralnego w przypadku zagrożenia i zaistnienia stanu nadzwyczajnego¹⁴.

¹⁴ Opracowano na podstawie *Regulaminu organizacyjnego Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie*.

Wojewoda, zgodnie z *Ustawą z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej*, na obszarze województwa określa zadania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, koordynuje jego funkcjonowanie i kontroluje realizację postawionych zadań, a w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń życia, zdrowia lub środowiska kieruje tym systemem. Dotychczas wojewoda wykonywał swoje zadania przy pomocy wojewódzkiego zespołu ds. ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa¹⁵, którego był przewodniczącym. Po wejściu w życie ustawy o stanie klęski żywiołowej zadania tego zespołu przejął wojewódzki zespół reagowania kryzysowego.

Wojewoda odpowiada również, na podstawie *Ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne*, za ochronę przed powodzią oraz suszą. Bezpośrednią ochronę przed powodzią na terenie województwa sprawował wojewódzki komitet przeciwpowodziowy, któremu przewodniczył wojewoda. Wojewoda miał prawo powoływać w uzasadnionych przypadkach wojewódzki komitet przeciwpowodziowy obejmujący zasięgiem działania teren kilku powiatów, a także określał w zarządzeniach siedziby, skład i zakres działania komitetów powiatowych, gminnych i zakładowych, których działalność koordynował. Obecnie zadania tego komitetu przejął wojewódzki zespół reagowania kryzysowego.

Wojewoda, zgodnie z *Ustawą z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP*, jest szefem obrony cywilnej województwa. Do jego obowiązków należy zatem kierowanie przygotowaniami i realizacją przedsięwzięć obrony cywilnej na administrowanym przez siebie terenie, a zwłaszcza¹⁶:

1) planowanie działalności w zakresie realizacji zadań obrony cywilnej dla organów samorządu terytorialnego, instytucji państwo-

¹⁵ Wojewódzkie zespoły ds. ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa działały na podstawie *Ustawy z dnia 24 kwietnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej* oraz *Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 czerwca 1997 r. w sprawie składu oraz szczegółowych zasad działania i trybu powoływania wojewódzkiego zespołu do spraw ochrony przeciwpowodziowej*.

¹⁶ Zgodnie z *Rozporządzeniem RM z dnia 28 września 1993 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw i gmin oraz zasad i trybu koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej* (DzU z 1993 r., nr 91, poz. 420).

wych, podmiotów gospodarczych i innych jednostek organizacyjnych oraz organizacji społecznych;

2) dokonywanie oceny stanu przygotowań obrony cywilnej;

3) opracowywanie planów obrony cywilnej województwa oraz nadzór nad opracowywaniem planów gmin i zakładów pracy;

4) organizowanie szkoleń i ćwiczeń obrony cywilnej;

5) przygotowywanie i organizowanie ewakuacji ludności oraz prowadzenie akcji ratunkowych;

6) koordynowanie przedsięwzięć w zakresie integracji sił obrony cywilnej do prowadzenia akcji ratunkowych oraz likwidacji skutków żywiołowych zagrożeń środowiska.

Jako szef OC województwa wojewoda koordynuje i nadzoruje działalność obrony cywilnej powiatów oraz gmin. Zadania realizuje przy pomocy wydziału zarządzania kryzysowego funkcjonującego w strukturze urzędu wojewódzkiego.

Wojewoda jest również organem administracji publicznej właściwym w zakresie wykonywania zadań systemu ratownictwa medycznego zgodnie z *Ustawą z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym*.

Starosta

Powiat, zgodnie z *Ustawą z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym*, wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie m.in. edukacji publicznej, kultury i ochrony dóbr kultury, ochrony środowiska i przyrody, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, ochrony przeciwpowodziowej, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, utrzymania powiatowych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, obronności, współpracy z organizacjami pozarządowymi. Do zadań publicznych powiatu należy również zapewnienie wykonywania określonych w ustawach zadań i kompetencji kierowników powiatowych służ, inspekcji i straży.

Rada powiatu, będąca organem powiatu (obok zarządu), może stanowić prawo miejscowe w zakresie nieuregulowanym w odrębnych ustawach lub innych przepisach powszechnie obowiązujących. W szczególnie uzasadnionych przypadkach może wydawać powiatowe przepi-

sy porządkowe, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony życia, zdrowia lub mienia obywateli, ochrony środowiska naturalnego albo dla zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, o ile przyczyny te występują na obszarze więcej niż jednej gminy¹⁷.

Ponadto rada powiatu, na mocy ustawy o stanie klęski żywiołowej, dokonuje oceny stanu bezpieczeństwa przeciwpożarowego i zabezpieczenia przeciwpowodziowego powiatu. Poza tym rada przynajmniej raz w roku otrzymuje od komendanta powiatowego PSP informację o stanie bezpieczeństwa ochrony przeciwpożarowej oraz zagrożeniach pożarowych powiatu.

Kierownikiem starostwa powiatowego oraz zwierzchnikiem służbowym pracowników starostwa i kierownikami jednostek organizacyjnych powiatu oraz zwierzchnikiem powiatowych służb, inspekcji i straży jest **starosta**. Starosta zatwierdza programy działania służb, inspekcji, straży, uzgadnia wspólne działanie tych jednostek na terenie powiatu oraz w sytuacjach szczególnych kieruje wspólnymi działaniami tych jednostek. W przypadku bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa wspólnoty samorządowej przewodniczący zarządu powiatu, czyli starosta, może wydać komendantowi powiatowemu PSP polecenie podjęcia działań zmierzających do usunięcia tego zagrożenia¹⁸. Starosta na mocy *Ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej* określa zadania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego na obszarze powiatu, koordynuje jego funkcjonowanie i kontroluje wykonanie zadań, a w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń życia, zdrowia lub środowiska kieruje tym systemem.

Natomiast w czasie ogłoszenia stanu klęski żywiołowej starosta ma obowiązek, zgodnie z ustawą o stanie klęski żywiołowej, kierowania działaniami prowadzonymi na obszarze powiatu w celu zapobieżenia skutkom klęski lub ich usunięcia. Starosta kieruje ww. działaniami przy pomocy **powiatowego zespołu reagowania kryzysowego**, który przejął kompetencje powiatowego zespołu przeciwpożarowego oraz powiatowego zespołu ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa. Jak wynika z *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powia-*

¹⁷ *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym*, DzU z 2001 r., nr 142, poz. 1592.

¹⁸ *Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej* DzU z 1991 r., nr 81, poz. 351.

owego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koodynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania, zespół składa się z szefa, zastępcy oraz grup roboczych o charakterze stałym i czasowym. Grupami roboczymi powiatowego zespołu o **charakterze stałym** są grupa planowania cywilnego oraz grupa monitorowania, prognoz i analiz. Grupy te stanowią powiatowe centrum zarządzania kryzysowego, będące komórką organizacyjną starostwa powiatowego lub komendy powiatowej PSP. Grupami roboczymi o **charakterze czasowym** są grupa operacji i organizacji działań, grupa zabezpieczenia logistycznego oraz grupa opieki zdrowotnej i pomocy socjalno-bytowej.

Do zadań zespołu w zakresie koordynacji, profilaktyki oraz organizacji i przygotowania działań ratowniczych należą m.in.¹⁹:

- analiza i ocena możliwości powstawania nadzwyczajnych zagrożeń na obszarze powiatu, opracowywanie wniosków i propozycji zapobiegania tym zagrożeniom;
- opracowywanie koncepcji likwidacji możliwych zagrożeń w aspekcie finansowego, materiałowego i organizacyjnego zabezpieczenia;
- planowanie wsparcia organów kierujących działaniami na szczeblu gminy;
- opracowywanie planów potrzeb materiałowo-technicznych oraz finansowych niezbędnych do zapewnienia sprawnego i bezpiecznego prowadzenia działań ratowniczych;
- koordynowanie współdziałania z instytucjami, organami kierowania, podmiotami oraz siłami i służbami realizującymi zadania ratownicze i ochrony ludności z powiatu i spoza niego;
- organizowanie systemu łączności i obiegu informacji niezbędnej do prowadzenia działań ratowniczych;
- przygotowywanie warunków do koordynacji pomocy humanitarnej.

Starosta jako zwierzchnik rządowej administracji zespolonej w powiecie jest przełożonym komendantów powiatowych PSP, policji, inspekcji nadzoru budowlanego, lekarza weterynarii oraz jednostek przekazanych mu do dyspozycji przez właściwy organ do wyko-

¹⁹ Opracowano na podstawie *Regulaminu Powiatowego Zespołu Reagowania Kryzysowego w Pułtusk*.

niania zadań na terenie powiatu. W celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej oraz ich usuwaniu starosta może wystąpić z wnioskiem o pomoc do innych jednostek organizacyjnych działających na terenie powiatu. W razie odmowy wykonania tych czynności lub ich niewłaściwego wykonania starosta niezwłocznie zawiadamia organ, któremu podlegają jednostki organizacyjne. Starosta może wydawać także polecenia wiążące wójtom; koordynuje działalność powiatowych służb i inspekcji oraz organizuje własne systemy ratownicze, których zadaniem jest prowadzenie działań ratowniczych na terenie danego powiatu i podległych terytorialnie gmin. Starosta jest szefem obrony cywilnej powiatu²⁰, a do jego zadań należy:

1) określanie zagrożeń związanych z rozwojem cywilizacyjnym lub siłami natury oraz zapobieganie tym zagrożeniom w odniesieniu do administrowanego obszaru;

2) monitorowanie, alarmowanie ludności oraz koordynowanie działań ratowniczych i porządkowo-ochronnych przy pomocy powiatowego centrum zarządzania kryzysowego;

3) kierowanie działaniami w sytuacji kryzysowej przy pomocy zespołu reagowania kryzysowego;

4) przygotowanie i koordynowanie na terenie powiatu przedsięwzięciami obrony cywilnej realizowanymi przez instytucje państwowe, przedsiębiorstwa i inne jednostki organizacyjne oraz organizacje społeczne działające na terenie powiatu.

Wójt, burmistrz, prezydent miasta

Na szczeblu samorządu terytorialnego wójt, burmistrz i prezydent miasta odpowiadają za bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Zgodnie bowiem z *Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym*²¹ do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Zadania te obejmują m.in. sprawy porządku publicznego, ochrony przeciwpożarowej oraz ochrony środo-

²⁰ *Ustawa z dnia 29 grudnia 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wprowadzeniem reformy ustrojowej państwa* (DzU z 1998 r., nr 162, poz. 1126).

²¹ Obecnie *Ustawa o samorządzie gminnym* (DzU z 1996 r., nr 13, poz. 74).

wiska. Gmina ma również obowiązek wykonywania zadań zleconych z zakresu administracji rządowej nakładanych przez inne ustawy. Na wykonanie zadań zleconych gmina otrzymuje środki finansowe w wysokości koniecznej do wykonania tych zadań. Zadaniem zleconym dla gminy są m.in. zadania w zakresie obronności.

Organem stanowiącym i kontrolnym w gminie jest rada gminy. Rada gminy, zgodnie z ustawą o samorządzie terytorialnym, może wydawać przepisy porządkowe, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony życia lub zdrowia obywateli oraz zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego.

Organami bezpośrednio odpowiedzialnymi za realizację zadań własnych i zleconych jest zarząd gminy, w którego skład wchodzi: wójt lub burmistrz (prezydent miasta) jako przewodniczący zarządu, zastępcy oraz pozostali członkowie. Zarząd gminy wykonuje zadania przy pomocy urzędu gminy, którego kierownikiem jest wójt lub burmistrz (prezydent miasta). Jest on również zwierzchnikiem inspekcji, służb i straży w gminie. W czasie stanu klęski żywiołowej właściwy miejscowo wójt (burmistrz, prezydent miasta) kieruje działaniami prowadzonymi na obszarze gminy w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia²². Działania wójt wykonuje przy pomocy **gminnego zespołu reagowania**, składającego się z szefa, zastępcy oraz grup roboczych o charakterze stałym oraz czasowym. Grupami o **charakterze stałym** są grupa planowania cywilnego oraz grupa monitorowania, prognoz i analiz. Grupy te stanowią gminne centrum reagowania, będące komórką organizacyjną urzędu gminy. Centrum powinno być odpowiednio oznakowane, a jego lokalizacja podana do publicznej wiadomości w sposób umożliwiający poinformowanie wszystkich mieszkańców gminy. Grupami roboczymi o **charakterze czasowym** są: grupa operacji i organizacji działań, grupa zabezpieczenia logistycznego oraz grupa opieki zdrowotnej i pomocy socjalno-bytowej.

²² W razie niezdolności do kierowania lub niewłaściwego kierowania działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięciu wojewoda z inicjatywy własnej lub na wniosek starosty może zawiesić uprawnienia wójta oraz wyznaczyć pełnomocnika do kierowania tymi działaniami (art. 9, ust. 5 *Ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej*).

Do kompetencji wójta w zakresie bezpieczeństwa powszechnego należy:

1) opracowanie planu operacyjnego ochrony gminy przed powodzią;

2) kierowanie przy pomocy gminnego zespołu reagowania kryzysowego działaniami zmierzającymi do zapobiegania skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia z obszaru gminy;

3) ogłaszanie i odwoływanie pogotowia i alarmu przeciwpowodziowego;

4) zarządzanie ewakuacji z obszarów bezpośredniego zagrożenia;

5) wydawanie poleceń kierownikom jednostek działających na terenie gminy;

6) współdziałanie w zapobieganiu skutkom klęsk żywiołowych i ich usuwaniu, a także informowanie o podjętych działaniach;

7) realizowanie przedsięwzięć zmierzających do utrzymania porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego²³.

Wójt na mocy *Ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej* koordynuje również funkcjonowanie krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego na obszarze gminy w zakresie ustalonym przez wojewodę. Zadanie to wykonuje przy pomocy komendanta gminnego ochrony przeciwpożarowej. Organy samorządu terytorialnego mogą na mocy rozporządzenia tworzyć, przekształcać lub likwidować zakładowe straże pożarne, zakładowe służby ratownicze, gminne zawodowe straże pożarne, terenowe służby ratownicze lub innej jednostki ratownicze, uwzględniając częstotliwość występowania pożarów, klęsk żywiołowych i innych miejscowych zagrożeń oraz potrzeby w zakresie zapewnienia należytej ochrony przeciwpożarowej na danym terenie.

Na podstawie *Rozporządzenia RM z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin* do zadań wójta w obszarze **ratownictwa** należą m.in.:

²³ Na podstawie ustawy o stanie klęski żywiołowej oraz ustawy o samorządzie gminnym.

- przygotowanie i zapewnienie działania systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania o zagrożeniach;
- tworzenie i przygotowywanie do działań jednostek organizacyjnych obrony cywilnej;
- przygotowywanie i organizowanie ewakuacji ludności na wypadek powstawania masowego zagrożenia dla zdrowia i życia;
- planowanie i zapewnienie środków transportowych, warunków bytowych oraz pomocy przedmedycznej, medycznej i społecznej dla ewakuowanej ludności;
- wyznaczanie zakładów opieki zdrowotnej zobowiązanych do udzielania pomocy medycznej poszkodowanym w wyniku masowego zagrożenia życia i zdrowia ludności oraz nadzorowanie przygotowania tych zakładów do niesienia tej pomocy;
- integrowanie sił obrony cywilnej oraz innych służb, w tym sanitarno-epidemiologicznych i społecznych organizacji ratowniczych, do prowadzenia akcji ratowniczych oraz likwidacji skutków klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska.
- współpraca z terenowymi organami administracji wojskowej;
- kontrolowanie przygotowania formacji obrony cywilnej i ratowników do prowadzenia działań ratowniczych;
- ustalanie wykazu instytucji państwowych, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych oraz społecznych organizacji ratowniczych funkcjonujących na terenie gminy, przewidzianych do prowadzenia przygotowań i realizacji przedsięwzięć w zakresie obrony cywilnej;
- organizowanie i prowadzenie szkolenia ratowników odbywających zasadniczą służbę w obronie cywilnej.

Do zadań wójta, jako szefa obrony cywilnej gminy, należy również stawianie zadań i kontrolowanie ich realizacji oraz kierowanie działalnością w zakresie przygotowania i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej w instytucjach, u przedsiębiorców, w społecznych organizacjach ratowniczych i w innych jednostkach organizacyjnych działających na terenie gminy.

1.3. SIŁY I ŚRODKI RATOWNICTWA III RP

Z rozważań zawartych w poprzednim podrozdziale wynika, iż na każdym szczeblu organizacji państwa: krajowym, wojewódzkim, powiatowym czy gminnym, a także w większości resortów czy służb są organizowane własne systemy ratownicze. W działaniach ratowniczych biorą udział siły i środki, które stanowią olbrzymi potencjał ludzki i materialny. Wystarczy wspomnieć o zasobach Państwowej Straży Pożarnej czy Ochotniczych Strażach Pożarnych skupiających około 500 tys. strażaków-ochotników biorących udział w akcjach ratowniczo-gaśniczych, a także trudnej do oszacowania grupie ratowników-wolontariuszy.

W przypadku występowania wielu różnorodnych, często masowych zagrożeń nie jest możliwe, aby jedna siła czy też jeden system ratowniczy były w stanie zaradzić zaistniałemu zagrożeniu. Dlatego nieodzowne staje się łączenie systemów ratowniczych organizowanych przez poszczególne resorty czy służby, tak aby współdziałały ze sobą, tworząc jeden zintegrowany system ratowniczy, stanowiący istotny element systemu bezpieczeństwa powszechnego państwa. Zintegrowany system ratowniczy powinien działać w niezmienionej formie zarówno w czasie pokoju, jak i kryzysu lub wojny, ponieważ w każdym z tych stanów mogą występować różnego rodzaju zagrożenia dla ludzi lub środowiska, z którymi jedna służba czy podsystem sobie nie poradzi. W celu ciągłego funkcjonowania system powinien funkcjonować na trzech poziomach:

- powiatowym, jako podstawowym poziomie wykonawczym działań ratowniczych,
- wojewódzkim, jako poziomie wspomaganie i koordynacji działań ratowniczych na obszarze województwa,
- centralnym, jako poziomie wspomaganie i koordynacji działań ratowniczych na obszarze kraju²⁴.

Trzon systemu powinny stanowić wyspecjalizowane, etatowe jednostki i służby ratownicze (straż pożarna, wojskowe jednostki ratow-

²⁴ R. Grosset, *Rola krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego w czasie katastrof i klęski żywiołowych*, [w:] *Infrastruktura transportowa i budowlana w sytuacjach kryzysowych*, materiały z XII Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Technicznej Inżynierii Wojskowej, WAT, Warszawa-Ryńia, 10–12 czerwca 2002, tom I, s. 28.

nicze, pogotowie ratunkowe, wojskowe i cywilne formacje lotnicze itd.), natomiast w zależności od zdarzenia (zagrożenia) struktura systemu powinna być rozszerzana o inne wyspecjalizowane służby ratownicze (np. ratownictwo wysokościowe, chemiczne, weterynaryjne). W celu zachowania ciągłości działań ratowniczych, zwłaszcza w okresie gdy na miejsce zdarzenia nie zdążą przybyć jeszcze profesjonalne siły ratownicze, życie i zdrowie poszkodowanych w dużej mierze zależy od osób postronnych, np. świadków zdarzenia. Problem ten nabiera szczególnego znaczenia w przypadku zdarzeń o skali masowej, gdy wydzielone wcześniej siły ratownicze są niewystarczające. Dlatego niezbędne staje się włączenie społecznych sił ratowniczych, a także samych obywateli – wolontariuszy, którzy objęci wcześniej specjalną edukacją ratowniczą będą prowadzić pierwsze akcje ratownicze (np. pomoc przedmedyczna). Na Zachodzie szkolenie w zakresie ratownictwa obejmuje już dzieci w III klasie szkoły podstawowej i jest kontynuowane na wszystkich szczeblach edukacji, a także wśród dorosłych, we wszystkich grupach społecznych. Współczesne, dobrze zorganizowane społeczeństwo powinno znać swoje prawa i obowiązki w sytuacji zagrożenia życia.

Aby wykluczyć możliwość dublowania podsystemów ratowniczych i ich zadań, należy ściśle określić zakres działania poszczególnych podsystemów, zasady współdziałania z tymi podsystemami, warunki techniczne dla organizacji łączności na potrzeby działań ratowniczych, a także wyznaczyć centralny organ zobowiązany do koordynacji, dowodzenia i kontroli całości systemu²⁵.

W strukturze zintegrowanego systemu ratowniczego III RP wyróżniamy:

- systemy ratownicze „resortowe”: ratownictwo chemiczne, radiacyjne, kolejowe, drogowe, morskie, lotnicze, medyczne itd.;
- systemy ratownicze administracji rządowej i samorządowej;
- wojskowe systemy ratownicze: ratownictwo ogólne i specjalistyczne;
- społeczne systemy ratownicze: górskie, wodne, tatrzańskie ochotnicze pogotowie ratunkowe, PCK, ZHP;

²⁵ *Zintegrowany system ratowniczy w czasie pokoju. Państwowa Straż Pożarna jako główna siła w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym*, Komenda Główna PSP, AON, Warszawa 1996, s. 8.

– krajowy system ratowniczo-gaśniczy: ratownictwo termiczne, techniczne, chemiczne, ekologiczne, medyczne.

W ramach systemu bezpieczeństwa powszechnego z zintegrowanym systemem ratowniczym (lub jego podsystemami) będą współdziałać również inne systemy, np. system utrzymania ładu i porządku publicznego czy też system zabezpieczenia i ochrony granic.

Analiza podstawowych aktów prawnych pozwala zauważyć, iż do organizacji i koordynacji działań ratowniczych są przygotowane wszystkie szczeble administracji rządowej i samorządowej. Począwszy od najwyższego szczebla – Rada Ministrów zapewnia „bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz porządek publiczny”, natomiast premier kieruje działalnością wojewodów. Z kolei wojewodowie jako przedstawiciele rządu w terenie „zapewniają i koordynują współdziałanie” w walce z klęską żywiołową oraz „koordynują współdziałanie krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego”. Minister spraw wewnętrznych i administracji „koordynuje działania porządkowo-ochronne oraz czynności ratownicze w razie klęsk żywiołowych” i „pełni nadzór nad funkcjonowaniem krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego”. Podległy temu ministrowi komendant główny Państwowej Straży Pożarnej jest natomiast centralnym organem administracji państwowej w sprawach ochrony przeciwpożarowej oraz organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Wojewodowie na podległym sobie terenie odpowiadają za ochronę przed klęskami żywiołowymi, posiadając do pomocy zespoły składające się z przedstawicieli władz, sił i inspekcji funkcjonujących na terenie danego województwa²⁶. Jednocześnie wojewoda zapewnia współdziałanie, kieruje działalnością i nadzoruje jednostki samorządu terytorialnego, tj. starostów i wójtów w zakresie bezpieczeństwa powszechnego, m.in. zapobiegania klęskom żywiołowym i usuwania ich skutków. Z kolei starosta jako przewodniczący powiatowego zespołu reagowania kryzysowego „kieruje działaniami prowadzonymi na obszarze powiatu” w celu zapewnienia „ochrony przeciwpowodziowej, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska”. Należy również zaznaczyć, iż odpowiedzialność za wykonywanie podstawowych funkcji państwa w zakresie

²⁶ Zob. szerzej M. Sławiński, *Labirynt kompetencji*, „Rzeczpospolita” nr 182 z 6.08.1997 r.

bezpieczeństwa obywateli, w tym ratownictwa, na określonym obszarze spoczywa bezpośrednio na jednoosobowym organie administracji ogólnej, jakim jest wojewoda i starosta. Jest to odpowiedzialność za rezultat działania całej administracji danego stopnia podziału terytorialnego, w tym wszystkich służb, inspekcji, straży działających na szczeblu województwa jako administracja zespolona pod zwierzchnictwem wojewody, a w powiecie w ramach administracji powiatowej pod zwierzchnictwem starosty. Połączenie wszystkich tych podmiotów organizujących i nadzorujących poszczególne systemy ratownicze w jeden powszechny system ratowniczy nie jest zadaniem łatwym, ale jednocześnie jest niezbędnie koniecznym zabiegiem zmierzającym do objęcia całego społeczeństwa i państwa działaniami ratowniczymi prowadzonymi w celu zachowania najwyższych wartości.

1.4. PERSPEKTYWY ORGANIZACJI RATOWNICTWA W POLSCE

Kreśląc perspektywy rozwoju ratownictwa w naszym kraju, należy postawić wcześniej następujące pytania: Czy obecny system ratowniczy można uznać za zadowalający? Czy czuwające nad naszym bezpieczeństwem siły i służby są w pełni gotowe do wywiązania się z ustawowo przypisanych zadań? W jakim stopniu przygotowane są do działania siły i służby w sytuacji szczególnych, nadzwyczajnych zagrożeń? Oczywiście jednoznaczne odpowiedzi na powyższe pytania nie są łatwe do sformułowania. Na pewno problem finansowania służb, systemów oraz struktur wybija się na pierwsze miejsce, ale w tym zakresie nie należy liczyć na szybką poprawę, czyli zdecydowany dopływ środków finansowych. Natomiast wiele innych problemów można rozwiązać często w prosty sposób, korzystając z doświadczeń innych państw w tym zakresie lub doskonalać własne rozwiązania.

Jednym z głównych problemów, od którego rozwiązania zależy skuteczność i wydolność systemów ratowniczych, jest potrzeba docenienia, uznania i włączenia **ratownictwa społecznego**. Argumentów przemawiających za tym rozwiązaniem jest kilka, począwszy od względnie niskich kosztów działania społecznych organizacji ratowni-

czych (organizacje te w większości się samofinansują), po zapłać i zaangażowanie samych ratowników, którzy często zupełnie bez gratyfikacji uczestniczą w działaniach ratowniczych. Doświadczenia innych państw, jak np. Szwecji, Finlandii, Niemiec, potwierdzają korzyści płynące z włączenia w powszechny system ratowniczy organizacji ochotniczych.

Kolejny problem to **regulacje prawne** w zakresie ratownictwa. Regulacje te są rozproszone w kilku, a nawet kilkunastu różnych ustawach i innych aktach wykonawczych, które określają zasady postępowania oraz organizację poszczególnych dziedzin ratownictwa. Tworzenie zintegrowanego opracowania czy też powszechnego systemu ratownictwa wymaga przede wszystkim odpowiednich regulacji prawnych, normujących całościowo problem ratownictwa w Polsce, z dokładnym określeniem zasad udziału w akcjach, kierowania działaniami ratowniczymi, ponoszenia kosztów oraz odpowiedzialności. Podstawę takiej regulacji stanowi projekt *Ustawy o krajowym systemie ratowniczym* przygotowany przez zespół powołany przez ministra spraw wewnętrznych i administracji.

Projekt ustawy określa, iż krajowy system ratowniczy stanowi wykonawczy element systemu bezpieczeństwa obywatelskiego²⁷, zapewniający podejmowanie działań ratowniczych w przypadku zagrożeń dla życia, zdrowia, mienia i środowiska. System obejmuje następujące dziedziny ratownictwa: podczas pożarów – techniczne, chemiczne, ekologiczne, medyczne, podczas powodzi i innych katastrof naturalnych – górnicze, górskie i wodne, morskie, poszukiwanie osób zaginionych, poszukiwanie i ratownictwo lotnicze, inne rodzaje.

W kolejnych artykułach omawianego projektu ustawy określone zostały szczegółowe zadania poszczególnych rodzajów ratownictwa oraz podmioty, które te zadania wykonują. Regulacji poddano również zasady powiadamiania i kierowania do działań ratowniczych oraz za-

²⁷ **System bezpieczeństwa obywatelskiego** – zgodnie z projektem *Ustawy o bezpieczeństwie obywatelskim* z dnia 21.08.2003 r. – to zespół norm i gwarancji prawnych oraz sposób zorganizowania organów władzy i administracji publicznej i innych osób prawnych, stwarzający formalne i praktyczne warunki ochrony obywateli przed zjawiskami groźnymi dla życia i zdrowia lub powodującymi straty materialne oraz minimalizowania ich skutków i kształtowania otoczenia sprzyjającego harmonijnemu i zrównoważonemu rozwojowi społeczeństwa.

sady dowodzenia i uprawnienia osób dowodzących działaniami w przypadku wystąpienia określonych rodzajów zdarzeń.

Niestety, nie można nie zauważyć, iż regulacje zawarte w projekcie *Ustawy o krajowym systemie ratowniczym* stoją w sprzeczności z rozwiązaniami zawartymi w ustawach już obowiązujących. Przykładem jest propozycja powołania **powiatowych centrów ratowniczych**, które jako komórki organizacyjne komendy powiatowej PSP, koordynowałyby działania ratownicze na terenie powiatu.

Tymczasem *Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym* powołała do życia **powiatowe centra ratunkowe**, usytuowane w strukturze powiatowej administracji zespolonej, przeznaczone właśnie do takich zadań. Podobnych przykładów rozbieżności można podać jeszcze kilka. Należy jednak podkreślić, iż projekt tej ustawy stanowi próbę spojrzenia na ratownictwo w Polsce w sposób całościowy, co jest niewątpliwie wartościowe i zasługuje na kontynuację.

2. RODZAJE, STRUKTURA ORGANIZACYJNA I OGÓLNE ZASADY FUNKCJONOWANIA RATOWNICTWA W POLSCE

2.1. RODZAJE DZIAŁAŃ RATOWNICZYCH

Zagrożenia bezpieczeństwa XXI wieku powodują, iż działania profilaktyczne lub prewencyjne prowadzone w zakresie ratownictwa muszą uwzględniać ich złożoną naturę i często niejasne pochodzenie. Zawiły charakter współczesnych wyzwań i zagrożeń rodzi potrzebę prowadzenia takich działań ratowniczych, które byłyby adekwatne do zaistniałego niebezpieczeństwa, potencjalnego lub realnego. Dlatego powstało wiele rodzajów działań ratowniczych, organizowanych, kierowanych i nadzorowanych przez różne struktury, formacje i służby wyspecjalizowane w jednym lub kilku rodzajach ratownictwa. Prowadzenie skutecznych czynności ratowniczych, zwłaszcza w przypadku równoczesnego działania kilku podmiotów ratowniczych, wymaga spełnienia kilku podstawowych zasad, szczególnie w obszarze kierowania i koordynacji tymi działaniami.

Wymienienie wszystkich możliwych, w których prowadzone są działania ratownicze, jest wprost niemożliwe. Praktycznie wszędzie tam, gdzie istnieje prawdopodobieństwo pojawienia się zagrożenia, przygotowywane są oraz uruchamiane procedury i działania ratownicze, które w mniejszym lub większym stopniu zapobiegają zagrożeniom lub minimalizują ich skutki. Odpowiednio do rodzajów zagrożeń są prowadzone różne działania ratownicze.

W czasach PRL poszczególne rodzaje ratownictwa były organizowane, nadzorowane i kierowane przez odrębne ministerstwa (resorty), np. ratownictwo górnicze było nadzorowane przez ministra górnictwa, ratownictwo chemiczne przez ministra przemysłu chemicznego. Często i dzisiaj używa się określeń „ratownictwo branżowe” lub „ratownictwo resortowe”, jednak przy obecnej organizacji administracji centralnej nazwy ministerstw nie są adekwatne do poszczególnych rodzajów ratownictwa.

Poniżej przedstawiono ogólne definicje rodzajów ratownictwa, które mają przybliżyć istotę działań ratowniczych prowadzonych

w poszczególnych obszarach ratownictwa. Ich rozwinięcie nastąpi w dalszych rozdziałach niniejszego podręcznika.

Ratownictwo powodziowe jest działaniem mającym na celu ochronę przed powodzią lub jej skutkami.

Ratownictwo górnicze polega na niesieniu pomocy w kopalniach podczas katastrof²⁸.

Ratownictwo górskie to niesienie pomocy w sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu osób, które uległy wypadkowi lub zaginęły w górach²⁹.

Ratownictwo morskie oznacza prowadzenie akcji ratowniczych w wypadkach morskich, przy udzielaniu pomocy z morza lub powietrza³⁰.

Ratownictwo lotnicze to prowadzenie za pomocą odpowiednich metod akcji ratowniczych w wypadkach lotniczych³¹.

Ratownictwo medyczne jest działaniem prowadzonym wobec każdej osoby znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia zdrowia lub życia³².

Ratownictwo pożarowe polega na prowadzeniu działań w celu ochrony życia, zdrowia i mienia lub środowiska, a także likwidacji przyczyn powstania pożaru.

Ratownictwo radiacyjne jest działaniem mającym na celu likwidację zdarzenia radiacyjnego.

Ratownictwo chemiczne to działalność organizacyjno-techniczna zmierzająca do zapobiegania awariom chemicznym, a w przypadku ich powstania i bezwypadkowy, ratowania uszkodzonych i zagrożonych oraz likwidowania skutków³³.

Ratownictwo okrętowe to ogół czynności mających na celu niesienie pomocy w warunkach zagrożenia życia i mienia na morzu oraz likwidację skutków wypadków.

²⁸ *Encyklopedia powszechna PWN*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1999, tom III, s. 130.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ A. Rejmak, *Ratownictwo lotnicze w Polsce*, AON, Warszawa 2001, s. 12.

³² *Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym*.

³³ A. Wojnarowski, *Rys historyczny ratownictwa chemicznego w Polsce*, „Ratownictwo Polskie” 1998, nr 4.

Ratownictwo wodne polega na zapewnieniu warunków do udzielenia pomocy osobom potrzebującym, w tym pomocy przedlekarskiej w nagłych wypadkach na zbiornikach wodnych.

Ratownictwo drogowe obejmuje udzielanie pomocy medycznej ofiarom wypadków drogowych i usuwanie środków transportowych, które uległy zniszczeniu.

2.2. STRUKTURA ORGANIZACYJNA RATOWNICTWA

2.2.1. Ratownictwo państwowe

W rozważaniach na temat ratownictwa przyjęto, iż jednym z podstawowych wyróżników stosowanych przy jego typologii jest źródło finansowania (zob. rozdział pierwszy). Zgodnie z tym kryterium wyróżnia się ratownictwo państwowe, które w całości jest finansowane, utrzymywane oraz opłacane (koszt pracy ratowników) z budżetu państwa.

W ratownictwie państwowym można wyodrębnić różne struktury organizacyjne odpowiedzialne za przygotowanie, nadzór, koordynację oraz zarządzanie poszczególnymi rodzajami działań ratowniczych. Krótka charakterystyka wybranych struktur ratowniczych pozwoli na zapoznanie się z istotą ratownictwa III RP.

Służba zdrowia

Minister właściwy ds. zdrowia jest organizatorem na szczeblu krajowym oraz organem nadzorującym państwowe ratownictwo medyczne, które zgodnie z *Ustawą z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym*³⁴ jest systemem medycznych działań ratowniczych wobec każdej osoby znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia życia lub zdrowia.

Do działań systemu zalicza się w szczególności:

– zapewnienie możliwości natychmiastowego wezwania pomocy przy użyciu środków łączności;

³⁴ *Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym* (DzU nr 113, poz. 1207).

- niezwłoczne przybycie na miejsce zdarzenia zespołu ratownictwa medycznego;

- niezwłoczne podjęcie na miejscu zdarzenia właściwych medycznych działań ratowniczych;

- zapewnienie transportu stosownego do potrzeb;

- zapewnienie niezwłocznego przyjęcia do najbliższego szpitalnego oddziału ratunkowego lub oddziału szpitalnego, stosownego do rodzaju nagłego zagrożenia życia lub zdrowia.

Organizatorami systemu są organa administracji publicznej, odpowiednio: minister właściwy ds. zdrowia, wojewoda i starosta. Oni też zapewniają nieprzerwaną gotowość systemu na obszarze kraju, województwa i powiatu.

Główne zadania **ministra właściwego do spraw zdrowia** w zakresie wykonywania zadań systemu to:

- sprawowanie nadzoru nad funkcjonowaniem systemu;

- uzgadnianie i zatwierdzanie wojewódzkich planów zabezpieczenia medycznych działań ratowniczych;

- przygotowywanie i aktualizacja przynajmniej raz w roku krajowego planu zabezpieczenia medycznych działań ratowniczych;

- organizacja transportu medycznego z zagranicy obywateli polskich nieposiadających uprawnień do leczenia poza granicami RP;

- finansowanie działalności lotniczych służb ratowniczych w zakresie medycznych działań ratowniczych;

- prowadzenie rejestru jednostek lotniczych służb ratowniczych i lotniczych grup poszukiwawczo-ratowniczych włączonych do systemu;

- monitorowanie zagrożeń dla życia i zdrowia na obszarze kraju;

- wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie pogłębiania wiedzy o medycynie ratunkowej i ratownictwie medycznym;

- udział w finansowaniu kosztów inwestycyjnych związanych z systemem.

Minister zdrowia ma prawo żądania od wojewodów i starostów niezbędnych informacji i danych dotyczących organizowania i funkcjonowania systemu na podległym im obszarze.

Na szczeblu województwa za organizację systemu odpowiada **wojewoda**, do którego zadań należy m.in.:

- określenie liczby i rozmieszczenia centrów powiadamiania ratunkowego, szpitalnych oddziałów ratunkowych oraz zespołów ratownictwa medycznego;

- uzgadnianie i zatwierdzanie rocznych powiatowych planów zabezpieczenia medycznych działań ratowniczych;

- przygotowywanie i aktualizacja wojewódzkiego planu zabezpieczenia medycznych działań ratowniczych;

- monitorowanie na terenie województwa zagrożeń dla zdrowia i życia;

- wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie pogłębiania wiedzy o ratownictwie medycznym.

Wojewoda ma prawo żądania od starostów wszelkich informacji o funkcjonowaniu systemu na administrowanym przez niego obszarze.

Powiat jest najbardziej kompetentnym (ze względu na posiadane siły i środki) poziomem w hierarchii zarządzania kryzysowego, dlatego na terenie powiatu **starosta** zarządza systemem, przygotowuje i aktualizuje roczny powiatowy plan zabezpieczenia medycznych działań ratowniczych, rozpoznaje i monitoruje zagrożenia dla życia i zdrowia na terenie powiatu, wspiera inicjatywy społeczne w tym zakresie oraz organizuje i finansuje bieżącą działalność **centrum powiadamiania ratunkowego** (CPR). Centrum jest zintegrowanym stanowiskiem dyspozytorskim (stały dyżur pełni dyspozytor medyczny), usytuowanym w strukturze powiatowej administracji zespolonej, obejmującym zasięgiem działania obszar powiatu lub powiatów sąsiadujących (tam nie tworzy się wtedy centrów powiadamiania ratunkowego). Do zadań centrum powiadamiania ratunkowego należą:

- przyjmowanie powiadomień o stanach nagłego zagrożenia życia lub zdrowia, ustalenie priorytetów i niezwłoczne dysponowanie jednostek systemu;

- przekazywanie niezbędnych informacji osobom udzielającym pierwszej pomocy, w szczególności przed przybyciem zespołu ratownictwa medycznego na miejsce zdarzenia;

- przekazywanie kierującym działaniami ratowniczymi niezbędnych informacji ułatwiających podejmowanie rozstrzygnięć na miejscu zdarzenia;

- przekazywanie niezbędnych informacji o stanach zagrożenia życia lub zdrowia innym jednostkom wykonującym zadania w zakresie ratownictwa medycznego;

- koordynacja medycznych działań ratowniczych podejmowanych przez poszczególne jednostki systemu, a także działań podejmowanych przez inne jednostki uczestniczące w działaniach ratowniczych;
- monitorowanie i analiza działań ratowniczych.

Przyjmuje się, iż docelowo na terenie kraju powinno funkcjonować 140 centrów. Koszt budowy jednego CPR waha się od 300 tys. zł na słabo zaludnionych terenach do kilku milionów w dużych aglomeracjach³⁵.

Zgodnie z ustawą jednostkami systemu są szpitalne oddziały ratunkowe i zespoły ratownictwa medycznego, w których udziela się świadczeń zdrowotnych w ramach podejmowanych medycznych działań ratowniczych. Jednostki systemu współdziałają z:

- jednostkami krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego i policją;
- pododdziałami sił zbrojnych;
- organizacjami pozarządowymi, w szczególności z Górskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Wodnym Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Polskim Czerwonym Krzyżem, Ochotniczą Strażą Pożarną.

W przyjętym przez ministerstwo programie zintegrowanego ratownictwa medycznego założono utworzenie docelowo 600 zespołów ratownictwa medycznego, tj. nowoczesnych zespołów pogotowia ratunkowego, oraz 281 szpitalnych oddziałów ratunkowych³⁶.

W prowadzeniu skutecznych działań ratowniczych niezmiernie ważny jest czas rozpoczęcia tych działań. Dlatego zgodnie z ustawą od 1 stycznia 2004 r. czas przybycia na miejsce zdarzenia dla zespołu ratownictwa medycznego od chwili przyjęcia zgłoszenia przez dyspozytora medycznego w centrum powiadamiania ratunkowego ustalono następująco:

- 1) mediana czasu dojazdu nie większa niż 8 minut w aglomeracji miejskiej i 15 minut poza nią;
- 2) trzeci kwartył czasu dojazdu nie większy niż 12 minut w mieście i 20 minut poza nim;
- 3) maksymalny czas dojazdu nie może być dłuższy niż 20 minut w aglomeracji miejskiej i 30 minut poza nią.

³⁵ I. Ryciak, *Pogotowie, proszę czekać*, „Newsweek” z 27.10.2002 r.

³⁶ J. Święcicki, *Ogólne zasady przygotowywania sił i środków cywilnej służby zdrowia do ratowania życia i zdrowia ludzi w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie wojny*, AON, Warszawa 2001, s. 41.

Przyjęte przez ustawodawcę normy czasowe pozwalają na maksymalne skrócenie czasu, jaki upływa między wystąpieniem zdarzenia a znalezieniem się poszkodowanego w szpitalu i udzieleniem mu fachowej pomocy lekarskiej.

Ostateczny termin zakończenia organizacji systemu ratownictwa medycznego nie został jeszcze ostatecznie ustalony. Pierwotnie system miał ruszyć od 1 stycznia 2002 r., potem od 1 stycznia 2003 r. Terminy zostają ciągle przesuwane ze względu na trudną sytuację budżetową. Warto przypomnieć, iż roczny koszt obsługi systemu (pensje, leki, paliwo) wynosi około 870 mln zł, a tymczasem resort zdrowia na medycynę ratunkową w 2003 r. przeznaczył 50 mln³⁷.

Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego

Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego (CSRG) to wyspecjalizowane, zawodowe przedsiębiorstwo państwowe o zasięgu ogólnopaństwowym, które zostało powołane do prowadzenia działań ratowniczych w zakresie górnictwa.

Organizację i funkcjonowanie ratownictwa górniczego³⁸ reguluje *Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 listopada 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji, zadań i wyposażenia ratownictwa górniczego przedsiębiorcy i podmiotu zawodowo trudniącego się ratownictwem górniczym oraz prowadzeniem akcji ratowniczych*.

Działalność Centralnej Stacji Ratownictwa Górniczego można podzielić na trzy kategorie:

1) **działalność interwencyjna** w zakresie udzielania pomocy górnikom i kopalniom zagrożonym skutkami zdarzeń związanych z pożarami podziemnymi, wybuchami gazów kopalnianych i pyłu węglowego, wyrzutami gazów i skał, zawałami skał i tąpnięciami, gwałtownymi wdarzaniem wody do wyrobisk górniczych oraz usuwaniu skutków i przywracaniu bezpiecznych warunków pracy po zaistnieniu tych zdarzeń;

³⁷ I. Ryciak, *Pogotowie...*, op. cit.

³⁸ Tradycje ratownictwa górniczego nawiązują do ponad 90-letniej historii tego ratownictwa na terenie ziem polskich, gdyż już w 1907 r. w Bytomiu powstała jedna z pierwszych w świecie stacji ratownictwa górniczego.

2) **działalność prewencyjna** polegająca na zapobieganiu powstawania tych niebezpiecznych zdarzeń. Do takich działań należy zaliczyć m.in. opracowanie nowych technologii i ekspertyz w zakresie budowy tam pożarowych, izolacji i wzmacniania górotworu oraz bezpośredni udział specjalistów i ratowników zawodowych w pracach prewencyjnych prowadzonych w kopalniach;

3) **działalność szkoleniowa** organizowana dla kadry kierowniczej kopalni, dozoru ruchu górniczego, osób kierujących akcjami ratowniczymi oraz członków drużyn ratowniczych. Działalność szkoleniowa obejmuje:

- zwalczanie zagrożeń górniczych,
- prewencję pożarową,
- prowadzenie i kierowanie akcjami ratowniczymi,
- samoratownictwo załogi i wspomaganie w ratowaniu środkami wentylacyjnymi,
- wykorzystanie specjalistycznego sprzętu ratowniczego.

W celu realizacji różnorodnych zadań statutowych CSRG jest zorganizowana w następującej strukturze:

- 1) dyżurujące zawodowe zastępy ratownicze,
- 2) dyżurujące zastępy dla grup zakładów górniczych,
- 3) zawodowe pogotowia specjalistyczne, wykonujące prace w zakresie:

- pomiaru stanu powietrza kopalnianego i gazów pożarowych podczas akcji ratowniczych,
- inertyzacji powietrza kopalnianego, czyli zapobiegania wybuchom gazów pożarowych,
- pożarowo-pianowym, czyli prac ratowniczych związanych z bezpośrednim, aktywnym zwalczaniem pożarów podziemnych,
- zawałowo-wiertniczym, czyli prac po zawałach i tąpnięciach,
- wodnym, czyli usuwania skutków wdarć wody do kopalń,
- przewoźnych wyciągów ratowniczych do prowadzenia akcji w szybach kopalń.

CSRG współpracuje z krajowymi ośrodkami naukowo-technicznymi, np. Politechniką Śląską, Akademią Górniczo-Hutniczą, oraz realizuje zadania kontraktowe za granicą, np. w zakresie udziału w akcjach ratowniczych podejmowanych w razie wystąpienia zagrożeń górniczych.

Śłużba „Ratownictwo Chemiczne”

Rozwój przemysłu oraz coraz większy stopień chemizacji gospodarki, stosowanie i magazynowanie przez zakłady coraz większych ilości substancji toksycznych i niebezpiecznych, przewóz tych materiałów powodują wzrost potencjalnego zagrożenia zdrowia i życia ludzkiego oraz skażenia środowiska. Powyższy stan zagrożenia potwierdziła gwałtownie rosnąca liczba awarii i katastrof chemicznych, np. w latach 1993–1996 powstało ogółem 3565 tego typu zdarzeń. Nastąpił prawie trzykrotny wzrost: od 664 zdarzeń w 1993 r. do 1885 zdarzeń w 1996 r.³⁹

Równocześnie w ostatnich latach obserwuje się coraz większe wykorzystanie transportu kołowego do przewozu materiałów i substancji niebezpiecznych. Do najczęściej przewożonych substancji (ok. 80%) należą komponenty do paliw: toluen i ksylen oraz chlor, amoniak, cyjanowodor i fosgen. Katastrofy, wypadki i awarie, które towarzyszą temu przewozowi, są niebezpieczne zarówno dla zdrowia i życia ludzi znajdujących się w strefie bezpośredniego i pośredniego zagrożenia, jak też powodują skażenie ekologiczne terenu. Dlatego niezbędne stało się powołanie wykwalifikowanych, specjalistycznych służb interwencyjnych, prowadzących w sposób fachowy działania ratownicze.

Tradycje ratownictwa chemicznego sięgają w Polsce 1967 r., kiedy to z inicjatywy grupy osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w przemyśle azotowym, Rada Ministrów *Uchwałą nr 60/70 z dnia 6 maja 1970 r w sprawie zwalczania skutków związanych z przewozem substancji toksycznych i niebezpiecznych w komunikacji lądowej* powołała służbę **Ratownictwo Chemiczne**⁴⁰. Na mocy zarządzenia ówczesnego ministra przemysłu chemicznego powołano sześć jednostek ratownictwa chemicznego w zakładach w Tarnowie, Oświęcimiu, Puławach, Bydgoszczy, Brzegu Dolnym oraz Płocku. Ponadto w 33 zakładach podległych ministrowi przemysłu chemicznego utworzono Awaryjną Służbę Ratownictwa Chemicznego (ASRCh). Równocześnie na mocy uchwalonej w 1975 r. ustawy o ochronie przeciwpożarowej działały zawodowe straże pożarne, zakładowe zawodowe straże

³⁹ Prof. dr hab. S. Śladowski, wykład *Ratownictwo chemiczno-ekologiczne*, za zgodą autora.

⁴⁰ A. Wojnarowski, *Rys...*, op. cit.

pożarne, ochotnicze terenowe i zakładowe straże pożarne, które były finansowane z budżetów wojewódzkich i zakładowych. Jednostki te realizowały głównie zadania związane z gaszeniem pożarów. Zadania ratownictwa chemicznego realizowały służby przedsiębiorstw państwowych zgrupowanych w resortach przemysłowych, natomiast jednostki PSP jedynie w tym zakresie współdziałały.

Istotne zmiany w organizacji ratownictwa chemicznego wprowadziły *Ustawa o ochronie przeciwpożarowej* oraz *Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej*, przyjęte 24 sierpnia 1991 r. Na ich podstawie Państwowa Straż Pożarna stała się organizatorem krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, mającego na celu ochronę życia, zdrowia, mienia lub środowiska. W związku z nową sytuacją organizacyjną dokonano podziału jednostek ratownictwa chemicznego na:

1) służby niewchodzące w skład krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, takie jak:

- służby ratownictwa chemicznego zajmujące się likwidacją skutków awarii z udziałem toksycznych substancji, działające w różnych zakładach pracy. Służby te zostały powołane przez kierowników zakładów do zwalczania skutków awarii, które mogą zaistnieć na terenie tych zakładów. Nietatowi ratownicy rekrutują się na zasadzie dobrowoli spośród pracowników, wykonujących na co dzień swoje normalne obowiązki zawodowe. Najwięcej służb ratownictwa chemicznego powołano w zakładach przemysłu chemicznego, jak również w innych branżach, np. w komunikacji kolejowej, energetyce, chłodnictwie.

- zakładowe straże pożarne, zakładowe służby ratownicze lub ratowniczo-gaśnicze istniejące w zakładach pracy, w których zagrożenia chemiczne występują. Jednostki te powstały lub pozostały po wejściu w życie ustaw o ochronie przeciwpożarowej i o PSP, a wywodzą się z działających wcześniej tzw. awaryjnych służb ratownictwa chemicznego. Ich załogi, w większości byli funkcjonariusze pożarnictwa, czuwają w gotowości do działania przez 24 godziny na dobę.

- rejonowe stacje ratownictwa chemicznego (sześć stacji) bazujące na etatowych ratownikach; pod względem wyposażenia i fachowości są jednymi z najbardziej kompetentnych jednostek ratownictwa.

2) służby wchodzące w skład KSRG, czyli etatowe jednostki PSP, które zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 7 sierpnia 1992 r. w sprawie udziału Państwowej Straży Pożar-*

nej w akcjach ratowniczych w zakresie ratownictwa chemicznego i technicznego, wykonują zadania w zakresie:

- rozpoznawania zagrożeń oraz oceny i prognozowania ich rozwoju i skutków;
- alarmowania jednostek ochrony przeciwpożarowej do działań ratowniczych oraz dysponowania tymi jednostkami;
- przyjmowania i przekazywania właściwym służbom meldunków o powstaniu miejscowych zagrożeń;
- kierowania akcjami ratowniczymi mającymi na celu likwidację miejscowych zagrożeń;
- analizy i dokumentowania przebiegu akcji ratowniczej.

Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa

Zasady bezpieczeństwa na morzu regulują liczne konwencje i porozumienia międzynarodowe. Jedną z ważniejszych w organizacji ratowania życia na morzu jest międzynarodowa konwencja o poszukiwaniu i ratownictwie morskim „SAR-79”, podpisana w Hamburgu w 1979 r., ratyfikowana przez Polskę w 1988 r. Pozostałe konwencje to m.in. konwencja „SOLAS-74”, konwencja o prawie morza z 1982 r., konwencja o morzu pełnym z 1958 r. oraz konwencja brukselska dotycząca niesienia pomocy i ratownictwa z 1989 r.⁴¹

Konwencje nałożyły na każde państwo ratyfikujące obowiązek zorganizowania odpowiednich systemów poszukiwawczo-ratowniczych, a w ramach nich w szczególności:

- powołanie służb poszukiwań i ratownictwa (SAR),
- ustalenie rejonów poszukiwań i ratownictwa (SRR),
- ustanowienie organów służb poszukiwań i ratownictwa,
- zapewnienie łączności dla organów poszukiwań i ratownictwa,
- wyznaczenie i wyposażenie jednostek ratowniczych,
- zapewnienie współdziałania z systemami poszukiwań i ratownictwa innych państw, przy użyciu określonych środków łączności⁴².

W Polsce zasady organizowania i ratowania na morzu określono już w 1951 r., powołując **Polskie Ratownictwo Okrętowe (PRO)**. Było to państwowe przedsiębiorstwo zajmujące się ratowaniem statków i rozbitek na morzu, pracami nurkowymi, wydobywaniem wra-

⁴¹ A. Rejmak, *Ratownictwo...*, op. cit., s. 17–18.

⁴² Tamże.

ków, holowaniem pełnomorskim i oceanicznym. Ratownictwo okrętowe obejmowało dwie podstawowe dziedziny: ratowanie życia i ratowanie mienia.

Ratowanie życia polegało na międzynarodowym obowiązku niesienia nieodpłatnej pomocy ludziom znajdującym się w niebezpieczeństwie. Pomocy tej udzielały specjalne służby utrzymywane przez władze poszczególnych państw lub instytucje charytatywne, finansowane przez przedsiębiorstwa żeglugowe i rybackie, związki zawodowe, towarzystwa ubezpieczeniowe oraz fundusze społeczne. Natomiast ratowanie mienia, np. statków i znajdujących się na nich towarów, miało charakter usługi świadczonej odpłatnie.

W ratownictwie okrętowym rozróżniano ze względu na miejsce udzielania pomocy dwa rodzaje: morskie i brzegowe. Zadaniem ratownictwa morskiego było udzielanie pomocy statkom i ich pasażerom z morza lub powietrza. Zadaniem ratownictwa brzegowego było prowadzenie akcji ratunkowej z lądu. System ratownictwa okrętowego posiadał 12 stacji nabrzeżnych z centralą w Gdyni.

W związku z ratyfikowaniem przez Polskę konwencji „SAR-79” z Polskiego Ratownictwa Okrętowego wyodrębniono Morską Służbę Poszukiwania i Ratownictwa, zwaną służbą SAR, natomiast postanowienia konwencji o ratowaniu życia na morzu zostały uwzględnione w uchwalonej 9 listopada 2000 r. *Ustawie o bezpieczeństwie morskim*⁴³, która obowiązuje od 1 stycznia 2001 r., z wyjątkiem przepisów dotyczących ratowania życia i utworzenia służby SAR, obowiązujących od 1 stycznia 2002 r. W tym czasie minister skarbu zobowiązał się do wyodrębnienia z PRO jednostek organizacyjnych oraz majątku dla służby SAR. Polskie Ratownictwo Okrętowe w dalszym ciągu pozostało przy swojej działalności komercyjnej, czyli odpłatnym ratowaniu mienia na morzu.

⁴³ Na podstawie wymienionej ustawy zostały wydane m.in. następujące rozporządzenia szczegółowe: *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 2001 r. w sprawie zasad i sposobu zapewnienia osłony meteorologicznej na potrzeby Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa*, *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu wykonywania zadań poszukiwania i ratowania życia na morzu oraz uprawnień członków ochotniczych drużyn ratowniczych*, *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 24 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowej organizacji Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa*.

Zgodnie z wymienioną ustawą służba SAR jest państwową jednostką budżetową podległą ministrowi właściwemu ds. gospodarki morskiej. Zadaniem służby SAR jest poszukiwanie i ratowanie każdej osoby znajdującej się w niebezpieczeństwie na morzu, bez względu na zaistniałe okoliczności. W tym celu realizuje się:

- utrzymywanie ciągłej gotowości do przyjmowania i analizowania zawiadomień o zagrożeniu życia na morzu;
- planowanie, prowadzenie i koordynowanie akcji poszukiwawczych i ratowniczych;
- utrzymywanie w gotowości sił i środków ratownictwa życia na morzu;
- współdziałanie podczas akcji poszukiwawczych i ratowniczych z innymi krajowymi jednostkami organizacyjnymi, tj. MW, PSP, SG, policją, opieką zdrowotną oraz innymi jednostkami będącymi w stanie udzielić pomocy;
- współdziałanie z innymi krajowymi oraz zagranicznymi systemami ratowniczymi.

W skład służby SAR wchodzi:

- 1) Morskie Ratownicze Centrum Koordynacyjne – organizujące i koordynujące akcje poszukiwawcze i ratownicze,
- 2) morskie statki ratownicze,
- 3) brzegowe stacje ratownicze, w skład których wchodzi ochotnicze drużyny ratownicze.

Służbą SAR kieruje dyrektor powoływany przez ministra właściwego ds. gospodarki morskiej (obecnie minister infrastruktury), przy którym działa Rada SAR, stanowiąca jego organ opiniotwórczo-dowódczy (przewodniczącym Rady jest dowódca MW). Rada opiniuje propozycje rodzajów oraz wielkość sił i środków przydatnych do akcji poszukiwawczych i ratowniczych.

Nowy system ratowniczy nie mógłby w praktyce istnieć bez odpowiednich przepisów wykonawczych do ustawy o bezpieczeństwie morskim. Są to trzy rozporządzenia Rady Ministrów z 25 września 2001 r. w sprawie:

- *zasad i sposobów zapewnienia osłony meteorologicznej na potrzeby służby SAR;*
- *szczegółowych zasad i sposobu wykonywania zadań poszukiwania i ratowania życia na morzu oraz uprawnień członków ochotniczych drużyn ratowniczych;*

– *przewodzenia nasłuchu radiowego na potrzeby służby SAR*⁴⁴.

Przywołane regulacje szczegółowe są niezbędne do rozpoczęcia prawidłowego i skutecznego funkcjonowania służby SAR. Jest to tym bardziej istotne, iż siły cywilne SAR współpracują w zakresie ratownictwa nie tylko z ratownictwem morskim marynarki wojennej, ale często biorą udział w międzynarodowych ćwiczeniach pod patronatem NATO.

Państwowa Agencja Atomistyki

Polska, pomimo iż nie jest krajem jądrowym⁴⁵, tzn. nie posiada energetyki jądrowej, nie jest wolna od zagrożeń będących wynikiem zdarzeń radiacyjnych⁴⁶. I chociaż na terenie naszego kraju czynny jest obecnie tylko jeden reaktor badawczy „Maria” w Świerku koło Otwocka, to jednocześnie mamy ponad 2000 zarejestrowanych użytkowników źródeł promieniowania (zarówno w zakładach państwowych, jak i prywatnych), prowadzących 2877 różnego rodzaju działalności związanych ze źródłami radioaktywnymi⁴⁷. Równocześnie rozmieszczenie elektrowni jądrowych poza granicami Polski powoduje, iż musimy być przygotowani na wystąpienie nadzwyczajnego zdarzenia radiacyjnego. W odległości około 300 km od naszych granic pracuje 9 elektrowni jądrowych, posiadających 24 bloki – reaktory energetyczne⁴⁸. Są to różne obiekty: bardziej lub mniej nowoczesne, lepiej lub gorzej zbudowane. Najwięcej obawy przysparzają radzieckie reaktory pochodzące z początku lat siedemdziesiątych. Nie odpowiadają one współczesnym standardom oraz wymogom bezpieczeństwa, czego wymownym przykładem była awaria reaktora w Czarnobylu.

⁴⁴ *Ratownictwo morskie*, „Rzeczpospolita” z 2.01.2002 r.

⁴⁵ Określenie prof. dr hab. Jerzego Niewodniczańskiego, prezesa Państwowej Agencji Atomistyki.

⁴⁶ Zgodnie z ustawą *Prawo atomowe* zdarzenie radiacyjne to „sytuacja związana z zagrożeniem, wymagająca podjęcia pilnych działań w celu ochrony pracowników lub ludności”. Zagrożenie natomiast to „narażenie, które może nastąpić, przy czym prawdopodobieństwo jego wystąpienia i wielkość mogą być zawczasu oszacowane”.

⁴⁷ M. Jurkowski, J. Niewodniczański, *Nadzwyczajne zdarzenia radiacyjne*, „Ratownictwo Polskie” 1998, nr 4, s. 3.

⁴⁸ Tamże.

Możliwość wystąpienia zagrożenia radiacyjnego zarówno na terenie naszego kraju, jak i poza jego granicami doprowadziła do opracowania klasyfikacji nadzwyczajnych zdarzeń radiacyjnych i stworzenia odpowiednich rozwiązań organizacyjnych na wypadek takich zagrożeń. Zgodnie z *Ustawą z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe* wyróżnia się, ze względu na zasięg skutków, następujące rodzaje zdarzeń radiacyjnych:

1) zdarzenie powodujące zagrożenie danej jednostki organizacyjnej, powstałe na jej terenie i swym zasięgiem nieprzekraczające granic terenu jednostki. Akcją likwidacji zagrożenia i usuwania skutków zdarzenia kieruje kierownik jednostki organizacyjnej, na której terenie nastąpiło zdarzenie;

2) zdarzenie powodujące zagrożenie publiczne o zasięgu wojewódzkim, powstałe na terenie jednostki organizacyjnej lub poza nią (np. w czasie transportu materiałów jądrowych), a swym zasięgiem nieprzekraczające obszaru jednego województwa. Akcją likwidacji zagrożenia i usuwania skutków zdarzenia kieruje wojewoda (jeżeli zdarzenie miało miejsce podczas transportu, akcją kieruje osoba odpowiedzialna za bezpieczeństwo przesyłki w czasie transportu, w porozumieniu z wojewodą), powiadamiane są także w razie potrzeby odpowiednie służby i organy lokalne: policja, straż pożarna, pogotowie ratunkowe, wojewódzki inspektor sanitarny, wojewódzki inspektor ochrony środowiska, szef WSzW itp.

3) Zdarzenie powodujące zagrożenie publiczne o zasięgu krajowym, jeżeli zasięg jego skutków przekracza lub może przekroczyć obszar jednego województwa. W przypadku tego zdarzenia akcją likwidacji i usuwania skutków zdarzenia kieruje minister właściwy do spraw wewnętrznych przy pomocy prezesa Państwowej Agencji Atomistyki.

W zakresie każdego nadzwyczajnego zdarzenia radiacyjnego wyróżnić można trzy etapy zależne od rozwoju i przebiegu sytuacji (zdarzenia radiacyjnego): etap przedawaryjny, kiedy pomiary środowiska określają poziom odniesienia do późniejszych oszacowań i decyzji, następnie okres w czasie samej awarii, kiedy sytuacja się rozwija i wymaga bieżącej analizy przebiegu awarii i prognozowania rozwoju zagrożenia, wreszcie etap poawaryjny, kiedy pomiary skażeń określają kontynuację lub zakres nowych działań zapobiegawczych. Ten

ostatni okres może trwać nawet kilka lat, np. w dalszym ciągu w ziemi znajdują się pozostałości po awarii w Czarnobylu⁴⁹.

Centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach bezpieczeństwa jądowego oraz ochrony radiologicznej zgodnie z cytowaną ustawą jest **prezes Państwowej Agencji Atomistyki**, który dokonuje systematycznej oceny sytuacji radiologicznej kraju. W celu dokonania oceny zbierane są, weryfikowane i analizowane informacje otrzymywane ze stacji wczesnego wykrywania skażeń promieniotwórczych oraz placówek prowadzących pomiary skażeń promieniotwórczych, a także innych służb, np. meteorologicznych. Informacje te gromadzone są w Centralnym Ośrodku Pomiarów Skażeń Promieniotwórczych (COPSP), który pełni rolę koordynatora systemu monitoringu radiologicznego Polski. W przypadku gdy zdarzenie radiacyjne przekracza obszar województwa, uaktywnia swą działalność Centrum Zdarzeń Radiacyjnych „CEZAR”, które ocenia sytuację radiacyjną kraju (na podstawie informacji przekazanych przez COPSP oraz Krajowy Punkt Kontaktowy (KPK)), weryfikuje stwierdzenie wystąpienia nadzwyczajnego zdarzenia radiacyjnego oraz prognozuje dalszy rozwój sytuacji, przygotowując w ten sposób podstawy do podejmowania decyzji przez prezesa PAA oraz Komitet RM ds. Zarządzania w Sytuacjach Kryzysowych. Współdziałanie poszczególnych elementów organizacyjnych PAA i instytucji zewnętrznych zaprezentowano w załączniku 7.

W przypadku wystąpienia zdarzenia radiacyjnego o zasięgu wojewódzkim lub krajowym może zostać podjęta decyzja o wprowadzeniu działań interwencyjnych polegających na:

- czasowym przesiedleniu ludności,
- nakazie pozostawania w pomieszczeniach zamkniętych,
- podaniu preparatów ze stabilnym jodem,
- zakazie lub ograniczeniu spożywania skażonej żywności, wody pitnej itp.

W zależności od zasięgu zagrożenia radiacyjnego działaniami interwencyjnymi kieruje wojewoda lub minister właściwy do spraw wewnętrznych – w przypadku zagrożenia o zasięgu krajowym.

⁴⁹ S. Majewski, *Polska jest krajem radiologicznie dobrze zabezpieczonym*, „Ratownictwo Polskie” 1999, nr 2, s. 4.

Wystąpienie zdarzenia radiacyjnego wymaga podjęcia bardzo energicznych działań ratowniczych w celu ochrony ludności zamieszkającej w pobliżu elektrowni (natychmiastowa ewakuacja i ukrycie, podanie stabilnego jodu), a także w dalszej odległości (ukrycie, restrykcje żywnościowe, profilaktyka jodowa dla dzieci), szczególnie w kierunkach i miejscach uwarunkowanych rozwojem aktualnej sytuacji pogodowej. Z kolei rozwinięcie tych działań wymaga czasu, dlatego niezmiennie istotne jest odpowiednio wczesne zawiadomienie o wystąpieniu kolejnych sekwencji zdarzeń prowadzących do awarii – wprost od operatora reaktora do odpowiednich organów wykonawczych, zanim faktycznie dojdzie do awarii. System reagowania na duże awarie jądrowe opiera się przede wszystkim na diagnozowaniu sytuacji w obiekcie i rzeczywistym wczesnym ostrzeganiu, zanim dojdzie do uwolnienia substancji promieniotwórczych na zewnątrz obiektu. Przykład Czarnobyla (brak uprzedzenia o groźbie awarii oraz słabość zabezpieczeń w elektrowni) potwierdza potrzebę przygotowania czułych systemów detekcji skażeń powietrza, zwłaszcza w kierunkach potencjalnie zagrażających reaktorów.

Państwowa Straż Pożarna

Ratowanie życia i zdrowia ludzi stanowi najistotniejszy cel działań ratowniczych prowadzonych przez najlepiej do tego przygotowaną strukturę ratowniczą w Polsce, tj. Państwową Straż Pożarną. Na siły PSP w sposób ustawowy został nałożony obowiązek niesienia pomocy w czasie różnego rodzaju zagrożeń, począwszy od zagrożeń pożarowych po ratownictwo medyczne.

Państwowa Straż Pożarna została powołana ustawą z dnia 24 sierpnia 1991 r. jako zawodowa, umundurowana i wyposażona w specjalistyczny sprzęt formacja, przeznaczona do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami.

Zgodnie z wymienioną ustawą do podstawowych zadań PSP należą: organizowanie i prowadzenie akcji ratowniczej w czasie walki z pożarami oraz likwidacji miejscowych zagrożeń, wykonywanie pomocniczych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych oraz likwidacji miejscowych zagrożeń przez inne służby ratownicze, rozpoznawanie zagrożeń pożarowych i innych miejscowych zagrożeń, szkolenie kadr dla potrzeb PSP i ochrony przeciwpożarowej, podej-

mowanie działań organizacyjno-technicznych usprawniających system alarmowania i współdziałania z innymi służbami ratowniczymi.

Państwowa Straż Pożarna jest organizatorem **krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego** i jednocześnie jego uczestnikiem z całą swoją bazą, tj. komendami, szkołami i ośrodkami szkolenia oraz bazami sprzętu specjalistycznego, a także jednostkami naukowo-badawczymi. PSP za pośrednictwem swych stanowisk kierowania, tj. powiatowego (miejskiego) stanowiska kierowania, wojewódzkiego stanowiska koordynacji ratownictwa oraz Krajowego Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności dysponuje siłami i środkami ratowniczymi KSRG na obszarze powiatu, województw i kraju. Dysponowanie sił i środków centralnego odvodu operacyjnego, podległych komendantowi głównemu PSP, możliwe jest również – po uzyskaniu zgody ministra spraw wewnętrznych i administracji oraz uzgodnieniu z ministrem spraw zagranicznych – poza granicami kraju⁵⁰.

Krajowy system ratowniczo-gaśniczy (KSRG) zgodnie z ustawą o ochronie przeciwpożarowej stanowi integralną część organizacji bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. System został ustanowiony w celu ratowania życia, zdrowia, mienia lub środowiska, a obejmuje prognozowanie, rozpoznawanie, zwalczanie pożarów, klęsk żywiołowych lub innych miejscowych zagrożeń.

Podstawowymi i najważniejszymi ogniwami tworzącymi strukturę organizacyjną KSRG są podmioty ratownicze, które w zależności od zakresu zobowiązań, kompetencji, możliwości sprzętowych, wyszkolenia i integracji z systemem, realizują zadania z zakresu ratownictwa medycznego, chemicznego, ekologicznego, technicznego i gaszenia pożarów.

Obecnie zadania z poszczególnych dziedzin ratownictwa są realizowane przez następujących uczestników systemu:

- jednostki ratowniczo-gaśnicze PSP i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej,
- organizacje pozarządowe, w tym ochotnicze straże pożarne i inne ratownicze organizacje społeczne,
- jednostki ochrony zdrowia, w tym szpitalne oddziały ratunkowe,

⁵⁰ R. Grosset, *Rola krajowego systemu...*, op. cit., s. 29.

– służby, inspekcje, straże i instytucje oraz specjalistów w sprawach ratownictwa, a także inne podmioty włączone w system na podstawie umowy cywilnoprawnej.

W praktyce system tworzą następujące podmioty:

- 507 jednostek ratowniczo-gaśniczych PSP,
- 3100 jednostek ochotniczych straży pożarnych,
- 5 zakładowych straży pożarnych,
- 1 zakładowa służba ratownicza,
- Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe,
- 4 szpitale, w tym 3 szpitale MSWiA w Warszawie, Krakowie, Poznaniu oraz Centrum Leczenia Oparzeń w Siemianowicach Śląskich,
- 347 specjalistów krajowych z różnych dziedzin ratownictwa⁵¹.

System działa w dwóch stanach:

1) stałym czuwaniu i doraźnym reagowaniu, polegającym na podejmowaniu działań ratowniczych przez własne siły i środki powiatu,

2) wykonywaniu działań ratowniczych wymagających użycia sił i środków spoza powiatu; stan ten dotyczy również sytuacji będących następstwem zdarzeń, które mogą spowodować zerwanie lub znaczne osłabienie więzów społecznych przy równoczesnym poważnym ograniczeniu funkcjonowania organów administracji publicznej.

Rozpoczynając działanie 1 stycznia 1995 r. KSRG dysponował 502 jednostkami ratowniczo-gaśniczymi PSP oraz 2570 najlepszymi jednostkami ochotniczych straży pożarnych. Początkowo wykonywał swe zadania w zakresie walki z pożarami i innymi klęskami żywiołowymi, ratownictwa technicznego i chemicznego, a od 1997 r. również w zakresie ratownictwa ekologicznego i medycznego⁵².

Na ratownictwo techniczne, chemiczne i ekologiczne prowadzone przez jednostki ochrony przeciwpożarowej składają się przedsięwzięcia organizacyjne i środki podejmowane dla prognozowania, rozpoznawania i zwalczania pożarów, klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń, w celu ratowania życia, zdrowia, mienia lub śro-

⁵¹ R. Grosset, D. Marczyński, *Organizacja ratownictwa w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym*, [w:] *Ratownictwo medyczne w Polsce*, red. J. Jakubaszko, A. Ryś, Kraków 2002, s. 194.

⁵² Z. Socha, *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w przyszłym powszechnym systemie ratowniczym*, [w:] *Powszechny system ratowniczy a obronność i bezpieczeństwo państwa*, „Zeszyt Problemowy TWO” 1999, nr 1, s. 33 i nast.

dowiska, dostosowane odpowiednio do rozmiarów i rodzaju zagrożenia. Natomiast na ratownictwo medyczne składają się przedsięwzięcia organizacyjne i środki podejmowane dla udzielania pierwszej pomocy lekarskiej i przedlekarskiej poszkodowanym podczas pożaru, klęski żywiołowej oraz innego miejscowego zagrożenia⁵³.

W zakresie **ratownictwa technicznego** działania obejmują:

- oznakowanie i zabezpieczenie miejsca zdarzenia,
- uwalnianie i ewakuację zagrożonych ludzi i zwierząt,
- wykonywanie przejść i dojść do poszkodowanych,
- usuwanie zagrożeń katastrofą budowlaną, zawałem lub osunięciem ziemi,
- oświetlenie terenu działań ratowniczych,
- uszczelnienie miejsc wycieku substancji stwarzających zagrożenie,
- wypompowywanie wody, prowadzenie prac podwodnych i nawodnych,
- prowadzenie prac na wysokościach.

Do zakresu działań **ratownictwa chemicznego i ekologicznego** zalicza się:

1) rozpoznawanie zagrożeń oraz ocenę i prognozowanie ich rozwoju i skutków dla ludzi i środowiska;

2) likwidację miejscowych zagrożeń chemiczno-ekologicznych, w tym:

- identyfikację substancji stwarzającej zagrożenie,
- określenie strefy zagrożenia,
- ewakuację ludzi ze strefy zagrożenia,
- prognozowanie zmian wielkości strefy zagrożenia,
- przepompowywanie i przemieszczanie substancji do nowych lub zastępczych zbiorników,
- uszczelnianie miejsc wycieku substancji,
- stawianie kurtyn wodnych,
- ograniczanie parowania substancji,

⁵³ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 15 stycznia 1999 r. w sprawie określenia szczegółowych wymagań w zakresie przeciwpożarowego zaopatrzenia wodnego, ratownictwa technicznego, chemicznego, ekologicznego lub medycznego oraz warunków, jakim powinny odpowiadać drogi pożarowe.

– przewietrzanie strefy zagrożenia, stawianie zapór, neutralizację substancjami chemicznymi,

– związywanie substancji sorbentami,

– zbieranie substancji z powierzchni wody lub gleby.

3) analizę i dokumentowanie przebiegu działań ratowniczych.

Działania w zakresie **ratownictwa medycznego** obejmują:

– pomoc lekarską realizowaną przez lekarzy,

– pomoc przedlekarską realizowaną przez wyszkolonych ratowników – strażaków.

Po kilku latach funkcjonowania można stwierdzić, iż krajowy system ratowniczo-gaśniczy charakteryzuje się:

– jednością rozkazodawstwa,

– sformalizowaniem działań ratowniczych,

– jednością dowodzenia,

– spójnym systemem informacyjnym,

– wspólną technologią prowadzenia działań,

– współdziałaniem służb i podmiotów ratowniczych,

– podporządkowaniem służb dla osiągnięcia jednolitego celu w działaniach,

– normalizacją sprzętu i jego kompatybilnością,

– wymiennością ról w prowadzeniu działań,

– ukierunkowaniem działań na człowieka,

– ujednoliceniem szkolenia i doskonalenia,

– osiągnięciem efektu synergii⁵⁴.

W myśl *Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 grudnia 1994 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego* jest on zorganizowany w sposób zapewniający jego ciągłe funkcjonowanie na poszczególnych poziomach reagowania:

– centralnym (krajowym), czyli poziomie wspomagania i koordynacji działań ratowniczych na poziomie kraju;

– wojewódzkim, czyli poziomie wspomagania i koordynacji działań ratowniczych na obszarze województwa;

⁵⁴ Komenda Główna PSP, *Zintegrowany system ratowniczy w czasie pokoju. Państwowa Straż Pożarna jako główna siła w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym*, AON, Warszawa 1996, s. 16–17.

– powiatowym, czyli podstawowym poziomie wykonawczym, który realizuje główne zadania systemu.

Organizatorem oraz organem kierowniczym systemu na terenie kraju jest komendant główny PSP, nad którym bezpośredni nadzór (a tym samym nad całym systemem) sprawuje minister spraw wewnętrznych i administracji, zapewniający skuteczne warunki działania systemu na obszarze całego kraju.

Na **poziomie centralnym** KSRG tworzą:

– Komenda Główna PSP, w tym Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa,

– wydzielone siły i środki z wojewódzkich odwodów operacyjnych stanowiące centralny odwód operacyjny,

– krajowe bazy sprzętu specjalistycznego,

– szkoły PSP,

– Centrum Naukowo-Badawcze PSP,

– specjaliści ds. ratownictwa działający na terenie kraju,

– inne podmioty realizujące zadania systemu⁵⁵.

Ważnym elementem systemu ratowniczego na szczeblu krajowym jest działające w strukturze KG PSP Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności, wykonujące zadania w zakresie⁵⁶:

– kierowania krajowym systemem ratowniczo-gaśniczym i ochrony ludności,

– określania zadań systemu na obszarze kraju,

– ustalania planu sieci jednostek tego systemu,

– koordynowania działań ratowniczych, których rozmiar i zasięg przekracza możliwości ratownicze województwa,

– organizowania i kierowania działaniami centralnego odwodu operacyjnego,

– przygotowanie i wdrażanie procedur postępowania ratowniczego,

– koordynowanie opracowywania planów ratowniczych,

– zapewnianie całodobowej grupy operacyjnej wraz ze środkami transportu.

⁵⁵ R. Grosset, S. Dechnik, *Zasady funkcjonowania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego po reformie administracyjnej państwa*, referat, KG PSP, Warszawa-Rynia 2002.

⁵⁶ www.kgsp.gov.pl.

W skład Centrum wchodzi następujące wydziały:

- koordynacji działań ratowniczych,
- planowania operacyjnego,
- operacyjnych baz danych i utrzymania systemów teleinformatycznych,
- analiz, prognoz i procedur ratowniczych,
- organizacji łączności, informatyki, systemów ostrzegania i alarmowania,
- koordynacji międzynarodowych akcji ratowniczych.

Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności ma swoje odpowiedniki na terenie województw i powiatów w strukturach komend wojewódzkich i powiatowych PSP. Są to odpowiednio wojewódzkie stanowiska koordynacji ratownictwa oraz powiatowe stanowiska kierowania.

Na szczeblu województwa organizatorem oraz organem kierującym KSRG jest komendant wojewódzki PSP. Do jego zadań należy organizowanie systemu alarmowania i kierowania akcjami ratowniczymi oraz współdziałanie z innymi służbami ratowniczymi funkcjonującymi na terenie województwa. Na **poziomie województwa** system tworzą:

- komenda wojewódzka PSP, w tym wojewódzkie stanowisko koordynacji ratownictwa,
- wydzielone siły i środki z poziomów powiatowych, stanowiące wojewódzki odwód operacyjny,
- ośrodki szkolenia PSP,
- krajowa baza sprzętu specjalistycznego,
- służby, inspekcje, straże, jednostki organizacyjne oraz inne podmioty współdziałające w ramach systemu,
- specjaliści ds. ratownictwa działający na obszarze województwa,
- organy administracji niezespalonej⁵⁷.

Procedury uruchamiania i działania systemu na poziomie województwa, w odniesieniu do różnego rodzaju zagrożeń określone są w wojewódzkim planie ratowniczym stanowiącym integralną część planu bezpieczeństwa województwa. Plan ratowniczy opracowuje komendant wojewódzki PSP, a zatwierdza wojewoda.

⁵⁷ R. Grosset, S. Dechnik, *Zasady...*, op. cit.

Z kolei na obszarze powiatu organizowanie, kierowanie i koordynowanie działań ratowniczych w zakresie KSRG należy do komendanta powiatowego PSP. Na **poziomie powiatu** system tworzą:

- komenda powiatowa PSP, w tym jednostki ratowniczo-gaśnicze i powiatowe stanowisko koordynacji ratownictwa,
- jednostki ochrony przeciwpożarowej z obszaru powiatu włączone do systemu,
- służby, inspekcje, straże, jednostki organizacyjne oraz inne podmioty współdziałające w ramach systemu,
- specjaliści ds. ratownictwa działający na obszarze powiatu.

Procedury uruchamiania i działania systemu ratowniczo-gaśniczego na terenie powiatu określone są w planie ratowniczym opracowanym przez komendanta powiatowego PSP i zatwierdzonym przez starostę.

Bazą systemu na wszystkich szczeblach organizacyjnych są jednostki organizacyjne PSP, a także inne podmioty włączone do systemu. Podmioty te realizują zadania w zakresie walki z pożarami i innymi klęskami żywiołowymi, ratownictwa technicznego, chemicznego, ekologicznego i medycznego, takie jak:

- 1) analizowanie i rozpoznawanie zagrożeń,
- 2) utrzymywanie gotowości do prowadzenia działań ratowniczych,
- 3) podejmowanie działań zmierzających do ograniczenia i likwidacji:

- pożarów,
- awarii, wypadków i katastrof technicznych i chemicznych,
- wypadków i katastrof komunikacyjnych,
- zdarzeń wymagających stosowania sprzętu specjalistycznego ratownictwa ekologicznego, wodnego i wysokościowego,

- 4) udzielanie poszkodowanym pierwszej pomocy na miejscu zdarzenia⁵⁸.

W celu poszerzenia potencjału ratowniczego KSRG zostały zawarte porozumienia o współpracy z podmiotami, które profesjonalnie zajmują się działalnością ratowniczą. Takie porozumienia podpisano z:

⁵⁸ Na podstawie *Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 grudnia 1994 r. w sprawie szczegółowych zasad organizowania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego*.

- Centralną Stacją Ratownictwa Górniczego,
- Morską Służbą Poszukiwania i Ratownictwa,
- Państwową Agencją Atomistyki,
- wojskami chemicznymi.

Ponadto stosowne umowy o współpracy zawarto również z zakładami opieki zdrowotnej (szpitalami), które utrzymują miejsca szpitalne i wydzielają personel medyczny, a także materiały i środki medyczne i opatrunkowe oraz środki transportu na potrzeby akcji ratowniczych. Umowy podpisano z: Centrum Leczenia Oparzeń w Siemianowicach Śląskich oraz szpitalami MSWiA w Krakowie, Poznaniu i Warszawie.

W ramach systemu ratowniczego z jednostkami PSP współpracują również społeczne siły ratownicze. W latach 1999–2001 podpisano porozumienia o współpracy z Tatrzańskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Polskim Czerwonym Krzyżem, Związkiem Harcerstwa Polskiego oraz Aeroklubem Polskim. W przygotowaniu są umowy z Górkim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Polską Misją Medyczną oraz Wodnym Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym.

Siły zbrojne RP

Zadania w zakresie ratownictwa w siłach zbrojnych RP wykonują:

- 1) Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa,
 - 2) wojska chemiczne, w tym specjalistyczne jednostki ratownicze
- chemiczne i radiacyjne zespoły awaryjne (ChiRZA),
- 3) wojska inżynieryjne,
 - 4) wojska obrony terytorialnej.

Wojska te, ze względu na zadania, strukturę organizacyjną, lokalizację oraz wyposażenie w specjalistyczny sprzęt, są szczególnie przydatne w działaniach ratowniczych oraz współpracy z siłami układu pozamilitarnego.

Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa została utworzona na podstawie ustaw o PSP oraz ochronie przeciwpożarowej. W rozporządzeniu wydanym przez ministra obrony narodowej określono szcze-

główne zadania wykonywane przez Wojskową Ochronę Przeciwpozarową,⁵⁹ a mianowicie:

- organizacja i prowadzenie akcji ratowniczych na terenach będących w zarządzie SZ RP;
- udzielanie pomocy Państwowej Straży Pożarnej w prowadzeniu akcji ratowniczych;
- wykonywanie pomocniczych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń na rzecz innych służb ratowniczych;
- rozpoznawanie zagrożeń pożarowych i innych miejscowych zagrożeń na terenach będących w zarządzie SZ oraz egzekwowanie ich usunięcia;
- szkolenie kadr dla potrzeb ochrony przeciwpozarowej w SZ RP;
- podejmowanie działań organizacyjno-technicznych usprawniających system alarmowania i współdziałania ratowniczych sił wojskowych i cywilnych⁶⁰.

Wojska chemiczne są rodzajem wojsk bardzo potrzebnym, a często wręcz niezbędnym w akcjach ratowniczych, zwłaszcza do likwidacji skażeń oraz prac gaśniczo-ratowniczych⁶¹. Upoważnia je do tego wyposażenie w specjalistyczny sprzęt oraz treść zadań, do jakich są przeznaczone pododdziały likwidacji skażeń⁶². Na likwidację skażeń składają się przedsięwzięcia z zakresu odkażania i dezaktywacji: terenu, przejść niezbędnych do prowadzenie akcji ratowniczej w rejonie porażenia, miejsc niezbędnych dla elementów ratowniczych i działalności związanej z szybkim ratowaniem ludzi. Duży nacisk kładzie się również na usuwanie pozostałości poawaryjnych oraz przywracanie

⁵⁹ Rozporządzenie z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpozarową, (DzU z 1992 r., nr 66, poz. 334).

⁶⁰ Zob. J. Pędzik, *Wojskowa Służba Przeciwpozarowa w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym. Siły zbrojne w akcjach kryzysowych*, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2001, s. 40–41.

⁶¹ Zob. S. Poprawski, *Wojska obrony przeciwichemicznej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych*, [w:] *Współdziałanie organów pozamilitarnych z wojskami operacyjnymi i OT w czasie stanów nadzwyczajnych*, „Biuletyn TWO” 1999, s. 54.

⁶² Zob. J. Kutyla, *Udział wojsk obrony przeciwichemicznej i kierunki ich doskonalenia w działaniach wspierających elementy systemów ratownictwa państwa*, AON, Warszawa 2001, s. 44.

środowiska naturalnego do stanu sprzed zdarzenia, do czego niezbędny jest specjalistyczny sprzęt wojsk chemicznych. Sprzętem tym dysponują chemiczne i radiacyjne zespoły awaryjne (ChiRZA), przeznaczone do lokalizacji, oceny i likwidacji skutków awarii chemicznych i wypadków radiacyjnych w jednostkach organizacyjnych podległych ministrowi ON oraz udzielania pomocy w przypadku awarii w cywilnych zakładach pracy, obiektach oraz innych podmiotach układu pozamilitarnego⁶³. Należy zaznaczyć, że w czasie wojny wojska obrony przeciwchemicznej działania w zakresie ratownictwa wykonują jako zadania własne, natomiast w czasie pokoju, podczas likwidacji następstw awarii i katastrof wojska chemiczne oraz inne rodzaje wojsk współdziałają z formacjami układu pozamilitarnego⁶⁴.

Do podstawowych zadań ChiRZA należy m.in. rozpoznawanie i ocena sytuacji w rejonie awarii, prognozowanie skażeń powstałych w wyniku awarii, rozpoznawanie skażeń i określanie rzeczywistego zasięgu stref skażenia, likwidacja rozszczelnienia zbiorników z TŚP i ograniczenie rozprzestrzeniania się skażeń, odkażanie, dezaktywacja sprzętu, budynków i urządzeń oraz terenu w rejonie awarii, prowadzenie likwidacji skażeń stanów osobowych, zbieranie i transportowanie materiałów skażonych, częściowa detoksykacja TŚP i produktów ich rozkładu⁶⁵.

Chemiczne i radiacyjne zespoły awaryjne składają się z⁶⁶:

- grupy operacyjnej, która przeznaczona jest do kierowania działaniami zespołu awaryjnego, określania metod likwidowania skutków awarii oraz ustalenia sposobu ochrony żołnierzy zespołu przed skażeniami i napromieniowaniem;

- grupy zbioru danych dokonującej oceny skali i skutków awarii oraz opracowującej dane z rozpoznawania skażeń; w skład grupy wchodzi również zespół specjalistów ratownictwa chemicznego, przeznaczony do prowadzenia niezbędnych prac bezpośrednio w strefach niebezpiecznych skażeń toksycznymi środkami przemysłowymi;

⁶³ Tamże, s. 36.

⁶⁴ S. Śladkowski, Z. Mazurek, *Obrona przeciwchemiczna a zagrożenia w czasie pokoju i wojny*, AON, Warszawa 1999, s. 23.

⁶⁵ J. Kutyla, *Możliwości likwidacji wtórnych skutków klęsk żywiołowych przez wojska obrony przeciwchemicznej*, Zeszyty Naukowe AON 2000, nr 4, s. 65.

⁶⁶ J. Kutyla, *Udział...*, op. cit., s. 36.

– oddziału ratownictwa realizującego specjalistyczne zadania na odcinkach rejonów awarii, zmierzające do likwidacji bezpośrednich skutków uwolnienia TŚP, a także rozpoznanie skażeń oraz prace pomocnicze.

Wojska chemiczne biorą udział nie tylko w działaniach związanych z gaszeniem pożarów oraz likwidacją skażeń, ale mogą być wykorzystane, np. do akcji odśnieżania oraz akcji ratowniczych i humanitarnych prowadzonych poza granicami kraju⁶⁷.

Wojska inżynieryjne są przeznaczone m.in. do udziału w zagrożeniach związanych z działaniem sił przyrody. Po doświadczeniach powodzi w 1997 r. Szefostwo Wojsk Inżynieryjnych przygotowało koncepcję utworzenia batalionów ratownictwa inżynieryjnego. Celem koncepcji było sformowanie 8 batalionów rozmieszczonych wzdłuż dwóch głównych rzek: Wisły i Odry. Przeznaczenie batalionów określała sama nazwa, ale w rzeczywistości chodziło nie tylko o stworzenie możliwości ratownictwa bezpośrednio w czasie powodzi, ale również uczestnictwa w likwidacji skutków kataklizmu. Stąd też trzon batalionu stanowią dwa pododdziały, kompania ewakuacyjna oraz kompania ratownictwa inżynieryjnego.

Batalion ratownictwa inżynieryjnego jest w stanie:

- ewakuować ludność i jej mienie z terenów zagrożonych lub objętych kataklizmem;

- prowadzić prace inżynieryjne związane z doraźną naprawą i umacnianiem obiektów infrastruktury komunalnej (odbudowa i budowa mostów przez wąskie przeszkody, odbudowa wałów przeciwpowodziowych, usuwanie zatorów na liniach komunikacyjnych);

- dowozić żywność, wodę pitną, leki dla ludności z terenów zagrożonych;

- prowadzić w czasie działań wojennych akcje ratownicze na rzecz wojska i ludności cywilnej w rejonach masowych zniszczeń, porażeń oraz chemicznego i radiacyjnego skażenia terenu⁶⁸.

Sformowano już pięć batalionów, formowanie pozostałych trzech planuje się zakończyć najpóźniej w 2008 r. Funkcjonowanie wszystkich batalionów ratownictwa inżynieryjnego pozwoli na objęcie za-

⁶⁷ Zob. R. Bienias, *Realizacja zadań specjalnych wynikających z układów i umów międzynarodowych przez wojska obrony przeciwhemicznej*, AON, Warszawa 2001.

⁶⁸ R. Żuchowski, *Ratownictwo inżynieryjne*, część II, „Saper” 2002, nr 5.

sięciem oddziaływania około 231 powiatów, co stanowi 78% powierzchni kraju⁶⁹.

Wojska obrony terytorialnej, ze względu na swoje możliwości i wyposażenie, są siłami najczęściej wykorzystywanymi do udziału w akcjach ratowniczych oraz uzupełniania sił niemilitarnych w tym zakresie. Główną rolę w koordynacji działań ratowniczych wojsk OT odgrywa szef wojewódzkiego sztabu wojskowego, który odpowiada za⁷⁰:

- utrzymywanie stałego kontaktu z grupami operacyjnymi okręgów wojskowych i urzędem wojewódzkim,
- analizę zagrożeń na obszarze odpowiedzialności,
- aktualizację danych o gotowości sił i środków do działań ratowniczych,
- udział w planowaniu użycia wojsk OT w działaniach ratowniczych,
- opracowywanie niezbędnych kalkulacji i dokumentów,
- koordynację procesu mobilizacyjnego na potrzeby ratownictwa,
- zgłaszanie wniosków do przełożonych o wzmocnienie sił ratowniczych,
- opracowywanie wniosków z udziału w działaniach ratowniczych.

Obok organów dowodzenia istotną rolę w omawianym zakresie stanowią brygady obrony terytorialnej (BOT), które po pełnym rozwinięciu mobilizacyjnym dysponują znaczną liczbą żołnierzy oraz sprzętu.

Wojska obrony terytorialnej mogą być wykorzystane w działaniach ratowniczych w każdej z faz reagowania kryzysowego, mianowicie w fazie zapobiegania, przygotowania, reagowania i odbudowy. W każdej z tych faz wojska OT realizują inne zadania, do których zalicza się:

- 1) w fazie zapobiegania:
 - ocenę zagrożeń pod względem możliwości ograniczenia ich rozmiaru,
 - wsparcie działań zmniejszających ryzyko wystąpienia katastrofy,

⁶⁹ A. Światała, *Prawne i organizacyjne rozwiązania w zakresie wojskowego wsparcia w sytuacji klęsk i katastrof*, [w:] red. W. Kitler, A. Skrabacz, *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, AON, Warszawa 2003, s. 45.

⁷⁰ M. Pietras, *Wojska obrony terytorialnej w działaniach ratowniczych*, AON, Warszawa 2002, s. 61.

- kształtowanie świadomości wystąpienia zagrożeń,
- wykorzystywanie zasobów infrastruktury,
- określenie zasad kierowania i współdziałania w czasie akcji ratowniczych;

2) w fazie przygotowania:

- opracowanie i sprawdzanie planów reagowania kryzysowego na wypadek katastrofy;
- określanie sił i środków niezbędnych do prowadzenia akcji ratowniczych;

3) w fazie reagowania:

- organizowanie ostrzegania i alarmowania przed zagrożeniem,
- przemieszczenie w rejon katastrofy,
- prowadzenie działań ratowniczych,
- zabezpieczenie i ochrona pozostawionego mienia,
- opiekę socjalną i pomoc medyczną dla ludności ewakuowanej z miejsc zagrożenia,
- udział we wstępnym odtwarzaniu i odkażaniu terenu w rejonie akcji ratowniczej;

4) w fazie odbudowy:

- udział w odbudowie i przywracaniu ważnych urządzeń, obiektów i usług;
- dokumentowanie udziału wojsk OT w działaniach ratowniczych;
- pomoc przy planowaniu i realizacji odbudowy długotrwałej;
- ocenę i wnioski dla wojsk OT z udziału w akcjach ratowniczych.

Zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi siły zbrojne RP w czasie klęski żywiołowej lub innego zdarzenia niemilitarnego mogą być użyte m.in.: do wykrywania zagrożeń, ostrzegania i alarmowania, w akcjach przeciwpowodziowych lub przeciwlodowych, do likwidacji skażeń radiacyjnych i chemicznych, w akcji gaszenia pożarów, przy odśnieżaniu ciągów komunikacyjnych, przy oczyszczaniu terenów z materiałów wybuchowych, w ochronie lub izolacji rejonów katastrof, do niesienia pomocy humanitarnej, do wydobywania i uzdatniania wody, do usuwania podłych zwierząt.

Zakładowe i terenowe służby ratownicze

Możliwość powoływania zakładowych służb ratowniczych dała *Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej*, która w art. 15 określiła, iż jednostkami ochrony przeciwpożarowej są:

- 1) jednostki organizacyjne PSP oraz jednostki organizacyjne woj-
skowej ochrony przeciwpożarowej,
- 2) zakładowa straż pożarna,
- 3) zakładowa służba ratownicza,
- 4) gminna zawodowa straż pożarna oraz powiatowa (miejska) za-
wodowa straż pożarna,
- 5) terenowa służba ratownicza,
- 6) ochotnicza straż pożarna,
- 7) związek ochotniczych straży pożarnych,
- 8) inne jednostki ratownicze.

Jednostki ochrony przeciwpożarowej tworzy się jako jednostki umundurowane i wyposażone w specjalistyczny sprzęt, z przeznaczeniem do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi lub innymi miejscowymi zagrożeniami.

Organy administracji publicznej (minister właściwy do spraw wewnętrznych, a za jego zgodą inni ministrowie, wojewodowie, organy jednostek samorządu terytorialnego) mogą na mocy zarządzenia tworzyć, przekształcać lub likwidować zakładowe służby ratownicze, terenowe służby ratownicze lub inne jednostki ratownicze, uwzględniając lokalne potrzeby oraz częstotliwość występowania pożarów, klęsk żywiołowych i innych miejscowych zagrożeń. Za zgodą ministra właściwego ds. wewnętrznych zakładowe i terenowe służby ratownicze mogą tworzyć, przekształcać oraz likwidować również instytucje, organizacje, osoby prawne lub fizyczne – ze względu na częstotliwość występowania na danym terenie lokalnych zagrożeń.

Tworzenie służb ratowniczych na terenie zakładów pracy jest szczególnie uzasadnione w zakładach, w których ryzyko wystąpienia awarii jest zwiększone. *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska* w art. 251 i 252 nakłada na prowadzącego zakład o zwiększonym lub dużym ryzyku sporządzanie programu zapobiegania poważnym awariom przemysłowym oraz opracowania i wdrożenia systemu bezpieczeństwa stanowiącego element ogólnego systemu zarządzania i organizacji zakładu. W systemie tym określa się obowiązki

pracowników odpowiedzialnych za działania na wypadek awarii przemysłowej. Pracownicy podlegają szczególnym obowiązkom wynikającym z charakteru pracy oraz posiadają odpowiednie kwalifikacje i warunki psychofizyczne. Osoby te nie są etatowymi ratownikami, ale na zasadzie dobrowolności, ochotniczo rekrutują się spośród pracowników, a na co dzień wykonują swoje normalne obowiązki zawodowe.

W razie wystąpienia awarii prowadzący zakład jest zobowiązany do podjęcia działań ratunkowych, a także działań mających na celu ograniczenie skutków awarii i zapobieżenia jej powtórzenia się.

2.2.2. Ratownictwo społeczne

W działaniach ratowniczych oprócz sił państwowych biorą udział siły społeczne. Organizacje pozarządowe organizują oraz prowadzą działania ratownicze bądź we własnym zakresie, bądź też współdziałają z jednostkami państwowymi. Ratownicy społeczni są świetnie wyszkoleni i przygotowani do udzielania szybkiej i fachowej pomocy, szczególnie w niesprzyjających i specyficznych warunkach, takich jak woda, góry, jaskinie itd. Wydarzenia ostatnich lat wykazały po raz kolejny, iż w sytuacjach gdy zawodzą wszelkie struktury organizacyjne, a organy administracji rządowej i samorządowej nie radzą sobie z wykonywaniem swoich często podstawowych (ustawowych) obowiązków, to właśnie organizacje pozarządowe oraz działający w nich ratownicy społeczni jako pierwsi i często jedyni ratują życie i udzielają niezbędnej pomocy. Klasycznym już przykładem ogromnego zaangażowania w takie działania były powodzie w 1997 i 2001 r. Organizacje pozarządowe monitorowały potrzeby ludzi w zakresie żywności, wody pitnej, odzieży, leków i materiałów sanitarnych, prowadziły zbiórkę darów na terenie całego kraju, a następnie ich dystrybucję. Kilkuosobowe patrole monitorowały wały powodziowe, prowadząc ich obserwację zarówno w dzień, jak i w nocy, patrole społeczne strzegły bezpieczeństwa majątku pozostawionego przez ewakuowa-

nych powodzian, zapobiegano grabieżom sklepów i magazynów pozostawionych bez należytego zabezpieczenia⁷¹.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji szacuje, iż w Polsce w razie nieszczęścia na pomoc poszkodowanym może śpieszyć około 150 tysięcy ratowników, którzy rocznie uczestniczą w blisko 80 tysiącach akcji⁷². W 2002 r. ministerstwo podjęło próby włączenia TOPR i GOPR w struktury powszechnego systemu ratowniczego. Zdaniem ministra nie ma potrzeby dzielenia służb ratowniczych na ochotnicze i zawodowe. Jednakże ratownicy społeczni sceptycznie podchodzą do tego pomysłu. Obawiają się przede wszystkim ograniczeń finansowych, które obecnie organizacje otrzymują od sponsorów. W 2001 r. TOPR na realizację zadania zleconego pod nazwą „ratowanie i poszukiwanie narciarzy i turystów w Tatrach” otrzymało od Głównego Urzędu Kultury Fizycznej i Sportu 1,3 mln zł oraz 400 tys. zł tzw. środków inwestycyjnych na zakup sprzętu ratowniczego, skuterów itd. Natomiast GOPR z budżetu państwa otrzymał 3 mln zł, chociaż swoje potrzeby określił na 5 mln zł⁷³.

Organizacje ratownicze prowadzące działalność w górach i na wodzie (GOPR, TOPR i WOPR) zostały w *Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu obowiązków i uprawnień specjalistycznych organizacji ratowniczych, warunków ich wykonywania przez inne organizacje ratownicze oraz rodzaju i wysokości świadczeń przysługujących ratownikom górskim i wodnym w związku z udziałem w akcji ratowniczej* określone jako **specjalistyczne organizacje ratownicze**.

Organizacje te są obowiązane i uprawnione do:

- 1) organizowania pomocy oraz ratowania osób, w tym udzielania pomocy przedmedycznej;
- 2) organizowania oraz prowadzenia szkolenia służby ratowniczej;
- 3) ustalania programów kursów i szkoleń specjalistycznych z zakresu ratownictwa;

⁷¹ Zob. szerzej A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego III RP (w świetle integracji z Unią Europejską)*, „Zeszyt Problematyki TWO” 2003, nr 2, Warszawa, s. 63 i nast.

⁷² Z. Lentowicz, *Ratunek dla ratowników*, „Rzeczpospolita” nr 221 z 21.09.2000 r.

⁷³ Dane ze strony internetowej, www.tatry.ipx.pl/topr.php.

4) nadawania stopni ratowniczych oraz określania uprawnień do prowadzenia działań ratowniczych w zależności od posiadanych kwalifikacji;

5) programowania i prowadzenia profilaktycznej działalności w zakresie bezpieczeństwa osób;

6) stwierdzania zagrożeń bezpieczeństwa osób na swoim terenie działania.

Inne organizacje ratownicze mogą wykonywać obowiązki i uprawnienia wymienionych wyżej organizacji za zgodą ministra właściwego ds. wewnętrznych, jeżeli:

1) obszar, na którym ma być prowadzona działalność ratownicza nie jest wystarczająco zabezpieczony przez stowarzyszenia albo stowarzyszenia te nie są w stanie go zabezpieczyć;

2) dysponują kadrą ratowników z uprawnieniami specjalistycznymi zweryfikowanymi przez GOPR, TOPR, WOPR;

3) posiadają siedzibę, własny sprzęt specjalistyczny, środki transportu i łączność;

4) wskażą źródło finansowania planowanej działalności;

5) przedstawią opinię co do celowości wykonywania obowiązków i uprawnień właściwego wojewody i organu administracji samorządowej, a w przypadku prowadzenia działalności na obszarze parku narodowego także opinię dyrektora parku.

W celu lepszej koordynacji i współpracy z ratownictwem społecznym minister spraw wewnętrznych i administracji wydał *Zarządzenie z dnia 4 lipca 2000 r. w sprawie powołania Rady ds. Ratownictwa Ochotniczego przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji*.

Rada ds. Ratownictwa Ochotniczego stanowi forum wymiany informacji i doświadczeń organizacji ratownictwa ochotniczego oraz opinii dotyczących rozwiązań legislacyjnych w zakresie ratownictwa ochotniczego.

Rada może przedstawiać opinie i zajmować stanowiska w sprawach:

1) standaryzacji procedur szkolenia ratowników wolontariuszy;

2) ujednolicenia używanej w ratownictwie ochotniczym terminologii;

3) zbierania i upowszechniania informacji o organizacjach ratownictwa ochotniczego;

4) zasad współpracy z organami administracji państwowej i samorządowej;

5) tworzenia mechanizmu koordynacji działań ratowniczych organizacji ratownictwa ochotniczego;

6) zasad uczestnictwa organizacji ratownictwa ochotniczego w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym.

Rada składa się z przewodniczącego, sekretarza i członków, którzy reprezentują administrację publiczną oraz organizacje społeczne; jej działalność finansowana jest z budżetu MSWiA.

Do najbardziej aktywnych organizacji pozarządowych działających w dziedzinie bezpieczeństwa powszechnego należy zaliczyć: Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Polski Czerwony Krzyż, Ochotniczą Straż Pożarną, Związek Harcerstwa Polskiego, CB-Radio i wiele innych organizacji.

Polskie Radio Obywatelskie (PL-CB RADIO)

Koncepcja wykorzystania krótkofalowców w sytuacjach zagrożeń została częściowo zrealizowana już w czasie wojny, bowiem w październiku 1939 r. krótkofalowcy przystąpili do budowy konspiracyjnych stacji nadawczych, a ci, którzy pozostawali poza granicami kraju, konstruowali radiostacje zrzutowe⁷⁴.

W latach powojennych krótkofalowcy jeszcze kilkakrotnie przechodzili sprawdzian swoich umiejętności i przydatności. Jednym z nich była powódź w 1997 r., w czasie której CB-radiowcy po raz kolejny wykazali swoją skuteczność i profesjonalizm. W sytuacji kiedy przerwana została łączność telefoniczna, a z powodu braku prądu nie działały radiolinie i radiostacje profesjonalnych służb, to właśnie krótkofalowcy zapewniali łączność, stanowiąc bardzo sprawną służbę szybkiego przekazu informacji.

W ostatnich latach nastąpił znaczny rozwój stowarzyszenia, a zwłaszcza pionu ratownictwa, który koordynuje i nadzoruje funkcjonowanie **Spółecznej Krajowej Sieci Ratunkowej**. Sieć oparta jest na ponad 300 jednostkach terenowych, dzięki którym łącznością krótkofalową można było objąć cały kraj. Organizacja prowadzi ściśle

⁷⁴ W. Paszta, *Łączność. Trochę historii*, „Przegląd Obrony Cywilnej” 1999, nr 7–8, s. 31–33.

współpracę z resortem zdrowia, Państwową Strażą Pożarną, policją oraz wydziałami zarządzania kryzysowego w województwach, powiatach i gminach. Dzięki tej współpracy zakupiono (z funduszy społecznych) i zainstalowano radiotelefony w wielu jednostkach pogotowia ratunkowego, straży pożarnej i policji na terenie całej Polski. W ramach współpracy z administracją publiczną sieć jest wykorzystywana jako element systemu wykrywania zagrożeń i alarmowania ludności.

Sieć działa w paśmie obywatelskim, pasmach radioamatorskich oraz w częstotliwościach profesjonalnych – dzięki temu wiadomości mogą być przekazywane na odległość nawet kilku tysięcy kilometrów. Rocznie liczba wezwań o pomoc wynosi około 150 tysięcy, a więc każdego dnia załatwiane są setki takich wezwań, np. Sztab Ratownictwa SKSR na terenie Łodzi otrzymuje rocznie ponad trzy tysiące wezwań, a w Warszawie ponad cztery tysiące⁷⁵.

Ponadto w razie powstania zagrożenia na wielką skalę radioamatorzy są w stanie w każdej chwili skierować z terenu kraju na obszar zagrożony dodatkowo kilka tysięcy wyszkolonych społecznych ratowników, pozostających w dyspozycji sztabów ratownictwa oraz kilka tysięcy samochodów wyposażonych w łączność bezprzewodową. Organizacja dysponuje także społecznymi, specjalistycznymi grupami ratowniczymi z zakresu ratownictwa wysokościowego, wodnego, podwodnego i technicznego. Zastosowanie rozwiązań polegających na przekazywaniu przez Sztab Ratownictwa SKSR wezwań do służb profesjonalnych, np. na kanale współdziałania służb ratowniczych, z jednej strony przyspiesza dotarcie informacji, z drugiej strony zapewnia upewnienie się, iż dana służba odpowiednio zareagowała na wezwanie.

Do **podstawowych zadań** wykonywanych przez Społeczną Krajową Sieć Ratunkową zalicza się:

- 1) ciągle utrzymywanie dyscypliny w zachowaniu przeznaczenia kanałów ratunkowych i niezajmowania ich przez użytkowników pasma dla innych celów;
- 2) przyjmowanie i przekazywanie do odpowiednich służb wezwań o pomoc, nadawanych w Społecznej Krajowej Sieci Ratunkowej;
- 3) utrzymywanie zorganizowanej gotowości społecznej sieci radiowej na wypadek klęsk żywiołowych i katastrof;

⁷⁵ Dane ze strony internetowej, www.ikki.com.pl/plcb.

- 4) utrzymywanie gotowości profesjonalnej sieci alarmowej;
 - 5) utrzymywanie w ciągłej gotowości stanowisk alarmowych Społecznej Krajowej Sieci Ratunkowej;
 - 6) propagowanie właściwych postaw społecznych w zakresie podnoszenia ogólnego poziomu bezpieczeństwa publicznego oraz przeciwdziałania znieczulicy społecznej;
 - 7) utrzymywanie w ciągłej gotowości specjalistycznych drużyn łączności;
 - 8) w przypadku wystąpienia zagrożenia na większą skalę organizowanie pomocy w zakresie drużyn łączności, społecznych specjalistycznych grup ratowniczych oraz środków transportowych wyposażonych w łączność bezprzewodową;
 - 9) szkolenie i podnoszenie kwalifikacji społecznych ratowników zarejestrowanych w Społecznej Krajowej Sieci Ratunkowej;
 - 10) prowadzenie ewidencji społecznych ratowników działających w ramach sieci i utrzymywanie w gotowości systemu ich alarmowania na wypadek powstania nadzwyczajnego zagrożenia ludzi i środowiska.
- Oczywiste jest, iż krótkofalowcy nie chcą i nie mogą zastąpić łączności profesjonalnych służb ratowniczych. Chodzi im natomiast o dublowanie łączności profesjonalnej w oparciu o prawie stuprocentową łączność amatorską. Jest to szczególnie potrzebne w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń, zwłaszcza wtedy, gdy służby profesjonalne pozbawione są zaplecza technicznego (akumulatorów, części zapasowych itd.), od którego zależy ich sprawność działania. Natomiast grupa krótkofalowców jest samowystarczalna pod względem technicznym i nie potrzebuje wsparcia logistycznego. Najważniejsze jest wspólne przeprowadzanie ćwiczeń, wzajemne zaufanie oraz docenianie społecznych partnerów.

Polski Związek Motorowy

Polski Związek Motorowy (PZM), realizując swoje cele statutowe, prowadzi szeroko pojętą działalność w zakresie **ratownictwa drogowego**. Już w 1973 r. w automobilklubach i klubach sfederowanych w PZM zostały przeszkolone pierwsze grupy w zakresie ratownictwa drogowego. Nadrzędnym celem ratownictwa drogowego PZM jest niesienie pomocy przedmedycznej poszkodowanym w wypadkach drogowych i nie tylko im. Należy pamiętać, iż na miejsce wypadku

drogowego pierwszy nadjeżdża przypadkowy kierowca i to od jego zachowania i umiejętności zależy zdrowie i często życie osób poszkodowanych. Dlatego PZM jako jedna z pierwszych organizacji pozarządowych wyszedł z inicjatywą szkolenia kierowców – ratowników drogowych. W 1991 r. w ramach Głównej Komisji Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego i Ochrony Środowiska powołano Zespół ds. Ratownictwa Drogowego, a w 1995 r. powstało Centrum Ratownictwa Drogowego PZM w Miedzianej Górze koło Kielc. W tym samym roku zorganizowano szkolenie, na którym pierwsi absolwenci otrzymali stopnie instruktorów ratownictwa drogowego PZM. W 2001 r. powołano kolejne dwa centra w Lublinie i Poznaniu⁷⁶. Działalność ratowników drogowych w zakresie niesienia pomocy przedmedycznej oparta jest na wolontariacie.

Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP

Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP (ZOSP RP) od ponad 80 lat wspiera Państwową Straż Pożarną w działaniach na rzecz ochrony życia, zdrowia, mienia i środowiska przed pożarami, klęskami żywiołowymi i zagrożeniami ekologicznymi lub innymi miejscowymi zagrożeniami należącymi do zadań z zakresu ochrony przeciwpożarowej oraz ochrony środowiska. W ZOSP na obszarze kraju zarejestrowanych jest 1819 jednostek ochotniczych straży pożarnych, które jak wykazuje praktyka gaszą samodzielnie około 40% wszystkich pożarów, a w zwalczaniu następnych 20% współuczestniczą⁷⁷.

Ochotnicze straże pożarne działające na terenie całego kraju wykonują zadania jednostek ochrony przeciwpożarowej, takie jak: gaszenie pożarów, ratownictwo techniczne, w głównej mierze na drogach, ewakuację poszkodowanych lub zagrożonych ludzi oraz zwierząt i mienia. Strażacy-ochotnicy prowadzą również oznakowanie i zabezpieczenie miejsca prowadzenia działań ratowniczych, ogólne zabezpieczenie miejsc przy zdarzeniach z udziałem substancji niebezpiecznych, działania ratownicze na obszarach wodnych oraz podczas powodzi, a także współpracują z podmiotami zabezpieczającymi lub

⁷⁶ Dane ze strony internetowej Polskiego Związku Motorowego, www.pzm.pl/bezpieczenstwo.

⁷⁷ Na podstawie danych ze strony internetowej, www.wroclaw.pl/orgpoza.htm.

wspomagającymi działania ratownicze. Siły jednostek OSP są pomocne również podczas usuwania skutków zdarzeń oraz udzielania pomocy socjalnej poszkodowanym. Do zadań prewencyjnych należy informowanie ludności o istniejących zagrożeniach pożarowych i ekologicznych oraz sposobach ochrony przed nimi, prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom oraz współdziałanie w tym zakresie z innymi instytucjami i stowarzyszeniami. Część OSP jest integralną częścią krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Obecnie w tym systemie działa 3109 jednostek o najlepszym wyposażeniu i stanie wyszkolenia. Od 1999 r. straże ochotnicze rozpoczęły prowadzenie kursów z zakresu ratownictwa medycznego, co ma niebagatelne znaczenie szczególnie w obszarach wiejskich, w których statystyki wypadków są bardzo wysokie, a czas przybycia wykwalifikowanych służb medycznych wynosi nawet 45 minut. ZOSP RP współtworzy i opiniuje akty normatywne dotyczące ochrony przeciwpożarowej, rozwija i upowszechnia działalność kulturalną, jest inicjatorem imprez z zakresu sportów pożarniczych. Jest również organizatorem pożarniczego i obronnego wychowania dzieci i młodzieży.

Obecnie do jednostek OSP należy około 700 tys. strażaków-ochotników. W jego dyspozycji jest 18 tysięcy strażnic, około 1000 izb tradycji, 777 orkiestr dętych oraz 614 drużyn sportowych.

Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe

Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (WOPR) jest specjalistycznym stowarzyszeniem kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym. Celem działania WOPR jest organizowanie pomocy oraz ratowanie osób, które uległy wypadkowi lub narażone są na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na wodach. Realizuje je m.in. przez:

- organizowanie wodnej służby ratowniczej;
- współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej oraz innymi podmiotami zainteresowanymi bezpieczeństwem i porządkiem na wodach oraz ochroną środowiska wodnego;
- udział w akcjach ratowniczych podczas zagrożeń powszechnych, katastrof naturalnych i awarii technicznych na wodach;
- programowanie i prowadzenie profilaktycznej działalności w zakresie bezpieczeństwa na wodach i ochrony środowiska wodnego;

– ujawnianie zagrożeń bezpieczeństwa osób pływających i kąpiących się;

– występowanie do właściwych podmiotów o usunięcie zagrożeń lub wstrzymanie eksploatacji obiektów oraz urządzeń wypoczynkowych, sportowych, rekreacyjnych i turystycznych położonych nad wodą;

– wydawanie ekspertyz i opinii w zakresie bezpieczeństwa wodnego.

Na terenie całego kraju stowarzyszenie zrzesza 60 tysięcy ratowników, od których wyszkolenia zależy powodzenie prowadzonej akcji ratowniczej. Ratownik WOPR, nie będąc wykwalifikowanym przedstawicielem służby zdrowia, może wykonywać jedynie wstępne zabiegi ratunkowe o charakterze pomocy przedlekarskiej i absolutnie nie może dysponować żadnymi środkami farmakologicznymi. Dlatego od jego umiejętności ratowniczych zależą pierwsze minuty po wyratowaniu ofiary z wody.

WOPR współpracuje m.in. z policją, Polskim Ratownictwem Okrętowym, Polskim Czerwonym Krzyżem, GOPR i TOPR.

Górskie i Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (GOPR) jest organizacją ochotniczą działającą na terenie polskich gór. Podstawowym obowiązkiem członków GOPR jest ratowanie zdrowia i życia ludzkiego wszędzie tam, gdzie jest zagrożone, a szczególnie w górach. Zgodnie ze statutem GOPR do głównych celów jego działania zalicza się:

– niesienie pomocy ofiarom wypadków w górach oraz poszukiwanie osób zaginionych w górach,

– zapobieganie i przeciwdziałanie wypadkom górskim oraz działalność profilaktyczna,

– ochronę środowiska górskiego.

Statutowe cele GOPR realizuje przez organizowanie i prowadzenie służby ratowniczej, tj. zrzeszenie i szkolenie ratowników górskich, wykonywanie działalności ratowniczej, doskonalenie i rozwijanie ratownictwa górskiego, zapewnienie ratownikom górskim właściwych warunków pełnienia służby, współpracę z instytucjami i organizacjami zajmującymi się ratownictwem w kraju i za granicą itd. Prowadzi również działalność zapobiegawczą, tj. kontroluje warunki bezpieczeństwa osób przebywających w górach, udziela informacji o aktual-

nych warunkach w górach, współpracuje z organami administracji publicznej oraz innymi podmiotami, zainteresowanymi poprawą bezpieczeństwa w górach.

Obecnie GOPR zrzesza siedem stacji centralnych: beskidzką, bieszczadzką, karkonoską, krynicką, podhalańską, wałbrzysko-kłodzką i jurajską, oraz 18 stacji ratunkowych. Dysponuje nowoczesną bazą środków transportowych, m.in. samochodami terenowymi, skuterami śnieżnymi i wszędołazami. Zrzesza około 1200 ratowników-ochotników, z których 60 zatrudnionych jest zawodowo w celu utrzymania ciągłości służby i gotowości alarmowej. Bilans prowadzonej działalności ratowniczej w 2002 r. to 1762 interwencji, 808 akcji ratowniczych, 147 wieloosobowych wypraw ratunkowych i 1106 uratowanych osób oraz 11 wypadków śmiertelnych⁷⁸. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe ściśle współpracuje ze swoim odpowiednikiem w Tatrach – **Tatrzańskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym** (TOPR), które jest najstarszą polską organizacją ochotniczą ratującą życie ludzi w górach. Początki jej działalności sięgają 1907 r., natomiast w 1909 r. oficjalnie zatwierdzono statut TOPR, w którym za podstawowy cel działania przyjęto niesienie pomocy osobom przebywającym w Tatrach. Obecnie w TOPR działa 280 ratowników, z których 250 jest ochotnikami. Zostają oni wzywani w nagłych wypadkach, ponadto pełnią stałe dyżury w Zakopanem. Pozostali ratownicy (30 osób) są zatrudnieni na stałe (etatowo) w stowarzyszeniu i pobierają za swoją pracę wynagrodzenie.

Polski Czerwony Krzyż

Polski Czerwony Krzyż (PCK) powstał w kwietniu 1919 r., kilka miesięcy po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. Celem działania PCK jest zapobieganie cierpieniom ludzkim i łagodzenie ich skutków we wszystkich okolicznościach i w każdym czasie, przy zachowaniu podstawowych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego. Organizacja w swojej działalności kieruje się siedmioma zasadami przyjętymi przez Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Są to: *humanitaryzm, bezstronność, neutralność, niezależność, dobrowolność, jedność i powszechność*.

⁷⁸ Dane ze strony internetowej Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, www.gopr.onet.pl.

Do podstawowych zadań PCK należy działalność opiekuńcza i pomoc potrzebującym, pomoc poszkodowanym w wyniku klęsk i katastrof, propagowanie honorowego krwiodawstwa i pozyskiwanie krwiodawców, szerzenie oświaty zdrowotnej, szkolenie ludności z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedlekarskiej, prowadzenie Biura Informacji i Poszukiwań, upowszechnianie ideałów czerwono krzyżowych i międzynarodowego prawa humanitarnego, współpraca zagraniczna i udział w międzynarodowych akcjach pomocy humanitarnej.

Sprawdzeniem przygotowania PCK do realizacji powyższych zadań była powódź w 1997 r. Już w pierwszych jej dniach z magazynów interwencyjnych PCK (7 magazynów centralnych i 28 magazynów filialnych przygotowanych do udzielenia natychmiastowej, jednorazowej socjalnej pomocy poszkodowanym) wysłano około 200 ton najpotrzebniejszych w tym czasie artykułów, takich jak koce, śpiwory, łóżka, odzież. Łącznie Zarząd Główny PCK wysłał około 1750 ton darów o wartości ponad 6 milionów złotych, zarządy okręgowe zebrały ponad 14 tysięcy ton darów o łącznej wartości około 30 milionów złotych. W rejon objęte powodzią dostarczono też około 2300 ton darów z zagranicy o wartości przekraczającej 18 milionów złotych⁷⁹.

W programie działania PCK na lata 2002–2010 jednym z przyjętych celów strategicznych jest „pomoc w ratowaniu życia i mienia w przypadku klęsk i katastrof, przygotowanie do działania w przypadku klęsk”. Cel ten realizowany jest przez udział PCK w kształtującym się państwowym systemie ratownictwa, a zwłaszcza:

- wypracowanie modelu uczestnictwa w systemie,
- współpracę z państwowym systemem ratowniczym,
- przygotowanie grup drugiej fazy pomocy humanitarnej ofiarom klęsk i katastrof,
- prowadzenie różnego rodzaju szkoleń,
- budowa systemu działania grup ratownictwa PCK.

Kolejnym zadaniem PCK w ramach omawianego celu strategicznego jest edukacja na temat bezpiecznych zachowań oraz zapobiegania klęskom i katastrofom. Cel ten realizowany jest przez:

⁷⁹ Raport o działaniach PCK na rzecz powodzi, Zarząd Główny PCK, Warszawa 1998, s. 9.

- występowanie z inicjatywą ustawodawczą,
- programy edukacyjne dla dzieci na wszystkich etapach edukacji,
- szkolenia nie tylko z zakresu pierwszej pomocy, ale także zapobiegania i reagowania na zagrożenia biologiczne i przemysłowe,
- programy współpracy z innymi uczestnikami na rzecz bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- rozwijanie działalności centrów pierwszej pomocy,
- kontynuacja corocznych Mistrzostw Pierwszej Pomocy⁸⁰.

Działacze PCK oczekują, iż prowadzenie powyższych działań pozwoli na poprawę przygotowania społeczeństwa na wypadek klęsk i katastrof, wzrost skuteczności reagowania na wypadek klęsk i katastrof, wzmocnienie struktur ratowniczych, a także wzrost poziomu wiedzy na tematy bezpiecznych zachowań oraz zapobiegania klęskom i katastrofom wśród ludności oraz przyczyni się do postrzegania PCK jako głównej organizacji upowszechniającej ratownictwo.

Polski Czerwony Krzyż jako jedna z pierwszych organizacji, wzorując się na rozwiązaniach innych krajów europejskich, powołał w 1990 r. specjalne grupy ratownicze, mające udzielać pomocy w specyficznych warunkach (np. połączenie akcji ratowniczej w wodzie, zawalisku, na wysokości). Grupy te pod nazwą Czerwonokrzyżskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe utworzono początkowo w Bielsku-Białej, potem w Gdańsku, Jeleniej Górze i Wrocławiu.

W 1992 r. po ustaleniu z innymi grupami przeprowadzono unifikację programów szkolenia, ubioru, oznakowania. Od tego roku wprowadzono również obowiązującą nazwę: **Grupa Ratownictwa Specjalnego Polskiego Czerwonego Krzyża**. Obecnie w grupach działa około 150 wszechstronnie wyszkolonych ratowników-specjalistów skupionych w zespołach: medycznym, poszukiwawczo-wydobywczym, wodno-podwodnym, ratownictwa technicznego, łączności i zaopatrzenia.

Związek Harcerstwa Polskiego

Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) jest stowarzyszeniem skupiającym około 250 tysięcy dziewcząt i chłopców oraz instruktorów. Działa na terenie całego kraju, realizując m.in. zadania na rzecz bezpieczeństwa powszechnego, w tym ratownictwa. Naczelnik ZHP za-

⁸⁰ Dane ze strony internetowej Polskiego Czerwonego Krzyża, www.pck.pl.

wał porozumienia z komendantami Policji, Państwowej Straży Pożarnej, prezesem Związku Ochotniczych Straży Pożarnych oraz innymi instytucjami i organizacjami w celu wspólnej realizacji zadań na rzecz ochrony ludności.

Specyficznym testem sprawności organizacyjnej oraz efektywności prowadzonych działań był masowy udział harcerzy w akcjach ratowniczych i humanitarnych podczas letniej powodzi w 1997 r. Do najbardziej znaczących sukcesów z tego okresu należą takie działania, jak: zapewnienie łączności i wsparcie techniczne służb ratowniczych w zalanym Opolu, przeprowadzone ewakuacje i zabezpieczenia w województwie jeleniogórskim oraz dostarczanie żywności, wody i lekarstw odciętym przez powódź mieszkańcom Wrocławia.

Z kolei w 2001 r. powołano Harcerską Służbę Powodźnikom, której celem było niesienie pomocy w usuwaniu skutków powodzi w województwach: pomorskim, świętokrzyskim, małopolskim i podkarpackim. Harcerze działali zarówno na terenach zniszczonych miejscowości, jak i pomagali bezpośrednio poszkodowanym rodzinom, instytucjom charytatywnym (m.in. PCK, Caritas, Polskiemu Komitetowi Pomocy Społecznej) w zbiórce, segregowaniu, konwojowaniu i dystrybucji transportów z pomocą rzeczową oraz opiekowali się dziećmi i młodzieżą z rodzin poszkodowanych przez powódź⁸¹.

W strukturach ZHP działają ponadto **Harcerskie Grupy Ratownicze (HGR)** oraz **Harcerska Szkoła Ratownictwa (HSR)**. Misją HGR jest ratowanie ludzi w sytuacjach zagrażających ich życiu i zdrowiu, udzielanie im pierwszej pomocy przedmedycznej w sytuacjach, w których pomoc wyspecjalizowanych jednostek państwowych jest niemożliwa lub niewystarczająca. W ramach HGR działają ponadto grupy szybkiego reagowania, które są mobilne 24 godziny na dobę przez cały rok. Natomiast celem działania Harcerskiej Szkoły Ratownictwa jest propagowanie i unifikacja wiedzy oraz umiejętności harcerzy w zakresie ratownictwa.

⁸¹ Na podstawie informacji zamieszczonych na stronie internetowej ZHP, www.archiwum.zhp.org.pl/powódź/raport/.

Pomorskie Towarzystwo Ratownicze

W społeczne działania ratownicze włączają się nie tylko organizacje pozarządowe o zasięgu ogólnokrajowym, ale również te, które działają na gruncie lokalnym. Przykładem takiej organizacji jest Pomorskie Towarzystwo Ratownicze (PTR) działające na rzecz ludności oczekującej pomocy w sytuacjach zagrożenia, takimi jak wypadki drogowe, katastrofy komunikacyjne i ekologiczne. Ratownicy skupieni w PTR posiadają licencje ratowników przedmedycznych, a także licencje operatorskie uprawniające do pracy na częstotliwościach krótkofalarskich i profesjonalnych. Ratownicy biorą udział w ratownictwie drogowym, wspomagając służby profesjonalne, ponadto zabezpieczają imprezy masowe, organizując punkty opatrunkowe oraz systemy łączności. Do zadań organizacji należy m.in. propagowanie bezpieczeństwa, umiejętności alarmowania służb ratunkowych oraz niesienia pomocy w wypadkach losowych. Stowarzyszenie wchodzi w skład Miejskiego Sztabu Zarządzania Kryzysowego oraz Miejskiego Referatu Obrony Cywilnej miasta Szczecina, współpracuje z Wojewódzką i Miejską Komendą Policji, Państwową Strażą Pożarną oraz Pogotowiem Ratunkowym w Szczecinie.

2.2.3. Ratownictwo komercyjne

Pobieranie opłat za udzielanie pomocy wydaje się zjawiskiem niehumanitarnym, sprzecznym z ponadczasową ideą ratowania życia i zdrowia każdego człowieka. Opłaty te nie są jednak pobierane za działalność ratowniczą odnoszącą się do zdrowia i życia, ale za wiele innych czynności związanych z szeroko rozumianym ratownictwem.

Zmiany zachodzące w polskiej rzeczywistości (szczególnie ekonomiczne) spowodowały, iż niektóre podmioty ratownicze, pozbawione środków finansowych ze strony państwa, chcąc utrzymać się na rynku pracy, musiały rozpocząć działalność odpłatną.

Przykładem takiej działalności ratowniczej jest działalność **rejonowych stacji ratownictwa chemicznego** zajmujących się ratownictwem chemicznym. Stacje, zlokalizowane przy sześciu największych zakładach chemicznych, zatrudniają wykwalifikowanych etatowych ratowników wyposażonych w profesjonalnych sprzęt. Ich głów-

nym zadaniem jest działalność profilaktyczna i ratownicza w przypadku awarii w obiektach zakładowych. W zamian zakłady chemiczne ponoszą część kosztów utrzymania i wyposażenia stacji. Jednak działalność stacji nie ogranicza się tylko do prowadzenia działań na terenie zakładów. Podejmowane są interwencje również na zewnątrz na dużym obszarze działania danej stacji. Liczba interwencji często znacząco przewyższa liczbę działań przeprowadzonych w obrębie firmy. Koszty takich działań w całości pokrywane są przez podmioty, które wzywały stację, najczęściej sprawców zagrożeń. Wpływy trafiają do budżetu stacji, a przeznaczane są na szkolenia, sprzęt oraz bieżącą działalność stacji.

Nieco inaczej przedstawia się działalność komercyjna prowadzona przez **Polskie Ratownictwo Okrętowe**. Do 2000 r. PRO było przedsiębiorstwem państwowym, zobligowanym przez ministra transportu do wszystkich działań związanych z ratowaniem życia na morzu. Uchwalenie *Ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim* spowodowało, iż od 1 stycznia 2002 r. wszystkie sprawy związane z ratowaniem życia na morzu przeszły w gestię nowo powołanej Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa, która ma obowiązek udzielania bezpłatnej pomocy osobom poszkodowanym na morzu. Reforma ta była wzorowana na systemie obowiązującym w państwach unijnych, w których rozdzielono ratowanie życia od ratowania mienia. Ten drugi typ działalności ma charakter komercyjny i dostarcza zarobku ratownikom. Dotychczasowe rozwiązanie było niespotykane w świecie i prowadziło do różnych nieprawidłowości, m.in. NIK zarzucił, że deficyt z działalności zarobkowej można pokryć budżetowymi pieniędzmi przeznaczonymi na ratowanie życia⁸².

W zakresie ratownictwa górniczego działalność komercyjną prowadzi **Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego**, która oprócz swojej podstawowej działalności związanej z zabezpieczeniem ratowniczym zakładów górniczych wszystkich gałęzi górnictwa, świadczy również usługi odpłatne, m.in. w zakresie badania rozpyły powietrza w podziemnych wyrobiskach górniczych, wykonywania specjali-

⁸² M. Błuś, *Żegluga z holem*, „Morza, Statki i Okręty” 2001, nr 6. Autor ten uważa, iż utworzenie Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa finansowanej z budżetu państwa jest również światowym kuriozum, ponieważ w państwach UE dominuje model ratownictwa życia oparty na organizacjach pozarządowych, działających na podobnych zasadach jak nasz WOPR czy GOPT i TOPR.

stycznych prac kontrolnych i rewizyjnych w szybach górniczych, napraw i przeglądu sprzętu specjalistycznego, badań i atestów sprzętu przeciwpożarowego i innego niezbędnego do prowadzenia akcji ratowniczych.

2.2.4. Samoratownianie

Jedną z cech charakterystycznych współczesnych zagrożeń jest ich nieprzewidywalność zarówno co do czasu, miejsca, jak i intensywności wystąpienia. Powoduje to, iż nie zawsze można w odpowiednim miejscu wcześniej przygotować profesjonalne siły (służby) ratownicze, których zadaniem będzie reagowanie na zaistniałe zdarzenie. Często obowiązek udzielenia pomocy spoczywa na osobach, które same uczestniczą w tym zdarzeniu i są w stanie tej pomocy udzielić, bądź na osobach, które w sposób niezaplanowany znalazły się na miejscu wypadku. Bez względu na okoliczności osoby te powinny być odpowiednio przygotowane, a najlepiej przeszkolone w zakresie podstawowych zasad postępowania i zachowania się w miejscu zdarzenia oraz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. Dlatego od przypadkowych świadków zdarzeń wymaga się nie biernej obserwacji katastrofy, ale przede wszystkim umiejętnego zachowania się podczas pierwszych minut po katastrofie, które bardzo często decydują o przeżyciu ofiary wypadku. Jednak nabycie umiejętności udzielenia pierwszej pomocy wymaga prowadzenia odpowiedniej edukacji ratowniczej, dotyczącej podstawowych działań ratunkowych podejmowanych na miejscu zdarzenia.

Zgodnie z regułami wypracowanymi w krajach Europy Zachodniej, świadkowie wypadku stanowią pierwsze ogniwo tzw. łańcucha przeżycia (załącznik 8). Tą nazwą specjaliści określają pięć ogniw, dzięki którym osoba w stanie nagłego zagrożenia zdrowia lub życia znajdzie się w kwalifikowanych warunkach szpitalnych, gdzie zostanie objęta specjalistycznym leczeniem ratunkowym. Łączność alarmowa stanowi drugie ogniwo łańcucha przeżycia. To ona ma decydujący wpływ na szybkość podjęcia działań ratunkowych. Dlatego wszyscy dorośli, a także dzieci powinny umieć się posługiwać podstawowymi środkami łączności. Trzecim ogniwem są akcje wykwalifikowanych służb ratowniczych, których zadaniem jest precyzyjne

określenie czasu i czynności do wykonania. Kolejnym ogniwem jest jak najszybszy transport chorego do szpitala oraz podjęcie fachowych czynności medycznych, stanowiących piątą i ostatnią ogniwo łańcucha przeżycia⁸³.

W krajach Europy Zachodniej nauczanie udzielania pierwszej pomocy realizuje się już od trzeciej klasy szkoły podstawowej, poprzez szkołę średnią, studia i szkolenia dla dorosłych. Prowadzi się również wiele akcji uświadamiających, uczących podstawowych zasad bezpieczeństwa w jego różnych dziedzinach. Jedną z nich jest akcja „10 sekund”. W Unii Europejskiej wypadki drogowe stały się prawdziwą plagą⁸⁴, dlatego podjęto wiele czynności mających na celu propagowanie podstawowych czynności, które kierowca i pasażerowie powinni wykonać za każdym razem, gdy wsiadają do samochodu. Akcja „10 sekund”, ponieważ tyle czasu trzeba poświęcić na proste stosowanie zasad bezpieczeństwa, jest szeroko rozpowszechniana zwłaszcza przez europejskie kluby automobilistów zrzeszone w Międzynarodowej Federacji Samochodowej.

2.3. OGÓLNE ZASADY FUNKCJONOWANIA RATOWNICTWA W POLSCE

2.3.1. Kierowanie ratownictwem

Budowanie systemu ratowniczego w Polsce w ostatnich latach przyjęło charakter otwarty, w którym wszystkie siły ratownicze znajdują swoje miejsce. Obok sił zawodowych wywodzących się ze struktur Państwowej Straży Pożarnej oraz sił zbrojnych RP coraz częściej dostrzegane i doceniane są struktury społeczne, takie jak Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, które jest organizatorem ratownictwa wodnego, czy Górskie i Tatrzańskie Pogotowie Ratunkowe będące głównym wykonawcą ratownictwa górskiego. W systemie ratowniczym swoje miejsce zajmują także podmioty funkcjonujące we-

⁸³ Opracowano na podst. J. Jakubaszko, *Na ratunek*, „Żyjmy dłużej” 2001, nr 7.

⁸⁴ Każdego roku w krajach Unii Europejskiej 45 tys. osób traci życie, a 1,6 mln jest rannych w wypadkach drogowych (www.pzm.pl/bezpieczenstwo).

dług zasad komercyjnych. Aby móc zatem kierować tak złożonym systemem, zarządzanie powinno się odbywać na szczeblu terytorialnym, przy aktywnym współdziale podmiotów ratowniczych. Proces integrowania działań ratowniczych zależy od łączenia wysiłków organów zarządzających ratownictwem oraz samych podmiotów ratowniczych, będących sferą wykonawczą. Zintegrowanie działań nie służy przejmowaniu obowiązków jakiejkolwiek służby w stosunku do pozostałych (czy też forowaniu określonej formacji ratowniczej) lub koncentrowaniu się na określonym rodzaju ratownictwa. Celem działań jest precyzyjne określenie zadań i obowiązków poszczególnych podmiotów ratowniczych, adekwatnych do ich możliwości ze względu na siły i środki, jakimi dysponują, pod warunkiem posiadania czytelnego zakresu obowiązków i kompetencji ratowniczych. Zatem właściwe kierowanie i koordynowanie zintegrowanymi działaniami ratowniczymi jest warunkiem niezbędnym do ciągłego funkcjonowania systemu na poszczególnych poziomach, tj. *powiatowym*, jako podstawowym poziomie wykonywania działań ratowniczych, *wojewódzkim*, jako poziomie wspomagania i koordynacji działań ratowniczych na terenie województwa oraz *centralnym*, jako poziomie wspomagania i koordynacji działań ratowniczych na terenie kraju.

Organizacja systemu i specyfika działań ratowniczych polega zatem na zachowaniu ciągłości działań i wymiany informacji oraz włączaniu w proces zarządzania według zasady prymatu terytorialnego oraz zasady jednoosobowej odpowiedzialności i kierowania poszczególnych organów władzy:

- wójta, burmistrza, prezydenta miasta bezpośrednio odpowiedzialnych za bezpieczeństwo społeczności lokalnych;
- starosty, który określa zadania i kontroluje wykonywanie zadań na obszarze powiatu, a w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń życia, zdrowia lub środowiska zarządza systemem przy pomocy powiatowego zespołu reagowania kryzysowego;
- wojewody, który określa zadania i koordynuje ich wykonanie na obszarze województwa oraz zarządza systemem przy pomocy wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego;
- ministra właściwego ds. wewnętrznych lub innego ministra, który koordynuje działania prowadzone na terenie kraju przy pomocy Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej.

Szczególnie ważnym poziomem w systemie ratowniczym jest powiat, tam bowiem przyjmowane są wszelkie zgłoszenia o zdarzeniach wymagających podjęcia działań ratowniczych na podstawie procedur ujętych w planach ratowniczych oraz realizowane działania ratownicze, również wówczas, gdy siły i środki miejscowych podmiotów ratowniczych (załącznik 12) są niewystarczające i wymagają wsparcia z poziomu wojewódzkiego i krajowego. Plan ratowniczy zatwierdzany przez starostę jest podstawowym narzędziem służącym do realizacji zadań ratowniczych przez podmioty ratownicze na terenie powiatu w trybie zdarzeń jednostkowych, masowych, długotrwałych lub nakładających się na siebie oraz w czasie katastrof i stanów nadzwyczajnych. Konstrukcja systemu zakłada, iż zasady realizacji podstawowych zadań ratowniczych są niezmiennie i dostosowane do specyfiki wszelkiego rodzaju zdarzeń, również zdarzeń masowych lub katastrof, kiedy siły i środki ratownicze są niewystarczające, a organizacja działań ratowniczych wymaga modyfikacji priorytetów oraz dokonania uproszczeń w procedurach działań. System skupia jednostki ochrony przeciwpożarowej, inne służby, inspekcje, straże, instytucje oraz podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej zgodziły się współdziałać w akcjach ratowniczych. Organizacja sprawnego i skutecznego kierowania działaniami ratowniczymi wymaga wcześniej opracowania, uzgodnienia i zatwierdzenia procedur kierowania, uwzględniających i dostosowujących lidera (kierownika) działań ratowniczych do rodzaju zaistniałego zdarzenia. Dużym nieporozumieniem jest typowanie kierownika działań ratowniczych „uniwersalnego” dla każdego zdarzenia, bez względu na jego kompetencje (np. strażak PSP kierujący zdarzeniem związanym z wystąpieniem choroby zakaźnej). Warto przy tym raz jeszcze przypomnieć, że odpowiedzialność za wykonywanie podstawowych funkcji państwa w zakresie bezpieczeństwa obywateli na określonym obszarze administracyjnym spoczywa na jednoosobowym organie administracji ogólnej, tj. wojewodzie na terenie województwa i staroście na poziomie powiatu. Jest to odpowiedzialność za rezultat działania danego stopnia administracji, w tym wszystkich służb, inspekcji, straży działających na terenie województwa i powiatu.

2.3.2. Koordynacja ratownictwa

Warunkiem zapewnienia oraz niesienia skutecznej pomocy w ramach ratownictwa jest skoordynowanie działań ratowniczych wielu podmiotów. W zależności od parametrów zagrożenia (jego wielkości, natężenia, czasu wystąpienia itd.) w działaniu ratowniczym może brać udział jedna, kilka lub nawet kilkadziesiąt sił ratowniczych, zarówno tych profesjonalnych (zawodowych i społecznych), jak i tych złożonych ze spontanicznie zaangażowanych osób postronnych. Podwaliny pod skoordynowany, jednolity system ratowniczy położyły ustawy o ochronie przeciwpożarowej oraz o Państwowej Straży Pożarnej, na mocy których powołano krajowy system ratowniczo-gaśniczy. W strukturze tego systemu zaczęły działać oprócz jednostek PSP również pozostałe jednostki ochrony przeciwpożarowej, tj. zakładowe i ochotnicze straże pożarne oraz inne. Stworzenie jednolitego i skutecznego systemu ratownictwa nie byłoby możliwe bez dokonania pełnej analizy działań ratowniczych oraz precyzyjnego określenia zakresu obowiązków i uprawnień poszczególnych podmiotów ratowniczych. Duże znaczenie ma też doświadczenie, jakiego nabrali ratownicy różnych formacji podczas kilkunastu lat funkcjonowania systemu. Od 2000 r. krajowy system ratowniczo-gaśniczy zaczął się przekształcać w system otwarty na różne podmioty ratownicze (m.in. społeczne). Stworzyło to podstawy do bardziej efektywnego wykorzystania potencjału podmiotów ratowniczych spoza obszaru ochrony przeciwpożarowej, a więc wszystkich gotowych do współpracy opartej na rozwiązaniach systemowych o zasięgu powszechnym. Zmiany w systemie zbiegły się również z reformą administracji publicznej, która m.in. zwiększyła kompetencje władz lokalnych w zakresie bezpieczeństwa. Szersze kompetencje przyznano zwłaszcza wojewodzie i staroście, czyli organom najlepiej znającym zagrożenia i potrzeby w zakresie ratownictwa na podległym im terenie.

Wobec zwiększającej się liczby podmiotów ratowniczych oraz ich coraz większej specjalizacji niezbędnym warunkiem skutecznych działań ratowniczych jest ich koordynacja. Pomyślna koordynacja zależy w dużym zakresie od niczym nieograniczonego, pełnego i natychmiastowego przepływu informacji oraz sprawności systemu łączności. Wszelkie służby i podmioty ratownicze powinny być przede wszystkim dokładnie poinformowane o znaczących szczegółach danej

sytuacji oraz o podejmowanych działaniach. Znaczące informacje powinny być również dostępne dla ogółu obywateli, zwłaszcza tych będących w centrum działań ratowniczych, aby wykluczyć zjawisko szumu informacyjnego oraz spekulacje na temat zaistniałego zdarzenia. Budowa systemu koordynacji powinna nastąpić na wszystkich szczeblach administracji rządowej i samorządowej, ze szczególnym uwzględnieniem powiatu jako podstawowego poziomu reagowania kryzysowego. Budowa takiego systemu przyczyni się do zintegrowania działań podmiotów ratowniczych w ramach jednolitego planowania, organizacji ratownictwa, kompatybilnej łączności oraz tworzenia centrów powiadamiania ratunkowego.

Problem koordynacji ratownictwa w celu stworzenia powszechnego systemu ratownictwa polega głównie na konieczności zapewnienia warunków do zachowania ciągłości działań ratowniczych nie tylko przez same podmioty ratownicze, ale również wówczas, gdy siły ratownicze jeszcze nie przybyły na miejsce zdarzenia, a czynności ratownicze podejmują osoby postronne, np. świadkowie zdarzenia, od których umiejętności zależy powodzenie akcji ratowniczej. Sprostanie tym obowiązkom wymaga opracowania i realizowania spójnego programu edukacji ratowniczej przygotowującej do działania w nagłych sytuacjach. Problem koordynacji działań ratowniczych nabiera szczególnego znaczenia podczas zdarzeń masowych, katastrof lub klęsk żywiołowych, w czasie których może wystąpić deficyt sił ratowniczych.

2.3.3. Międzynarodowa współpraca w zakresie ratownictwa

Polska jako aktywny podmiot stosunków międzynarodowych, jednocześnie członek Organizacji Narodów Zjednoczonych (od początku istnienia tej międzynarodowej instytucji), uczestniczy w akcjach humanitarnych oraz innych przedsięwzięciach inspirowanych i podejmowanych przez instytucje międzynarodowe, m.in. przez Departament Spraw Humanitarnych ONZ oraz Wysoki Komitet Planowania Cywilnego na Sytuacje Nadzwyczajnych Zagrożeń NATO, mających na celu rozwiązywanie współczesnych problemów cywilizacyjnych, w tym także związanych z niesieniem pomocy państwom i społeczeństwom dotkniętym klęskami i katastrofami.

Poprzez ratyfikowanie umów, konwencji oraz porozumień międzynarodowych podjęto współpracę z wieloma partnerami w zakresie wymiany informacji oraz niesienia konkretnej pomocy w sytuacjach szczególnych zagrożeń. Jest to tym bardziej istotne, iż współczesne zagrożenia nie respektują granic państwowych, wymuszając prowadzenie działań daleko wykraczających poza jurysdykcję danego państwa. Dlatego nieodzowne jest wzajemne współdziałanie zarówno w ramach porozumień sąsiedzkich, jak i w ramach sojuszy.

Polska jest m.in. stroną konwencji o wczesnym powiadamianiu o awarii jądrowej oraz należy do Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (MAEA), która zrzesza państwa działające w zakresie bezpieczeństwa jądrowego.

Jak już była o tym mowa, Polska ratyfikowała kilka międzynarodowych konwencji o poszukiwaniu i ratownictwie morskim. Podpisanie tych konwencji wymusiło reformę systemu ratownictwa morskiego w naszym kraju (powstanie służby SAR ratującej bezpłatnie życie oraz Polskiego Ratownictwa Okrętowego ratującego komercyjnie mienie).

Polska podpisała również wiele umów bilateralnych lub wielostronnych, zwłaszcza z państwami sąsiadującymi. Współpraca przygraniczna zaowocowała podpisaniem dwustronnych umów o współpracy i wzajemnej pomocy w przypadku katastrof, klęsk żywiołowych i innych niebezpiecznych zdarzeń. Takie umowy podpisano z Czechami, Litwą, Niemcami, Rosją, Słowacją i Węgrami. Trwają prace nad umowami z Ukrainą i Białorusią.

Podpisane konwencje i porozumienia umożliwiają prowadzenie działalności ratowniczej na forum międzynarodowym również poszczególnym strukturom ratowniczym. Szczególną aktywność w tym zakresie wykazuje Państwowa Straż Pożarna. Można wyróżnić kilka etapów rozwoju tej współpracy⁸⁵. Początkowo, zwłaszcza w czasie organizowania i wdrażania systemu ratowniczo-gaśniczego, korzystano z pomysłów, rozwiązań i doświadczeń innych krajów, szczególnie tych, które miały dobrze rozwinięte i wyposażone straże pożarne oraz procedury gaśnicze i ratownicze. Kolejnym etapem był rozwój dwu-

⁸⁵ A. Michalski, *Wielopłaszczyznowa aktywność międzynarodowa PSP*, Biuro Współpracy Międzynarodowej i Integracji Europejskiej KG PSP, www.kgpsz.gov.pl.

stronnej współpracy przede wszystkim transgranicznej, zintensyfikowanie szkolenia specjalistycznego oraz włączenie się do międzynarodowych akcji pomocy ratowniczej i humanitarnej. Szczególnie korzystnie układa się współpraca z Centrum Sytuacyjnym MSW RFN oraz Federalną Służbą Ratownictwa Technicznego Niemiec. W 1998 r. szefowie polskiej i niemieckiej straży pożarnej podjęli decyzję o utworzeniu pierwszej polsko-niemieckiej grupy ratowniczo-poszukiwawczej, zdolnej do działania pod sztandarami ONZ w czasie katastrof i kataklizmów na całym świecie⁸⁶. Współpraca przygraniczna pozwala na wsparcie krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, szczególnie w sytuacji, gdy siły i środki dostępne w rejonach zagrożonych nie wystarczają do opanowania zdarzenia, a także umożliwia udzielanie pomocy sąsiadowi, jeżeli zajdzie taka potrzeba. O skuteczności takiej współpracy przekonano się w czasie powodzi w 1997 i 2001 r.

PSP włączyła się również do współpracy w zakresie międzynarodowej pomocy ratowniczej i humanitarnej. Polska jest członkiem Międzynarodowej Grupy Doradczej do Spraw Poszukiwań i Ratownictwa Biura Koordynacji Spraw Humanitarnych ONZ (UN OCHA INSARAG), a także współdziała w ramach programu „Partnerstwo dla Pokoju”. Grupy ratownicze PSP brały udział m.in. w akcji humanitarnej na terenie Albanii, operacjach ratowniczych po trzęsieniu ziemi w Turcji i Indiach, usuwaniu skutków powodzi na terenie Węgier, akcji pomocy humanitarnej w Rumuni i na Ukrainie oraz gaszeniu pożarów lasów na Słowacji. Do udziału w realizacji tych zadań wydzielono pięć międzynarodowych grup ratowniczych:

- dwie grupy poszukiwawczo-ratownicze (z Gdańska i Nowego Sącza),
- dwie grupy ratownictwa chemicznego i technicznego (z Katowic i Warszawy),
- grupę ratownictwa wysokościowego (z Warszawy).

Straż prowadzi również współpracę w zakresie ratownictwa i ochrony ludności z organizacjami regionalnymi: Inicjatywą Środkowoeuropejską, Paktem Stabilności dla Europy Południowo-Wschodniej, Radą Państw Morza Bałtyckiego, Grupą Wyszehradzką. Utrzymywana jest również ścisła współpraca z cywilnymi strukturami

⁸⁶ Z. Lentowicz, *Sąsiadowi z pomocą*, „Rzeczpospolita” nr 195 z 21.08.1998 r.

NATO, szczególnie z Wysokim Komitetem Planowania Cywilnego oraz Komitetem Ochrony Cywilnej. Komendant główny PSP, a zarazem szef Obrony Cywilnej Kraju uczestniczy regularnie w posiedzeniach tych organów⁸⁷.

⁸⁷ A. Michalski, *Wielopłaszczyznowa...*, op. cit.

3. UDZIAŁ SIŁ ZBROJNYCH W RATOWNICTWIE

3.1. ROLA SIŁ ZBROJNYCH W RATOWNICTWIE

Udział sił zbrojnych w ratownictwie ma długą historię. Do 1989 r. wojsko było praktycznie głównym wykonawcą wszelkich zadań związanych z likwidacją zatorów lodowych na rzekach czy udziałem w powodziach oraz działaniach popowodziowych. Po 1989 r. działania w tym zakresie stały się domeną specjalistów cywilnych, a głównie Państwowej Straży Pożarnej, natomiast wojsko było używane do celów pomocniczych. Szybko okazało się, iż ze względu na rozmiar, zasięg, natężenie i dotkliwość katastrof i klęsk żywiołowych nie jest możliwe prowadzenie działań ratowniczych przy udziale tylko i wyłącznie sił niemilitarnych (załącznik 9). Dobitnie wykazała to powódź w 1997 r., która obnażyła szczególnie boleśnie zły stan organizacyjny, funkcjonalny oraz techniczny ratowniczych sił cywilnych. W raporcie Biura Bezpieczeństwa Narodowego na temat stanu systemu przeciwdziałania, zwalczania i usuwania skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla ludzi i środowiska wojsko zostało ocenione jako „w pełni mobilna i odpowiedzialna formacja realizująca podstawowe zadania w prowadzeniu akcji przeciwpowodziowej”⁸⁸. Udział SZ miał na celu bezpośrednią ochronę obiektów, ludzi i mienia, zagrożonych wpływem wód powodziowych oraz wiele innych zadań.

Jest zatem oczywiste, iż wojsko z racji znacznego potencjału ludzkiego, organizacyjnego, specjalistycznego wyposażenia materiałowo-technicznego, wyszkolenia oraz utrzymywania stałej gotowości do działań o charakterze militarnym jest także przygotowane do realizacji specyficznych zadań ratowniczych oraz likwidacji skutków katastrof w działaniach o charakterze pozamilitarnym.

Aby w pełni wykorzystać potencjał sił zbrojnych do prowadzenia działań ratowniczych, muszą zostać spełnione pewne warunki, do któ-

⁸⁸ *Raport o stanie systemu przeciwdziałania, zwalczania i usuwania skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla ludzi i środowiska*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 1997, s. 26.

rych bez wątpienia należy zaliczyć odpowiednie regulacje prawne, wcześniejsze wydzielenie sił oraz ustalenie kolejności ich użycia (w zależności od rodzaju i rozmiaru zagrożenia), a także określenie zasad, którymi należy się kierować przy włączaniu wojska do działań ratowniczych.

Nie ma przesady w stwierdzeniu, iż wojsko we współczesnym państwach jest podmiotem posiadającym największą siłę oraz najlepiej zorganizowaną strukturę, przygotowaną do działania w czasie pokoju, ale przede wszystkim w czasie kryzysu i wojny. Równocześnie, jak uważa J. Marczak, „armia narodowa jest obok szeroko rozumianej kultury narodowej głównym i niezastąpionym atrybutem państwowości, suwerenności i niepodległości. Tradycje wojskowe i kultura wojskowa należą do podstawowych składników kultury narodowej i państwowej”⁸⁹.

Siła i sprawność wojska przekładają się na gotowość i zdolność do natychmiastowego i skutecznego wsparcia władz i społeczeństwa w sytuacjach zagrożeń i potrzeb, co oznacza iż poczucie bezpieczeństwa w różnych jego wymiarach (personalnym, lokalnym, narodowym międzynarodowym) wzrasta w zależności od kondycji sił zbrojnych.

Organizacja wojskowa⁹⁰ wraz z upływem czasu wytworzyła właściwe tylko jej cechy, które wnosi do życia i funkcjonowania narodu i państwa, a które są wprost bezcenne w potyczkach z otaczającymi zagrożeniami. Do **cech** tych zalicza się:

- dysponowanie bronią oraz sposobami jej bojowego wykorzystania,
- przygotowanie i zdolność do prowadzenia walki zbrojnej,
- dowodzenie oparte na dyscyplinie wojskowej, hierarchii stopni i stanowisk wojskowych, hierarchizacji struktur wojskowych oraz sieci stanowisk dowodzenia,
- mobilność wojska umożliwiającą prowadzenie akcji w dowolnym obszarze państwa i poza jego granicami,
- stałą gotowość wojsk, czyli ciągłą zdolność sił i środków do natychmiastowego podjęcia działań,

⁸⁹ *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, pod red. R. Jakubczaka, Warszawa 2003, s. 175.

⁹⁰ Gen. W. Sikorski wydzielił z **obrony narodowej: wojskową organizację obrony narodowej oraz cywilną organizację obrony narodowej** jako równoważne komponenty, W. Sikorski, *Przyszła wojna*, Warszawa 1984, s. 89.

- morale wojskowe, a więc męstwo, posłuszeństwo, wytrzymałość, sprawność szybkiej decyzji itd.,
- bezinteresowność poświęcenia dla ojczyzny i ogółu społeczeństwa,
- sztukę wojenną, czyli wiedzę i umiejętność przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej,
- wsparcie władz i społeczeństwa w sytuacjach szczególnych zagrożeń i potrzeb,
- powszechne wychowanie i szkolenie wojskowe młodzieży i dorosłych⁹¹.

Analizując cechy organizacji wojskowej pod względem przydatności i wykorzystania do działań ratowniczych, należy zauważyć, iż niektóre spośród nich wprost predysponują siły zbrojne do udziału w ratownictwie. Cechami tymi są: dowodzenie, mobilność, stała gotowość wojsk do podjęcia działań, morale wojskowe, bezinteresowne poświęcenie dla własnego społeczeństwa, możliwość wsparcia władz i społeczeństwa, wychowanie i szkolenie dorosłych i młodzieży.

3.2. PODSTAWY PRAWNE UŻYCIA SIŁ ZBROJNYCH DO DZIAŁAŃ RATOWNICZYCH

Siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, jak stanowi Konstytucja III RP, służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic. Ze względu na różnorodność zagrożeń XXI wieku zadaniem współczesnych sił zbrojnych stało się reagowanie nie tylko na zagrożenia militarne, ale jak stanowi *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej* przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 23 maja 2000 r. również „gotowość do udziału w reagowaniu na zagrożenia pozamilitarne”. Rozmiar i natężenie zagrożeń niemilitarnych sprawiają, iż siły i służby cywilne, ustawowo powołane do ich zwalczania i przeciwdziałania skutkom niejednokrotnie stają się bezradne wobec powstałej sytuacji. W takich przypadkach niezbędna staje się pomoc i zaangażowanie wszelkich sił, jakimi dysponuje państwo, w tym sił wojskowych.

⁹¹ Zob. szerzej *Obrona narodowa w tworzeniu...*, op. cit., s. 176–181.

Podpisana 8 września 2003 r. przez prezydenta *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* wyraźnie określiła, iż: „Podstawową misją Sił Zbrojnych RP w czasie pokoju jest utrzymanie sił i zdolności potrzebnych do realizacji zadań w zakresie ochrony i zapewnienia bezpieczeństwa Polski oraz **udzielanie władzom cywilnym niezbędnej pomocy wojskowej, głównie w wypadku zagrożeń niemilitarnych (klęsk żywiołowych i katastrof)**” (podkr. A.S.). Powyższe zapisy pozwalają wnioskować, iż w sytuacji szczególnych zagrożeń niemilitarnych władze cywilne, a tym samym i społeczeństwo mogą i powinny oczekiwać niezbędnej pomocy ze strony wojskowej.

W celu usankcjonowania zasadności użycia SZ w przeciwdziałaniu zagrożeniom niemilitarnym, wprowadzono wiele aktualizacji w obowiązujących przepisach prawnych. Jednym z pierwszych była zmiana dokonana w *Ustawie z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony*. W dniu 17 lipca 1997 r. na posiedzeniu Sejmu dokonano nowelizacji artykułu 3 przez dodanie ustępu 1a, w brzmieniu: „Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej mogą brać udział ponadto w zwalczaniu klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidacji ich skutków”. Nowelizacji dokonano również w zapisach artykułu 60, ust. 8: „powoływanie do odbycia ćwiczeń wojskowych przeprowadzanych w trybie natychmiastowego stawiennictwa może nastąpić w celu: udziału jednostek wojskowych w zwalczaniu klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidacji ich skutków”, oraz ust. 8a: „W przypadku, o którym mowa w ust. 8, pkt 2, do odbycia ćwiczeń wojskowych powołuje się żołnierzy rezerwy przede wszystkim spoza obszaru objętego klęską żywiołową, nadzwyczajnym zagrożeniem środowiska i likwidacji ich skutków”.

Wprowadzone „na gorąco” w czasie powodzi poprawki do ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP pozwoliły na pełnoprawne użycie oddziałów wojskowych w czasie całej akcji powodziowej oraz po jej zakończeniu przy usuwaniu szkód popowodziowych.

Sektor cywilny może liczyć na wsparcie wojskowe również w razie innych klęsk żywiołowych, np. podczas gwałtownych opadów śniegu. Pomoc tę gwarantuje *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 listopada 1989 r. w sprawie świadczeń na rzecz ruchu kolei w okresie trudnych warunków zimowych*. W art. 3 rozporządzenia

przyjęto, iż pomoc jednostek wojskowych może być udzielana na zasadach i warunkach określonych w porozumieniu między Ministerstwem Obrony Narodowej a Dyрекcją Generalną PKP. Porozumienie, podpisane w dniu 20 lipca 1990 r., określiło, iż w przypadku gwałtownych lub długotrwałych opadów śniegu, przybierających znamiona klęski żywiołowej w danym rejonie, siły i środki wojskowe mogą być kierowane do odsnieżania węzłów i stacji kolejowych o istotnym znaczeniu dla działania transportu kolejowego. W porozumieniu zawarto również zastrzeżenie, iż oddziały wojskowe mogą być użyte wtedy, gdy siły i środki PKP zostały w całości wykorzystane, a pomoc wojska jest niezbędna.

Wsparcia wojskowego można oczekiwać również od Żandarmerii Wojskowej. Zgodnie z *Ustawą z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych* jednym z zadań Żandarmerii Wojskowej jest „zwalczanie klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidowanie ich skutków oraz czynne uczestniczenie w akcjach poszukiwawczych, ratowniczych i humanitarnych, mających na celu ochronę życia i zdrowia oraz mienia”.

Nieco inaczej przedstawia się sprawa wsparcia wojskowego, gdy na terenie objętym klęską lub katastrofą zostanie wprowadzony **stan klęski żywiołowej**. Zasady udziału sił zbrojnych w czasie stanu klęski żywiołowej uregulowała *Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej*. W myśl tej ustawy siły wojskowe mogą być wykorzystane do zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia tylko wtedy, gdy użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub niewystarczające. W takiej sytuacji minister obrony narodowej może przekazać do dyspozycji wojewody, na którego obszarze działania wystąpiła klęska żywiołowa, pododdziały lub oddziały sił zbrojnych RP, wraz ze skierowaniem ich do wykonywania zadań związanych z zapobieżeniem skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięciem. Pododdziały i oddziały SZ pozostają pod dowództwem swych przełożonych służbowych, wykonując zadania określone przez wojewodę, jednoosobowo odpowiedzialnego za bezpieczeństwo na administrowanym obszarze. Ustawa o stanie klęski żywiołowej nałożyła na Radę Ministrów obowiązek określenia (w drodze rozporządzenia) szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów sił zbrojnych RP

w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu, w tym także:

1) rodzajów działań ratowniczych lub prewencyjnych, w których jednostki wojskowe mogą brać udział,

2) sposobu koordynowania i dowodzenia ich działaniami,

3) sposobu zapewnienia im zabezpieczenia logistycznego.

Rada Ministrów wydała *Rozporządzenie z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu.*

Zgodnie z tym rozporządzeniem do działań ratowniczych lub prewencyjnych, w których mogą brać udział jednostki wojskowe, należą:

1) współudział w monitorowaniu zagrożeń,

2) wykonywanie zadań związanych z oceną skutków zjawisk powstałych na obszarze występowania zagrożeń,

3) wykonywanie zadań poszukiwawczo-ratowniczych,

4) ewakuowanie poszkodowanej ludności i mienia,

5) wykonywanie zadań mających na celu przygotowanie warunków do czasowego przebywania ewakuowanej ludności w wyznaczonych miejscach,

6) współudział w ochronie mienia pozostawionego na obszarze występowania zagrożeń,

7) izolowanie obszaru występowania zagrożeń lub miejsca prowadzenia akcji ratowniczej,

8) wykonywanie prac zabezpieczających, ratowniczych i ewakuacyjnych przy zagrożonych dobrach kultury,

9) prowadzenie prac wymagających użycia specjalistycznego sprzętu technicznego lub materiałów wybuchowych będących w zasobach SZ,

10) usuwanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie, z wykorzystaniem sił i środków będących w wyposażeniu SZ,

11) likwidowanie skażeń i zakażeń biologicznych,

12) wykonywanie zadań związanych z naprawą i odbudową infrastruktury technicznej,

13) współudział w zapewnianiu przejezdności szlaków komunikacyjnych,

14) udzielanie pomocy medycznej i wykonywanie zadań sanitarno-higienicznych i przeciwepidemicznych.

Udział wojsk w wymienionych wyżej działaniach zależy od ich specjalistycznego przygotowania. Można zatem wnioskować, iż do działań ratowniczych lub prewencyjnych najczęściej będą angażowane wojska obrony terytorialnej, Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa, wojska chemiczne, w tym specjalistyczne jednostki ratownicze – chemiczne i radiacyjne zespoły awaryjne (ChiRZA), wojska inżynierne oraz wojskowa służba zdrowia.

Udział oddziałów SZ w realizacji działań ratowniczych lub prewencyjnych następuje na podstawie planu reagowania kryzysowego opracowywanego przez wojewódzki zespół reagowania kryzysowego, jeżeli obszar klęski obejmuje jedno województwo, lub na podstawie planu reagowania kryzysowego opracowanego przez Rządowy Zespół Koordynacji Kryzysowej, jeżeli stan klęski żywiołowej jest wprowadzony na obszarze większym niż jedno województwo. Plany podlegają uzgodnieniu z ministrem obrony narodowej, przede wszystkim w zakresie warunków użycia oddziałów SZ, składu i wyposażenia tych oddziałów, a także zabezpieczenia logistycznego wymaganego do realizacji powierzonych zadań, przedsięwzięć realizowanych przez działające na terenie województwa jednostki organizacyjne, których celem jest zabezpieczenie logistyczne oddziałów SZ, w szczególności w zakresie zakwaterowania, wyżywienia, pomocy medycznej, zabezpieczenia materiałowo-technicznego i łączności oraz korzystania przez siły wojskowe z infrastruktury technicznej w czasie realizacji zadań.

Koordynowanie udziału oddziałów SZ w działaniach ratowniczych lub prewencyjnych zapewniają ograny, na których terenie wystąpiło zjawisko klęski żywiołowej, a więc odpowiednio wójt (lub pełnomocnik powołany przez wojewodę, w sytuacji gdy wójt nie jest zdolny do kierowania lub niewłaściwie kieruje działaniami), starosta (lub pełnomocnik), wojewoda (lub pełnomocnik) albo minister właściwy do spraw wewnętrznych lub inny minister (w zależności od rodzaju klęski żywiołowej).

W zakresie **ochrony środowiska** minister obrony narodowej zapewnia warunki niezbędne do realizacji przepisów o ochronie środowiska przez podległe i nadzorowane jednostki organizacyjne. *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska* nałożyła na ministra obrony (w drodze zarządzenia) obowiązek określenia jednostek organizacyjnych odpowiadających za nadzór nad przestrzeganiem

przepisów o ochronie środowiska w siłach zbrojnych. Minister obrony narodowej może również w uzgodnieniu z ministrem właściwym do spraw środowiska określić szczegółowe sposoby realizacji przepisów o ochronie środowiska w SZ. W zarządzeniu tym określony zostanie zakres odpowiedzialności jednostek podległych i nadzorowanych, przysługujące kompetencje w zakresie wykonywanych zadań, a także formy, zakres, układ, techniki i terminy przedkładania przez te jednostki informacji o istotnym znaczeniu dla zapewnienia przestrzegania przepisów o ochronie środowiska. Jednocześnie minister obrony powinien uwzględnić specyfikę działania sił zbrojnych, szczególnie w zakresie eksploataowania charakterystycznej infrastruktury, toku działalności szkoleniowej oraz innej szczególnej działalności mającej związek z koniecznością spełniania wymagań ochrony środowiska.

Kolejnym obszarem jest **ochrona dóbr kultury**, szczególnie w razie konfliktu zbrojnego. Regulacje w tym zakresie zostały poczynione zarówno w prawie międzynarodowym, jak i w prawie polskim. Jedną z istotniejszych jest konwencja haska, podpisana 14 maja 1954 r., zobowiązująca siły zbrojne do utworzenia i przygotowania już w czasie pokoju specjalnej komórki organizacyjnej lub zespołu osób o specjalnych kwalifikacjach, którego zadaniem będzie czuwanie nad poszanowaniem dóbr kultury i współdziałanie w tym zakresie z władzami cywilnymi sprawującymi opiekę nad dobrami kultury. Polska ratyfikowała konwencję w 1956 r., tym samym zobowiązała się do przestrzegania jej wymogów w prawie krajowym.

Powyższe zobowiązania zostały uwzględnione w decyzji ministra obrony narodowej z 1999 r., która powołała w Wojsku Polskim **wydział ochrony dóbr kultury**, usytuowany w Departamencie Wychowania i Promocji Obronności MON. Zakres działania wydziału obejmuje m.in.:

- przygotowanie rozwiązań prawnych i organizacyjnych mających na celu wdrożenie postanowień konwencji haskiej,
- koordynowanie szkolenia kadry zawodowej w tym zakresie,
- prowadzenie ewidencji obiektów zabytkowych będących w zarządzie ministra obrony narodowej,
- opracowanie przy współudziale Sztabu Generalnego WP zasad ochrony dóbr kultury w czasie wojny, kryzysów oraz operacji woj-

skowych, w tym sposobów identyfikacji dóbr kultury znajdujących się w pasie działania wojsk⁹².

W pracach planistycznych i przy określaniu rejonów oraz kierunków użycia SZ obowiązuje zasada, iż nie wolno dopuścić do świadomego lub nieświadomego zniszczenia i degradacji dziedzictwa kulturalnego narodu.

Jak już wspomniano w rozdziale drugim, do ochrony przed zagrożeniami pożarowymi w siłach zbrojnych powołano **Wojskową Ochronę Przeciwpożarową** na podstawie ustaw o ochronie przeciwpożarowej oraz o Państwowej Straży Pożarnej. W *Rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową* określono, iż Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa może udzielać wsparcia siłom Państwowej Straży Pożarnej poza terenem wojskowym. Możliwe jest również użycie sił i środków wojska na wezwanie Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej, zarówno na terenie wojskowym jak i poza nim, zgodnie z wcześniej opracowanymi planami.

Na uwagę zasługuje również projekt **ustawy o krajowym systemie ratowniczym**, w którym zapisano, iż wykonywanie zadań krajowego systemu ratowniczego może być wspomagane przez oddziały i pododdziały sił zbrojnych RP na podstawie umów cywilnoprawnych, zawartych z właściwymi organami gminy, powiatu lub województwa.

W dziedzinie **ratownictwa radiologicznego** działania sił sektora cywilnego szczególnie wspierają wojska chemiczne, prowadzące stały monitoring zagrożeń skażeniami promieniotwórczymi. Zasady wojskowego wsparcia w tym zakresie reguluje *Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe*. Prezes Agencji Atomistyki współdziała z ministrem obrony narodowej, któremu podlegają stacje wczesnego wykrywania skażeń promieniotwórczych oraz placówki prowadzące pomiary skażeń promieniotwórczych (m.in. Centralny Ośrodek Analizy Skażeń oraz ośrodki analizy skażeń rodzajów sił zbrojnych oraz okręgów wojskowych)⁹³. Do zadań stacji i placówek zgodnie z ustawą

⁹² K. Sałaciński, *Wojska obrony terytorialnej w ochronie dóbr kultury podczas kryzysów i wojny*, AON, Warszawa 2000, s. 30.

⁹³ Zob. A. Świtła, *Prawne i organizacyjne rozwiązania w zakresie wojskowego wsparcia w sytuacji klęsk i katastrof*, [w:] *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, red. W. Kitler, A. Skrabacz, AON, Warszawa 2003, s. 45.

Prawo atomowe należy m.in. prowadzenie ciągłych pomiarów mocy dawki promieniowania gamma oraz natychmiastowe, automatyczne przysyłanie danych pomiarowych do Centrum Zdarzeń Radiacyjnych funkcjonującego w strukturze Państwowej Agencji Atomistyki.

W dziedzinie **ratownictwa morskiego** służbą wykonującą zadania poszukiwania i ratowania życia na morzu jest Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa, zwana służbą SAR. Zgodnie z *Ustawą z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim*, do zadań służby SAR należy poszukiwanie i ratowanie każdej osoby znajdującej się w niebezpieczeństwie na morzu, bez względu na okoliczności, w jakich znalazła się w niebezpieczeństwie. Przy wykonywaniu zadań ze służbą SAR współdziałają jednostki organizacyjne marynarki wojennej, PSP, straży granicznej, policji, opieki zdrowotnej oraz inne jednostki będące w stanie udzielić pomocy. Organem opiniodawczo-doradczym w sprawach związanych z poszukiwaniem i ratowaniem życia na morzu, działającym przy ministrze właściwym do spraw gospodarki morskiej, jest Rada SAR, której przewodniczy dowódca marynarki wojennej.

Siły zbrojne uczestniczą również w zapewnianiu bezpieczeństwa statkom powietrznym wykonującym loty w polskiej przestrzeni powietrznej. *Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze* gwarantuje funkcjonowanie wielu służb ruchu lotniczego, w tym **służby poszukiwania i ratownictwa**, ustanowionej w celu zapewnienia pomocy statkom powietrznym w niebezpieczeństwie oraz uczestnikom wypadku lotniczego. Zadaniem ministra właściwego do spraw transportu w porozumieniu z ministrem obrony narodowej oraz ministrem właściwym do spraw wewnętrznych jest określenie w drodze rozporządzenia zasad działania służb ruchu lotniczego.

W dziedzinie **ratownictwa medycznego** jednostki systemu biorące udział w medycznych działaniach ratowniczych współdziałają z pododdziałami sił zbrojnych na zasadach określonych w *Ustawie z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym*. Zgodnie z wymienioną ustawą możliwe jest również włączenie do systemu, jako zespołów ratownictwa medycznego, lotniczych grup poszukiwawczo-ratowniczych podległych ministrowi obrony narodowej. Włączenie to następuje w drodze porozumienia ministra właściwego do spraw zdrowia z ministrem obrony. Ze względu na brak środków finansowych w budżecie państwa wstrzymano wprowadzenie w życie

postanowień ustawy o państwowym ratownictwie medycznym. Zasady użycia oddziałów SZ w tym zakresie nie doczekały się regulacji szczegółowych.

Siły zbrojne RP mogą uczestniczyć w działaniach ratowniczych nie tylko w granicach kraju, ale także poza nim. Możliwość taką stworzyła *Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa*. Na udział jednostek wojska polskiego w akcjach ratowniczych, poszukiwawczych lub humanitarnych zezwala art. 2, pkt 2, lit. B tej ustawy. Decyzję każdorazowo podejmuje minister obrony narodowej.

3.3. ORGANIZACJA RATOWNICTWA WOJSKOWEGO

W celu sprawnego reagowania na zagrożenia niemilitarne w Ministerstwie Obrony Narodowej podjęto działania zmierzające do dostosowania ministerstwa oraz podległych jednostek wojskowych do wymogów systemu reagowania kryzysowego. W tym celu minister obrony narodowej wydał w dniu 16 października 2000 r. decyzję nr Z-7/MON w sprawie **systemu kierowania reagowaniem kryzysowym MON**. Zadania związane z funkcjonowaniem systemu kierowania reagowaniem kryzysowym MON realizowane są w zależności od stopnia nasilenia zagrożeń i możliwości użycia wojsk w celu ich likwidacji. Do głównych zadań tego systemu należą:

- 1) rozpoznawanie źródeł powstawania i kierunków rozwoju sytuacji kryzysowej oraz monitorowanie i ocena zagrożeń;
- 2) ciągłe informowanie kierownictwa MON o sytuacji oraz sygnalizowanie potrzeb użycia wojsk w sytuacji zagrożenia;
- 3) koordynacja działań w reagowaniu na zaistniałą sytuację;
- 4) przetwarzanie i ocena otrzymywanych informacji dla wszystkich organów zaangażowanych w system reagowania kryzysowego na terenie kraju i poza jego granicami;
- 5) określenie wielkości i zakresu użycia sił i środków resortu w zależności od sytuacji oraz przygotowanie ich do postawionych zadań;
- 6) przekazywanie zadań wykonawcom, nadzorowanie ich realizacji i koordynacja działań w akcjach ratowniczych;
- 7) utrzymywanie w ciągłej gotowości kryzysowego stanowiska kierowania MON;

8) ciągle szkolenia osób funkcyjnych biorących udział w reagowaniu kryzysowym⁹⁴.

Zgodnie z decyzją Z-7/MON organem wykonawczym powołanym do oceny zagrożeń, analizy zaistniałych sytuacji kryzysowych oraz przygotowania propozycji ich rozwiązań jest **Sztab Kryzysowy MON**. Regulamin Sztabu Kryzysowego MON, wprowadzony decyzją ministra obrony narodowej nr Z-3 z dnia 25 stycznia 2002 r., do zadań sztabu zalicza między innymi:

- monitorowanie i ocenę zagrożeń,
- zbieranie i aktualizację danych o stanie gotowości sił przewidzianych do użycia w sytuacjach kryzysowych,
- informowanie ministra obrony narodowej o występujących zagrożeniach oraz przygotowywanie propozycji rozwiązań zaistniałych sytuacji kryzysowych,
- opracowywanie projektów dokumentów decyzyjnych ministra obrony narodowej oraz wykonawczych szefa Sztabu Generalnego WP,
- przygotowywanie danych do projektów aktów decyzyjnych naczelnych organów władzy państwowej,
- koordynowanie działań wydzielonych jednostek sił zbrojnych zaangażowanych w działaniach kryzysowych, koordynowanie realizacji zadań w ramach wsparcia państwa – gospodarza związanych z reagowaniem kryzysowym⁹⁵.

Regulamin Ministerstwa Obrony Narodowej (sygn. SG 1477/99) w rozdziale „Zakresy działania osób zajmujących kierownicze stanowiska ministerstwa” stanowi, iż „szef Sztabu Generalnego WP kieruje użyciem wyspecjalizowanych sił i środków rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk (służb) w akcjach ratowniczych oraz likwidacji skutków klęsk żywiołowych (awarii chemicznych i wypadków radiacyjnych)”. Na podstawie tej delegacji szef SG wydał rozkaz nr pf 28/DOW/P-3 z dnia 31 stycznia 2001 r. w sprawie wdrożenia systemu kierowania reagowaniem kryzysowym MON w siłach zbrojnych RP.

⁹⁴ Zob. J. Węclawek, *Funkcje i zadania administracji publicznej w ochronie ludności RP*, AON, Warszawa 2002, s. 61.

⁹⁵ Zob. A. Światała, *Prawne...*, op. cit., s. 41–42.

Podobny rozkaz wydał dowódca wojsk lądowych. W dniu 14 maja 2001 r. ukazał się rozkaz w sprawie wdrożenia systemu kierowania reagowaniem kryzysowym wojsk lądowych.

Minister obrony narodowej w załączniku nr 1 do decyzji nr Z-71/Org/P5 z dnia 23 lipca 2001 r. dotyczącym „Zakresu działania Dowództwa Wojsk Lądowych czasu P w sprawie nadania zakresów działania dowództwom rodzajów sił zbrojnych” ustalił, iż szef wojsk inżynieryjnych jest merytorycznym koordynatorem działań wojsk lądowych w czasie akcji ratowniczych. W celu sprawnego kierowania udziałem wojsk lądowych w sytuacjach kryzysowych w Dowództwie Wojsk Lądowych powoływana jest Grupa Reagowania Kryzysowego, która przejmie zadanie kierowania wojskami użytymi do działań. Na szczeblu okręgu wojskowego powoływana jest i uruchamiana Grupa Operacyjna, przeznaczona do kierowania, w ścisłym współdziałaniu z wojewódzkimi zespołami reagowania kryzysowego, wojskami biorącymi udział w działaniach kryzysowych w strefie odpowiedzialności okręgu.

Na podstawie wytycznych I zastępcy szefa Sztabu Generalnego do końca każdego roku opracowuje się „Plan udziału pododdziałów i oddziałów sił zbrojnych RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych” na kolejny rok kalendarzowy. Do powyższego planu ogólnego dołącza się następujące plany szczegółowe:

- „Plan udziału SZ RP w obronie przed terroryzmem”,
- „Plan udziału SZ RP w zwalczaniu powodzi i zjawisk lodowych”,
- „Plan udziału SZ w akcji odśnieżania”,
- „Plan udziału SZ w akcjach ratowniczo-gaśniczych i usuwania skutków pożarów przestrzennych”,
- „Plan udziału SZ w likwidacji skutków awarii technicznych z TŚP i wypadków radiacyjnych”,
- „Plan udziału SZ w oczyszczaniu terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych”,
- „Plan udziału SZ w akcjach poszukiwawczo-ratowniczych”,
- „Plan działań przeciwepidemicznych”.

Załącznikiem do powyższych planów jest „Rejestr zagrożeń oraz procedury podejmowane przez siły zbrojne RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych”, w którym wyróżniono trzy podstawowe grupy zagrożeń: pierwszą grupę stanowią **zagrożenia terroryzmem**,

w tym zagrożenia atakiem terroru siłowego, biologicznego, chemicznego oraz radiologicznego. Do grupy drugiej zaliczono **zagrożenia spowodowane działaniem sił przyrody oraz katastrofy techniczne**. Trzecią grupę stanowią **zagrożenia związane z niepokojami społecznymi oraz negatywną sytuacją polityczną** zarówno w granicach RP, jak i poza granicami. Na podstawie powyższych planów udziału sił zbrojnych w sytuacjach kryzysowych oraz bieżącej analizy i diagnozy sytuacji rzeczywistej podejmowane są decyzje o udzielaniu wsparcia sektorowi cywilnemu.

Decyzje o włączeniu pododdziałów i oddziałów SZ do działań w sytuacjach kryzysowych podejmowane są w trybie:

- **podstawowym**, co oznacza, iż organ administracji samorządowej (gmina), na którego terenie wystąpiło zagrożenie, zwraca się do organu nadrzędnego (poprzez starostę do wojewody) o wsparcie wojskowe. Wojewoda za pośrednictwem szefa WSzW powiadamia odpowiednio właściwe dowództwo RSZ, okręg wojskowy, korpus, który z kolei podejmuje decyzję o przystąpieniu wydzielonych jednostek wojskowych do akcji kryzysowej;

- **alarmowym**, co oznacza, iż organ administracji samorządowej (gmina, powiat), na obszarze którego wystąpiło zagrożenie, zwraca się bezpośrednio do dowódcy jednostki wojskowej z prośbą o wsparcie;

- **nakazowym**, co oznacza, iż decyzję o włączeniu się wojska do działań kryzysowych podejmuje minister obrony narodowej lub szef Sztabu Generalnego WP albo odpowiednio dowódca rodzaju sił zbrojnych, okręgu wojskowego, korpusu itd.

Wybór trybu włączania oddziałów i pododdziałów SZ do działań w sytuacjach kryzysowych zależy od zaistniałych okoliczności, rozmiaru oraz natężenia zjawiska, a przede wszystkim czasu, jakim dysponują podmioty biorące udział w zdarzeniu.

3.4. ZASADY UŻYCIA WOJSKA DO DZIAŁAŃ RATOWNICZYCH

Biorąc pod uwagę oświadczenia wynikające z udziału sił zbrojnych w działaniach niemilitarnych, charakter współczesnych zagrożeń, możliwości sił cywilnych w zakresie reagowania na zagrożenia

oraz prowadzenia działań ratowniczych, a także potencjał będący w dyspozycji wojska, można sformułować kilka ogólnych, podstawowych zasad, które powinny być przestrzegane i respektowane podczas angażowania sił wojskowych do wsparcia władz cywilnych i społeczeństwa.

1. Siły zbrojne RP uczestniczą w działaniach ratowniczych lub prewencyjnych w przypadku gdy użycie innych cywilnych sił i środków jest niemożliwe lub niewystarczające, np. ze względu na rozmiar klęki lub wyczerpanie sił i środków cywilnych.

2. Do działań ratowniczych w pierwszej kolejności powinny być użyte wojska wsparcia terytorialnego (np. wojska OT), a w dalszej kolejności wojska wsparcia eksterytorialnego (załącznik 10).

3. Użycie sił wojskowych następuje dopiero w przypadku wyczerpania lub niewydolności sił cywilnych: powiatowych, wojewódzkich, krajowych, które stanowią kolejne rzuty cywilnych sił ratowniczych (załącznik 11).

4. Koordynacja i kierowanie działaniami ratowniczymi lub prewencyjnymi, w zależności od obszaru działania oraz wielkości zaangażowanych sił i środków wojskowych, są realizowane przez odpowiednie szczeble dowodzenia, tj. Sztab Generalny, rodzaje sił zbrojnych, okręgi wojskowe, wojewódzkie sztaby wojskowe.

5. Użycie jednostek wojskowych w akcjach ratowniczych lub prewencyjnych następuje zgodnie z wcześniej opracowanymi planami reagowania kryzysowego lub w systemie nakazowo-alarmowym, tj. na rozkaz właściwych dowódców. Każdorazowe użycie wojska powinno być poprzedzone wnioskiem o pomoc złożonym przez stosowne organy administracji rządowej i samorządowej.

6. Szef wojewódzkiego sztabu wojskowego powinien występować jako doradca wojewody co do zasadności, sposobu, ilości oraz zmienności użycia sił wojskowych, a jednocześnie powinien określać właściwym dowódcom wojskowym zadania do wykonania i pełnić rolę koordynatora między sektorem wojskowym i cywilnym.

7. Po zakończeniu akcji ratowniczej lub prewencyjnej koszty poniesione przez siły zbrojne powinny być refundowane przed odpowiednie szczeble administracji publicznej. Obecne rozwiązania prawne nie regulują zasad refundowania poniesionych kosztów.

8. W regulacjach dotyczących powoływania i funkcjonowania zespołów reagowania kryzysowego nie przewidziano udziału przedsta-

wiciela wojskowego, który reprezentowałby stronę wojskową w sytuacji klęski żywiołowej. Jedynie w Rządowym Zespole Koordynacji Kryzysowej zasiada przedstawiciel ministra obrony narodowej. W terenowych zespołach, na szczeblu gminy, powiatu i województwa, brak takiego przedstawiciela.

3.5. UDZIAŁ SIŁ ZBROJNYCH RP W RATOWNICTWIE NATO

Zaangażowanie Sojuszu Północnoatlantyckiego w międzynarodową pomoc ludności cywilnej w czasie klęsk i katastrof ma długą historię. W 1951 r. założony został **Komitet Obrony Cywilnej**, który miał na celu ochronę ludności cywilnej państw – członków NATO. Początkowo celem ochrony było przeciwdziałanie skutkom wojny, jednak wraz ze zmianami na arenie międzynarodowej rozszerzono zakres ochrony także na zagrożenia niewojenne. Do 1958 r. zostały określone główne procedury reagowania i koordynacji sił NATO w przypadku katastrof i klęsk, które praktycznie w niezmienionej formie przetrwały do 1995 r. W tym czasie zostały zastąpione, a właściwie poszerzone o procedury wspólne dla państw niebędących członkami sojuszu, a biorących udział w programie Partnerstwo dla Pokoju.

Komitet Obrony Cywilnej został w 1995 r. przemianowany na **Komitet Ochrony Ludności**, odpowiadający obecnie za przegląd i ocenę narodowych przygotowań w zakresie ochrony ludności cywilnej oraz przedkładanie przedmiotowych propozycji stosownie do okoliczności. Komitet ten podlega **Wysokiemu Komitetowi Planowania Cywilnego na Sytuacje Nadzwyczajnych Zagrożeń (SCEPC)**. Wysoki Komitet koordynuje działalność komisji i komitetów planowania (dziewięć komitetów), zajmujących się mobilizacją i wykorzystaniem europejskiego transportu lądowego, lotnictwa cywilnego, transportu morskiego, paliw, przemysłu, żywności i rolnictwa, łączności cywilnej, opieki zdrowotnej i ochrony cywilnej⁹⁶. Koordynacja oraz planowanie cywilne w zakresie wymienionych dziedzin jest niezbędne dla sprawnej aktywności sojuszu.

⁹⁶ Zob. szerzej *Obrona narodowa w tworzeniu...*, op. cit., s. 321–329.

W celu ujednolicenia rozwiązań poszczególnych państw członkowskich w NATO powołano Wojskową Agencję Standaryzacji (*Military Agency of Standarization*), która opracowuje i wydaje porozumienia standaryzacyjne (STANAG-i). Dotyczą one również ratownictwa, m.in. funkcjonowania, wyposażenia, zasad prowadzenia działań ratowniczych oraz organizacji wojskowych straży pożarnych.

Uzyskiwaniu zdolności do działań w strukturze dowodzenia zgodnie z procedurami kierowania i planowania przewidzianymi w natowskich instrukcjach służą wielonarodowe ćwiczenia prowadzone w ramach NATO. Corocznie planowane i prowadzone są ćwiczenia z zakresu monitoringu i ostrzegania w ramach serii ćwiczeń INTEX, ćwiczenia sił morskich, m.in. ćwiczenia ratownicze okrętów ratownictwa morskiego i śmigłowców SAREX.

Polska jako członek NATO została zobowiązana do utworzenia **Lotniczej Grupy Poszukiwawczo-Ratowniczej**. Grupa miała być pierwotnie formacją tzw. Combat-SAR – bojowego ratownictwa lotniczego. Zakładano konieczność posiadania specjalistycznie przeszkolonych i wyposażonych załóg oraz śmigłowców ratowniczych, gotowych w każdej chwili podjąć próbę uratowania załogi statku powietrznego. Obecnie realizowane są prace związane z modernizacją wyposażenia, miejscem stacjonowania grupy ma być Bydgoszcz lub Dąbrowa.

Również w zakresie ratownictwa morskiego marynarka wojenna jest zasadniczym elementem systemu poszukiwań i ratowania życia ludzkiego w polskiej strefie odpowiedzialności. Rocznie śmigłowce i okręty biorą udział w kilkudziesięciu akcjach ratowniczych. Ponadto w gotowości do użycia są okręty ratownicze, które mogą prowadzić prace podwodne na dużych głębokościach przy pomocy nurków i pojazdów podwodnych. Do działań międzynarodowych przygotowany jest **zespół poszukująco-ratowniczy**, w skład którego wchodzi dwa specjalistyczne okręty oraz śmigłowce.

ZAKOŃCZENIE

Zmiany zachodzące w polskim systemie ratowniczym rokuja nadzieję na wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa obywateli oraz instytucji funkcjonujących w naszym państwie. Źródłem tych zmian była niewątpliwie transformacja ustrojowo-gospodarcza, która wymusiła reorientację wielu podmiotów ratowniczych finansowanych dotąd przez państwo. Kolejną przyczyną była perspektywa wstąpienia do struktur Paktu Północnoatlantyckiego, a więc konieczność dostosowania krajowych rozwiązań do obowiązujących w NATO. Również członkostwo w Unii Europejskiej nie pozwala na to, aby Polska nie nadszała za rozwiązaniami europejskimi i światowymi.

Wszystkie te okoliczności spowodowały, iż w ciągu kilku lat nastąpiły głębokie zmiany w systemie ratowniczym. Jedną z nich było uchwalenie kilku podstawowych aktów prawnych, bez których żadne zmiany nie miałyby miejsca. Do najważniejszych ustaw w zakresie ratownictwa należy zaliczyć: *Ustawę z dnia 18 lipca 2000 r. Prawo wodne*; *Ustawę z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe*; *Ustawę z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim*; *Ustawę z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym* oraz *Ustawę z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze*. Na podstawie wymienionych ustaw wydano wiele dokumentów (rozporządzeń, porozumień), wdrażających przyjęte regulacje.

Kolejną pozytywną zmianą jest tworzenie rozwiązań całościowych, mających stanowić gwarancję uzyskania szybkiej i fachowej pomocy dla osób poszkodowanych w nagłych zdarzeniach dnia codziennego, jak i w stanach zagrożenia i kryzysu. Mowa o tworzeniu na poziomie powiatu **centrów powiadamiania ratunkowego**, mających za zadanie przyjmowanie zgłoszeń o zdarzeniu oraz wysyłanie właściwej służby ratowniczej na miejsce zdarzenia. Dużym sukcesem jest uruchomienie międzynarodowego numeru telefonu ratunkowego „112”⁹⁷. Dzięki funkcjonowaniu tego telefonu służby odpowiedzialne

⁹⁷ Telefon ratunkowy „112” jest jednolitym telefonicznym numerem powiadamiania ratunkowego obowiązującym w Unii Europejskiej, wprowadzonym decyzją Rady Europy z dnia 29 lipca 1991 r. Zob. G. Abgarowicz, *Zintegrowany system powiadamiania medycznego – telefon „112”*, [w:] *Ratownictwo medyczne...*, op. cit., red. J. Jakubaszko, A. Ryś, s. 159–165.

za niesienie pomocy otrzymają bardzo pomocne narzędzie, pozwalające skrócić czas powiadamiania o zdarzeniu, a w konsekwencji udzielić szybkiej pomocy.

Wielkim sukcesem III RP jest docenienie oraz stopniowe angażowanie w system ratowniczy **szużb ochotniczych**, utrzymywanych przez organizacje pozarządowe. W niektórych rodzajach ratownictwa przodują takie organizacje, jak WOPR, TOPR, GOPR, PCK czy ZHP, bez których udziału ratownictwo Polsce nie stałoby na takim poziomie jak obecnie. Korzystanie z potencjału, zapału oraz umiejętności ratowników ochotniczych w rozwiniętych krajach europejskich jest powszechnie przyjętą normą, za którą przemawiają takie argumenty, jak koszty utrzymania tych szużb, specjalistyczne wykształcenie, możliwość działania poprzez koła terenowe na obszarze całego kraju. Najważniejszym jednak argumentem uzasadniającym potrzebę doceniania i wykorzystywania takich organizacji jest bezinteresowny i dobrowolny udział zwykłych ludzi, którzy w zamian za podziękowanie i osobistą satysfakcję narażają swoje życie dla ratowania życia innego człowieka. Takiego kapitału społecznego nie można i nie wolno zmarnować!

Niepokojącym zjawiskiem jest natomiast likwidowanie zakładowych szużb ratowniczych, których funkcjonowanie zależy od woli kierownika zakładu pracy. *Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej* zniósła obowiązek utrzymywania takich szużb w zakładach pracy, uzależniając ich tworzenie, likwidowanie oraz przekształcanie od potrzeb lokalnych i częstotliwości występowania miejscowych zagrożeń. Kierownicy zakładów w celu obniżenia kosztów podejmowali decyzję o likwidacji szużb, co w konsekwencji odbijało się na poziomie bezpieczeństwa w miejscu pracy.

Procesu ukształtowania się systemu ratowniczego w Polsce nie można uznać za zakończony. Konieczne są regulacje dotyczące kierowania działaniami ratowniczymi, zasad finansowania, ponoszenia kosztów akcji oraz wielu innych problemów. W tym celu powinno się powołać interdyscyplinarny zespół, w skład którego wchodziłoby przedstawiciele różnych środowisk ratowniczych (rządowych i pozarządowych), tak aby powstał dokument regulujący wszystkie aspekty powszechnego, zintegrowanego systemu ratowniczego, na miarę potrzeb, oczekiwań i możliwości III RP.

Podsumowując, na progu XXI sprawne ratownictwo jest jednym z głównych wyznaczników nie tylko rozwoju cywilizacyjnego danego narodu, ale również bezpieczeństwa, stymulującego przygotowania wszystkich instytucji w państwie, w tym sił zbrojnych do działań ratowniczych.

Od wieków wszyscy byliśmy i nadal jesteśmy zagrożeni, wszyscy potrzebujemy pomocy, wszyscy zatem powinniśmy umieć tej pomocy udzielać (sobie i innym). Powszechny obowiązek obrony Ojczyzny oznacza dzisiaj umiejętność przygotowania, organizowania i udzielania pomocy. Hasłem bezpieczeństwa na XXI wiek niech będzie zasada:

„Wszyscy jesteśmy ratownikami”

BIBLIOGRAFIA

A. Literatura przedmiotu

1. Abgarowicz G., *Zintegrowany system powiadamiania medycznego – telefon „112”*, [w:] red. Jakubaszko J., Ryś A., *Ratownictwo medyczne w Polsce*, Kraków 2002.
2. Bienias R., *Realizacja zadań specjalnych wynikających z układów i umów międzynarodowych przez wojska obrony przeciwdrogonowej*, AON, Warszawa 2001.
3. Błus M., *Żegluga z holem*, „Morza, statki i okręty” 2001, nr 6.
4. Dębicki S., *Udział wojsk Śląskiego Okręgu Wojskowego w akcjach ratowniczych*, [w:] *Powszechny system ratownictwa a obronność i bezpieczeństwo państwa*, „Zeszyt Problematyki TWO” 1999, nr 1.
5. Grosset R., *Rola krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego w czasie katastrof i klęsk żywiołowych*, [w:] *Infrastruktura transportowa i budowlana w sytuacjach kryzysowych*, Warszawa–Rynia 2002.
6. Grosset R., Dechnik S., *Zasady funkcjonowania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego po reformie administracyjnej państwa*, referat, KG PSP, Warszawa–Rynia 2002.
7. Grosset R., Marczyński D., *Organizacja ratownictwa w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym*, [w:] *Ratownictwo medyczne w Polsce*, red. J. Jakubaszko, A. Ryś, Kraków 2002.
8. *Infrastruktura transportowa i budowlana w sytuacjach kryzysowych*, materiały z XII Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Technicznej Inżynierii Wojskowej, tom I, WAT, Warszawa–Rynia 2002.
9. Jakubaszko J., *Na ratunek*, „Żyjmy dłużej” 2001, nr 7.
10. Jakubaszko J., Ryś A. (red.), *Ratownictwo medyczne w Polsce*, Kraków 2002.
11. Jurkowski M., Niewodniczański J., *Nadzwyczajne zdarzenia radiacyjne*, „Ratownictwo Polskie” 1998, nr 4.
12. Kitler W., *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System*, rozprawa habilitacyjna, Warszawa 2002.
13. Kitler W., Skrabacz A. (red.), *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, AON, Warszawa 2003.
14. Kutyla J., *Możliwości likwidacji wtórnych skutków klęsk żywiołowych przez wojska obrony przeciwdrogonowej*, ZN AON 2000, nr 4.
15. Kutyla J., *Udział wojsk obrony przeciwdrogonowej i kierunki ich doskonalenia w działaniach wspierających elementy systemów ratownictwa państwa*, AON, Warszawa 2001.
16. Lentowicz Z., *Ratunek dla ratowników*, „Rzeczpospolita” nr 221 z 21.09.2000 r.

17. Lentowicz Z., *Sąsiedzi z pomocą*, „Rzeczpospolita” nr 195 z 21.08.1998 r.
18. Majewski S., *Polska jest krajem radiologicznie dobrze zabezpieczonym*, „Ratownictwo Polskie” 1999, nr 2.
19. Michalski A., *Wielopłaszczyznowa aktywność międzynarodowa PSP*, Biuro Współpracy Międzynarodowej i Integracji Europejskiej KGPSP, www.kgpsp.gov.pl.
20. *Obrona Narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, pod red. R. Jakubczaka, Bellona, Warszawa 2003.
21. Paszta W., *Łączność. Trochę historii*, „Przegląd Obrony Cywilnej” 1999, nr 7–8.
22. Pędzik J., *Wojskowa Służba Przeciwpożarowa w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym. Siły Zbrojne w akcjach kryzysowych*, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2001.
23. Pietras M., *Wojska obrony terytorialnej w działaniach ratowniczych*, AON, Warszawa 2002.
24. Pietrusiak J., *Podstawy prawne działalności organów administracji publicznej w sytuacjach kryzysowych*, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2001.
25. Poprawski S., *Wojska obrony przeciwhemicznej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych*, [w:] *Współdziałanie organów pozamilitarnych z wojskami operacyjnymi i OT w czasie stanów nadzwyczajnych*, „Biuletyn TWO” 1999.
26. *Powszechny system ratownictwa a obronność i bezpieczeństwo państwa*, „Zeszyt Problemowy TWO” 1999, nr 1.
27. *Raport o działaniach PCK na rzecz powodzi*, Zarząd Główny PCK, Warszawa 1998.
28. *Raport o stanie systemu przeciwdziałania, zwalczania i usuwania skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla ludzi i środowiska*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 1997.
29. *Ratownictwo morskie*, „Rzeczpospolita” z 2.01.2002 r.
30. Rejmak A., *Ratownictwo lotnicze w Polsce*, AON, Warszawa 2001.
31. Reuner M., *National Security. The economic and environmental dimension*, „Wordwatch Institute” 1989, nr 5.
32. Ryciak I., *Pogotowie, proszę czekać*, „Newsweek” z 27.10.2002 r.
33. Sałaciński K., *Wojska obrony terytorialnej w ochronie dóbr kultury podczas kryzysów i wojny*, AON, Warszawa 2000.
34. Sikorski W., *Przyszła wojna*, Warszawa 1984.
35. Skrabacz A., *Organizacje pozarządowe w bezpieczeństwie narodowym w Polsce i na świecie*, AON, Warszawa 2003.
36. Skrabacz A., *Organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego III RP (w świetle integracji z UE)*, „Zeszyt Problemowy TWO” 2003, nr 2.
37. Śladkowski S., Mazurek Z., *Aspekty militarne i niemilitarne zagrożeń środowiskowych*, AON, Warszawa 2003.

38. Śladkowski S., Mazurek Z., *Obrona przeciwochemiczna a zagrożenia w czasie pokoju i wojny*, AON, Warszawa 1999.
39. Sławiński M., *Labirynt kompetencji*, „Rzeczpospolita” nr 182 z 06.08.1997 r.
40. Socha Z., *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w przyszłym powszechnym systemie ratowniczym*, [w:] *Powszechny system ratowniczy a obronność i bezpieczeństwo państwa*, „Zeszyt problemowy TWO” 1999, nr 1.
41. Święicki J., *Ogólne zasady przygotowywania sił i środków cywilnej służby zdrowia do ratowania życia i zdrowia ludzi w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie wojny*, AON, Warszawa 2001.
42. Świata A., *Prawne i organizacyjne rozwiązania w zakresie wojskowego wsparcia w sytuacji klęsk i katastrof*, [w:] red. Kitler W., Skrabacz A., *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, AON, Warszawa 2003.
43. Węclawek J., *Funkcje i zadania administracji publicznej w ochronie ludności RP*, AON, Warszawa 2002.
44. Wojnarowski A., *Rys historyczny Ratownictwa Chemicznego w Polsce*, „Ratownictwo Polskie” 1998, nr 4.
45. *Współdziałanie organów pozamilitarnych z wojskami operacyjnymi i OT w czasie stanów nadzwyczajnych*, „Biuletyn TWO” 1999.
46. *Zintegrowany system ratowniczy w czasie pokoju. Państwowa Straż Pożarna jako główna siła w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym*, KG PSP, AON, Warszawa 1996.
47. Żuchowski R., *Ratownictwo inżynieryjne*, część II, „Saper” 2002, nr 5.

B. Encyklopedie i słowniki

1. *Encyklopedia powszechna PWN*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1999.
2. *Mała encyklopedia wojskowa*, MON, Warszawa 1971.
3. *Nowy słownik języka polskiego PWN*, pod red. E. Sobol, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2000.
4. *Słownik języka polskiego*, pod red. M. Szymczaka, PWN, Warszawa 1992.
5. *Słownik współczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Wilga, Warszawa 1996.

C. Akty normatywne

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (DzU z 1997 r., nr 78, poz. 483).
2. *Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 listopada 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji, zadań i wyposażenia ratownictwa górniczego przedsiębiorcy i podmiotu zawodowo trudniącego się ratownictwem górniczym oraz prowadzeniem akcji ratowniczych* (DzU nr 2, poz. 24).
3. *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 24 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowej organizacji Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa* (DzU nr 157, poz. 1845).
4. *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 15 stycznia 1999 r. w sprawie określenia szczegółowych wymagań w zakresie*

- przeciwpożarowego zaopatrzenia wodnego, ratownictwa technicznego, chemicznego, ekologicznego lub medycznego oraz warunków jakimi powinny odpowiadać drogi pożarowe (DzU z 1999 r., nr 162, poz. 1126).
5. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu obowiązków i uprawnień specjalistycznych organizacji ratowniczych, warunków ich wykonywania przez inne organizacje ratownicze oraz rodzaju i wysokości świadczeń przysługujących ratownikom górskim i wodnym w związku z udziałem w akcji ratowniczej (DzU nr 193, poz. 1624).
 6. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 grudnia 1994 r. w sprawie szczegółowych zasad organizowania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (DzU z 1994 r., nr 140, poz. 799).
 7. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 czerwca 2000 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadania statutu Komendzie Głównej Państwowej Straży Pożarnej (DzU z 2000 r., nr 46, poz. 534).
 8. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania (DzU nr 215, poz. 1818).
 9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw i gmin oraz zasad i trybu koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej (DzU z 1993 r., nr 91, poz. 420).
 10. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu wykonywania zadań poszukiwania i ratowania życia na morzu oraz uprawnień członków ochotniczych drużyn ratowniczych (DzU nr 118, poz. 1253).
 11. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (DzU z 2003 r., nr 41, poz. 347).
 12. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 2001 r. w sprawie zasad i sposobu zapewnienia osłony meteorologicznej na potrzeby Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa (DzU nr 120, poz. 1282).
 13. Rozporządzenie RM z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową (DzU z 1992 r., nr 66, poz. 334).
 14. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie (DzU z 1998 r., nr 91, poz. 577).
 15. Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim (DzU z 2000 r., nr 109, poz. 1156).
 16. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (DzU z 1997 r., nr 82, poz. 928).

17. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (DzU z 1991 r., nr 81, poz. 351).
18. Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o organizacji i trybie pracy Rady Ministrów oraz o zakresie działania ministrów (DzU z 1996 r., nr 82, poz. 929).
19. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (DzU z 1991 r., nr 81, poz. 351).
20. Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (DzU z 2001 r., nr 113, poz. 1207).
21. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU z 1992 r., nr 4, poz. 16).
22. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (DzU z 1996 r., nr 13, poz. 74).
23. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, (DzU z 1998 r., nr 142, poz. 1592).
24. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiołowej (DzU z 2002 r., nr 62, poz. 558).
25. Ustawa z dnia 29 grudnia 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wprowadzeniem reformy ustrojowej państwa (DzU z 1999 r., nr 162, poz. 1126).
26. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (DzU z 2001 r., nr 3 poz. 18).
27. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (DzU z 1997 r., nr 54, poz. 348).
28. Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze (DzU z 2002 r., nr 130, poz. 10112).
29. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (DzU z 2001 r., nr 62, poz. 627).
30. Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (DzU z 2001 r., nr 115, poz. 1229).

ZESTAWIENIE ZAŁĄCZNIKÓW

1. Ranking zagrożeń bezpieczeństwa.
2. Systemy szczegółowe w bezpieczeństwie narodowym III RP.
3. Typologia ratownictwa III RP.
4. Typologia ratownictwa państwowego.
5. Typologia ratownictwa społecznego.
6. Fazy zarządzania kryzysowego.
7. Współdziałanie Państwowej Agencji Atomistyki z instytucjami zewnętrznymi.
8. Ognia łańcucha przeycia.
9. Skala zagrożeń i potrzeb ratowniczych.
10. Cywilne i wojskowe siły ratownicze.
11. Kolejność użycia sił cywilnych i wojskowych w ratownictwie.

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA

Dane wg WHO

RODZAJ ZAGROŻENIA:**LICZBA OFIAR:**

1. WYPADKI DROGOWE	1,26 MLN OSÓB
2. SAMOBÓJSTWA	815 TYS. OSÓB
3. AKTY PRZEMOCY	500 TYS. OSÓB
4. ZATRUCIA	410 TYS. OSÓB
5. UPADKI Z DUŻEJ WYSOKOŚCI	380 TYS. OSÓB
6. WOJNY I KONFLIKTY ZBROJNE	310 TYS. OSÓB

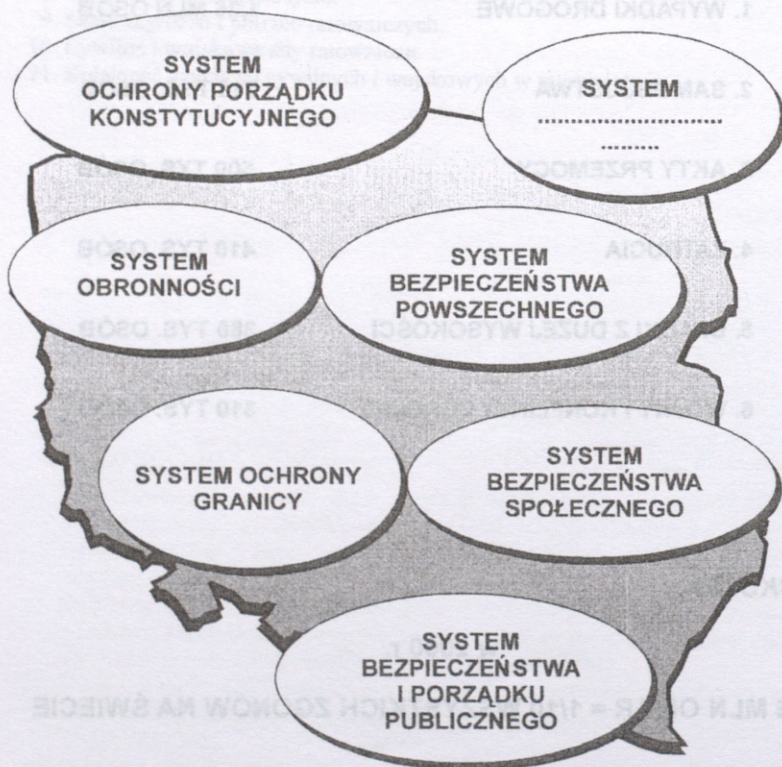
SKUTEK:

w 2000 r.

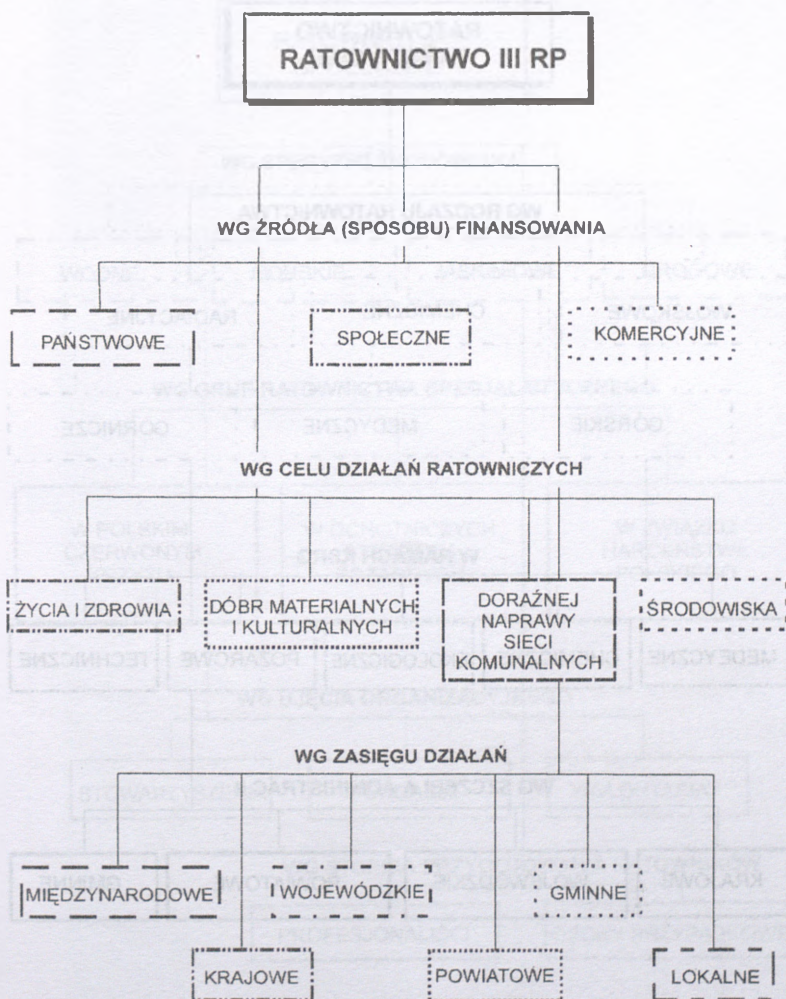
5 MLN OFIAR = 1/10 WSZYSTKICH ZGONÓW NA ŚWIECIE

SYSTEMY SZCZEGÓŁOWE W BEZPIECZEŃSTWIE NARODOWYM III RP

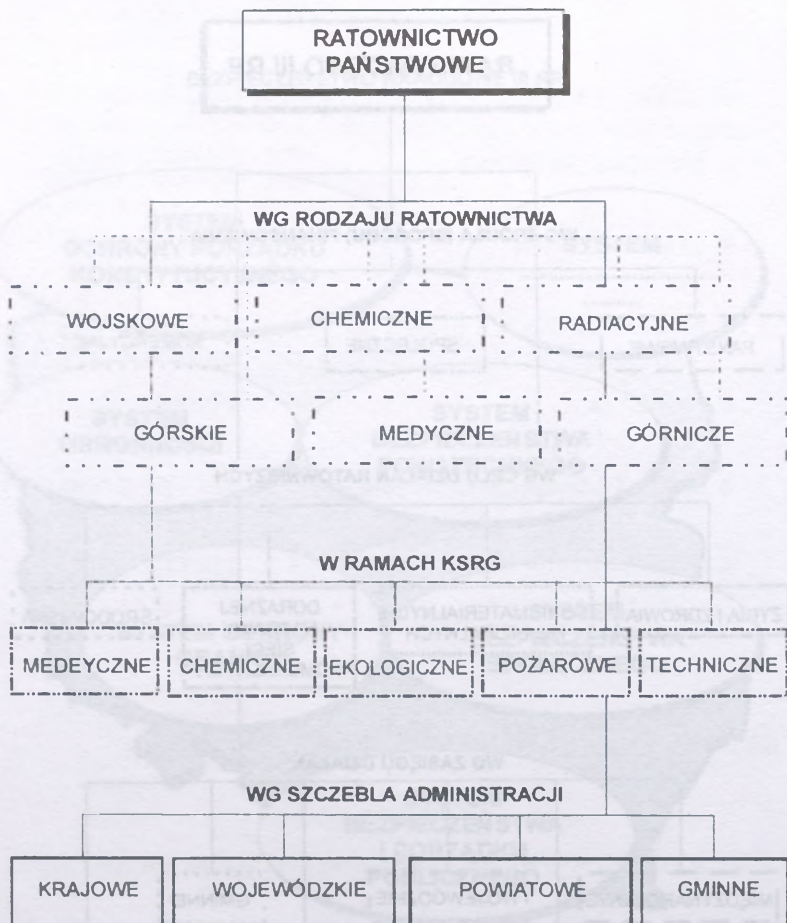
BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE III RP

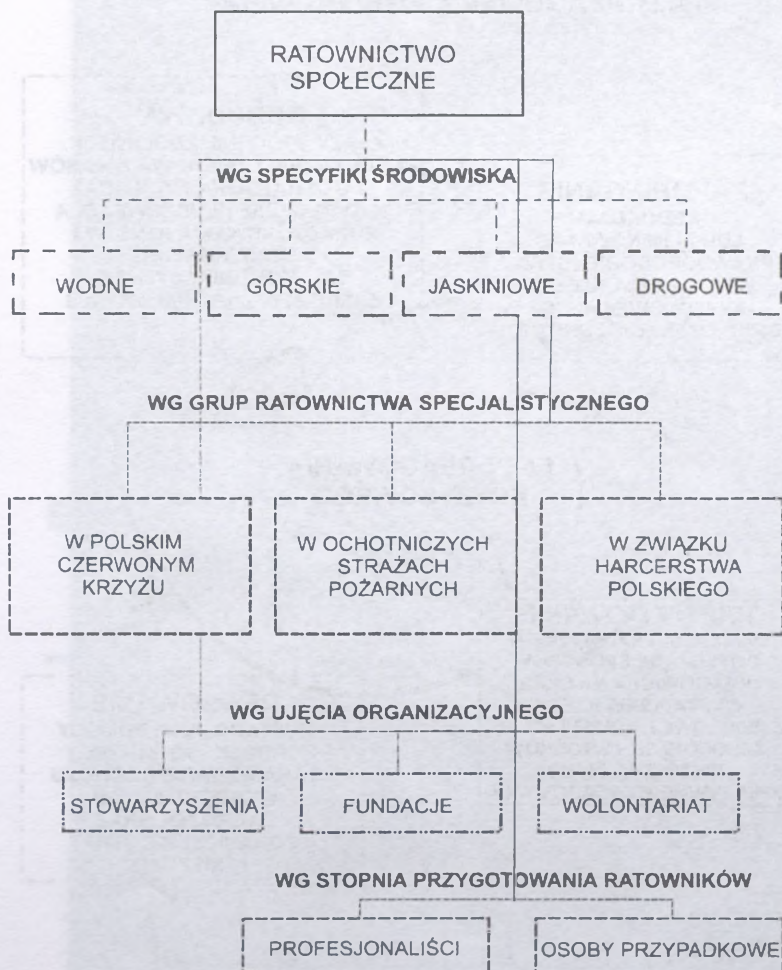
TYPOLOGIA RATOWNICTWA III RP

TYPOLOGIA RATOWNICTWA PAŃSTWOWEGO

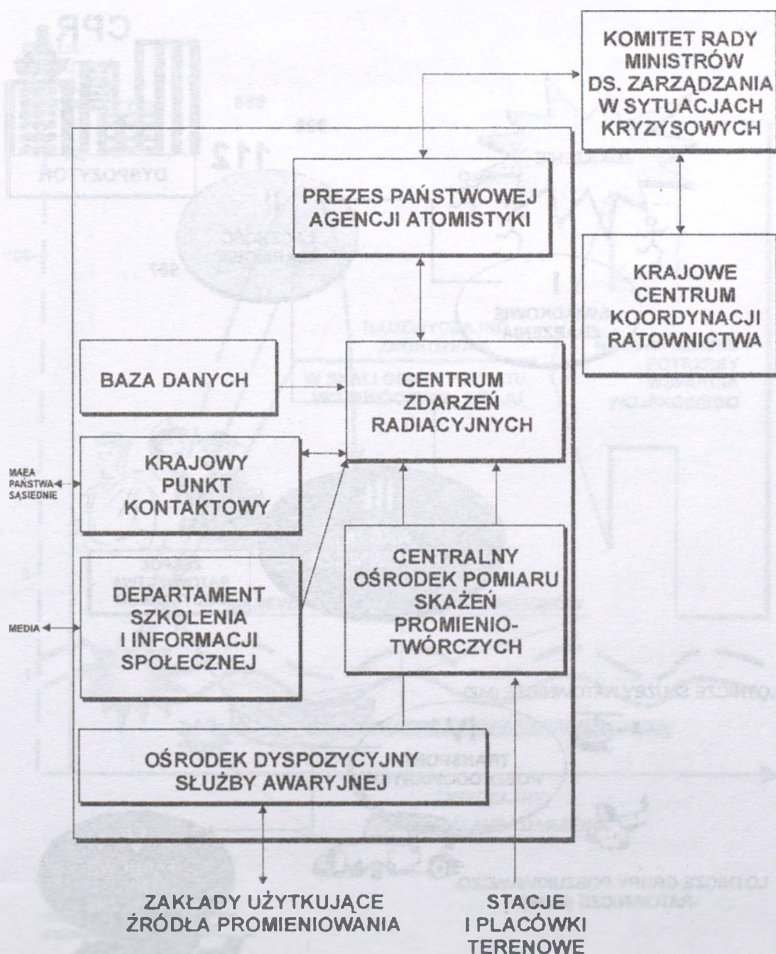
TYPOLOGIA RATOWNICTWA SPOŁECZNEGO

FAZY REAGOWANIA KRYZYSOWEGO

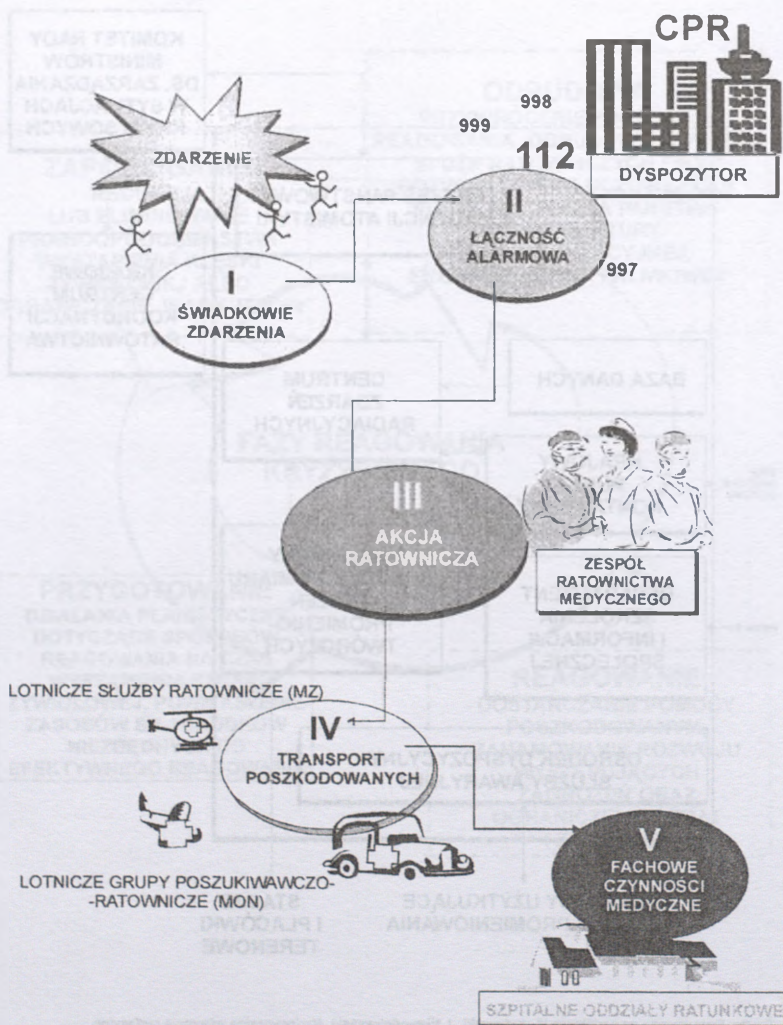

WSPÓŁDZIAŁANIE PAŃSTWOWEJ AGENCJI ATOMISTYKI Z INSTYTUCJAMI ZEWNĘTRZNYMI

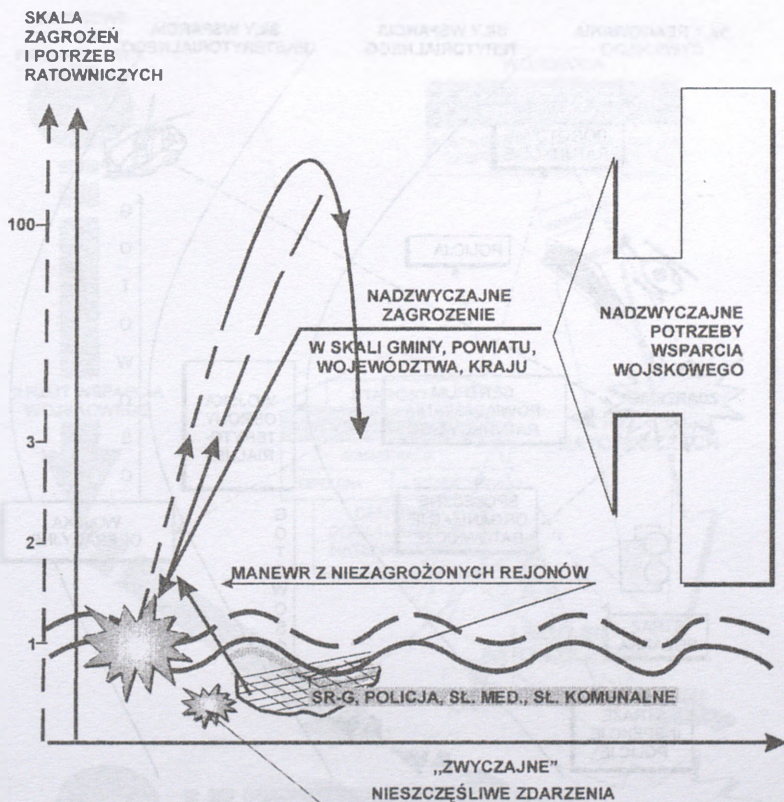

Źródło: Opracowano na podstawie M. Jurkowski, J. Niewodniczański, *Nadzwyczajne zdarzenia radiacyjne*, „Ratownictwo Polskie” 1998, nr 4.

OGNIWA ŁAŃCUCHA PRZEŻYCIA

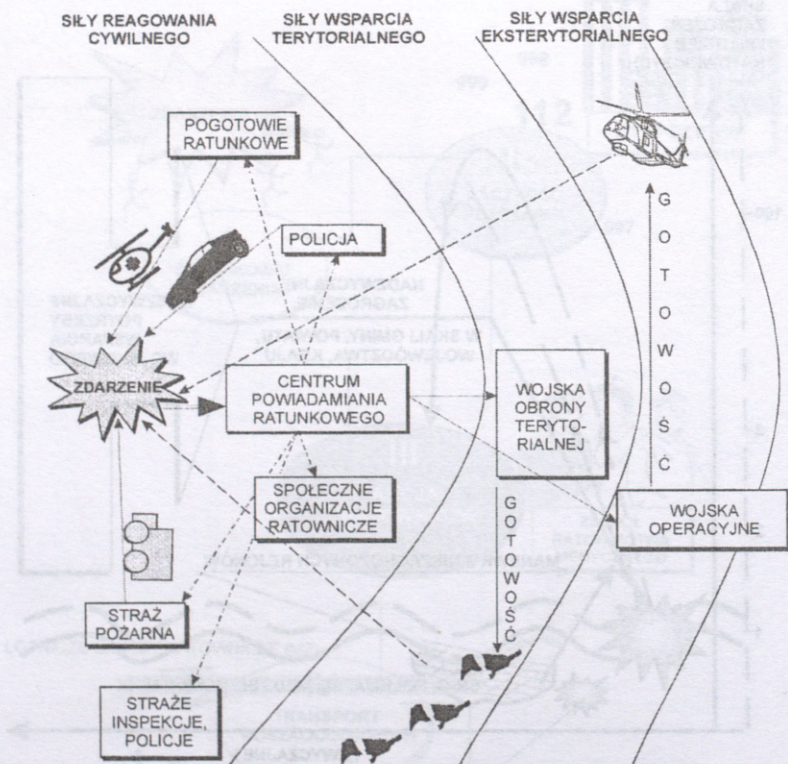
SKALA ZAGROZEŃ I POTRZEB RATOWNICZYCH

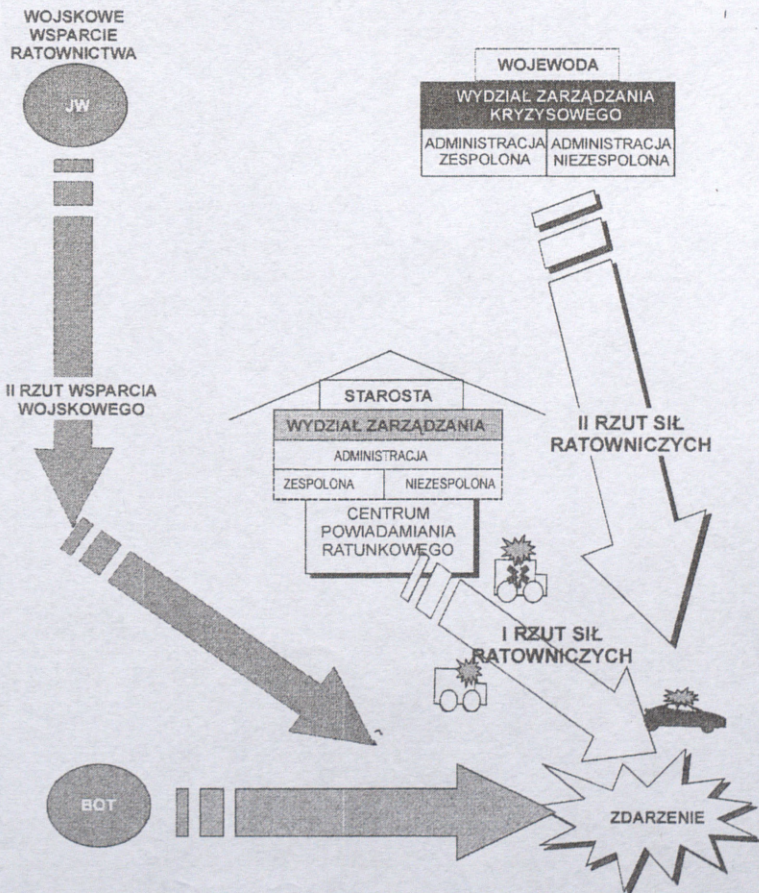
Legenda:

- zagrozenia - - - - -
- ratownictwo —————

CYWILNE I WOJSKOWE SIŁY RATOWNICZE

KOLEJNOŚĆ UŻYCIA SIŁ CYWILNYCH I WOJSKOWYCH W RATOWNICTWIE

Publikacje Akademii Obrony Narodowej

do nabycia w Wydziale Wydawniczym AON

al. gen. A. Chruściela 103, bl. 2

00-910 Warszawa,

tel. 681 40 55, tel./faks 681 37 52

e-mail: i.podemska@aon.edu.pl

- R. Bartnik – Lotnictwo uderzeniowe. Zakres zastosowań i taktyka w działaniach bojowych – 18 zł
- Bezpieczne niebo. Materiały z konferencji naukowej – 14 zł
- J. Bienkowski, R. Stępień (red.) – Edukacja pedagogiczna w wyższej uczelni wojskowej – 18 zł
- H. Binkowski (red.) – OBWE w procesie umacniania bezpieczeństwa europejskiego – 18 zł
- H. Binkowski, A. Ciupiński – NATO w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego – 35 zł
- A. Bujak – Praca w terenie na szczeblach taktycznych według standardów NATO – 12 zł
- W. Chojnacki – Socjologiczne aspekty tendencji instytucjonalno-organizacyjnego rozwoju wojska – 18 zł
- R. Chrobak i in. – Działania bojowe dywizji – 17 zł
- M. Cieślarczyk, P. Krawczyk, Z. Korulczyk – Poradnik metodyczny autorów prac kwalifikacyjnych – 8 zł
- M. Cieślarczyk, M. Chojnacki, A. Radomski – Współpraca cywilno-wojskowa (CIMC) w siłach zbrojnych (SP) RP – 15 zł
- M. Cieślarczyk (red.) – Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki – 13 zł
- M. Cieślarczyk (red.) – Kultura organizacyjna w siłach zbrojnych – 15 zł
- A. Ciupiński, M. Zając (red.) – Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym – 20 zł
- A. Ciupiński (red.) – Dyplomacja wielostronna – 25 zł
- A. Ciupiński – Podstawowe elementy polityki bezpieczeństwa i obrony RP – 17 zł
- A. Ciupiński (red.) – Dissemination of international humanitarian law in Central European countries – 22 zł
- A. Ciupiński, R. Białoskórski – Wczesne ostrzeżenie i zapobieganie współczesnym konfliktom zbrojnym w strategii Sojuszu Północnoatlantyckiego – 8 zł
- A. Ciupiński, H. Binkowski, A. Legucka – Bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych – 30 zł
- A. Ciupiński, K. Malak – Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe – 22 zł
- T. Compa – Zarządzanie przestrzenią powietrzną – 12 zł
- J. Czaja – Stolica apostołska wobec integracji europejskiej – 15 zł
- K. Czajka – Użycie artylerii w obronie oddziału – 9 zł
- P. Daniluk – Radiostacje pola walki – 12 zł
- A. Dawidczyk – Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI w. – 9 zł
- P. Dela, J. Wolejszo – Wsparcie komputerowe ćwiczeń wojskowych 18 zł
- W. Drażczyk – Logistyka sił powietrznych w działaniach wielonarodowych – 10 zł
- Drzewiecki D. – Wybrane zagadnienia z meteorologii lotniczej – 12 zł
- A. Fellner – Zautomatyzowane systemy kontroli ruchu lotniczego przestrzeni powietrznej – 23 zł
- M. Flemming – Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych – 45 zł
- P. Gawliczek, J. Pawłowski – Zagrożenia asymetryczne – 14 zł
- M. Gaska – Kompetencje organów władzy wykonawczej – 9 zł
- A. Glen, W. Marud – Kontrola przestrzeni powietrznej w czasie kryzysu i wojny – 18 zł
- J. Gotowala – Lotnictwo XXI wieku – 13 zł
- J. Gotowala – Zarys historii lotnictwa – 35 zł
- J. Groskrejc – Antropologiczne i aksjologiczne aspekty edukacji oficerów – 10 zł
- Z. Groszek – Walka elektroniczna w siłach powietrznych – 21 zł
- J. Halik – Metodyka opracowania pracy magisterskiej i studyjnej – 17 zł
- J. Halik, J. Wolejszo – Ćwiczenia wojskowe sił zbrojnych RP w aspekcie interoperacyjności w ramach NATO – 16 zł
- K. Jalożyński – Terroryzm antyizraelski – 12,00 zł
- K. Jalożyński – Terroryzm czy terror kryminalny w Polsce? – 12 zł
- K. Jalożyński – Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych – 12 zł
- K. Jalożyński – Koncepcja współczesnych działań antyterrorystycznych (rozprawa habilitacyjna) – 23 zł
- J. Janczak – Właściwości organizacji łączności w specyficznych środowiskach i warunkach walki – 10 zł
- J. Janczak, P. Daniluk – Środki dowodzenia – 14,00 zł
- Cz. Jarecki – Użycie wojsk raketowych i artylerii w operacji – 15 zł
- T. Jemiolo, K. Malak (red.) – Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej – 25 zł
- A. Józwiak, Cz. Marcinkowski – Wybrane problemy współczesnych operacji pokojowych – 18 zł
- A. Juncowicz – Natarcie kompanii zmehanizowanej – 10 zł
- A. Juncowicz – System dowodzenia batalionu – 10 zł
- M. Juszczyk – Wsparcie działań przez państwo gospodarza – 14 zł
- W. Kaczmarek – Działania operacyjne wojsk lądowych – 15 zł

- J. Kaczmarek – Stosunki transatlantyckie a bezpieczeństwo Europy – 23 zł
- T. Kamiński, J. Zakrzewski – Wojskowy podmiot gospodarczy na rynku (wybrane problemy marketingu) – 14 zł
- L. Kanarski, P. Gawliczek – Przywództwo w armiach NATO – 9 zł
- L. Kanarski, B. Rokicki (red.) – Teoria i praktyka przywództwa wobec wyzwań edukacyjnych – 24 zł
- J. Kardas, K. Loranty – Wybrane problemy bezpieczeństwa i obronności państwa w opiniach pracowników administracji publicznej – 10 zł
- J. Kardas, K. Loranty – Instytucjonalizacja przygotowania obronnego kadr administracji – 15 zł
- J. Karpowicz – Ratownictwo lotnicze – 14 zł
- J. Karpowicz, E. Klich – Bezpieczeństwo lotów i ochrona lotnictwa przed atakami bezprawnej ingerencji – 23 zł
- J. Karpowicz, E. Cieślak – Lotnictwo wsparcia w sojusznicznych działaniach powietrznych – 20 zł
- J. Karpowicz, K. Kozłowski – Bezzalagowe statki powietrzne i miniaturowe aparaty latające – 21 zł
- J. Karpowicz – Współczesne konstrukcje lotnicze – 23 zł
- J. Karpowicz, P. Krawczyk – Lotnictwo myśliwskie. Zakres użycia i taktyka działania – 21 zł
- Cz. Kącki – Siły wielonarodowe do misji pokojowych – 15 zł
- Cz. Kącki – Izrael. Jego wpływ na rozwój sytuacji w regionie Bliskiego Wschodu – 15 zł
- Kierowanie mobilnymi systemami łączności wojsk lądowych (praca zbiorowa) cz.I – 16 zł
- W. Kitler (red.) – Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP – 25 zł
- W. Kitler – Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System (rozprawa habilitacyjna) – 24 zł
- W. Kitler – Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych – 13 zł
- T. Kochański – Logistyka międzynarodowa – 14 zł
- T. Kochański – Logistyka jako koncepcja zintegrowanego zarządzania – 18 zł
- T. Kochański – Marketing i logistyka – nowoczesne narzędzia gospodarowania w wojskowej jednostce budżetowej – 18 zł
- T. Kochański, S. Kurek – Międzynarodowy i globalny wymiar rywalizacji przedsiębiorstwa – 20 zł
- T. Kochański, S. Kurek – Konkurencyjność przedsiębiorstw – 15 zł
- S. Korzeniowski – Żandarmeria wojskowa w działaniach taktycznych – 13 zł
- M. Kosiński – Umowa offsetowa i inne formy udziału państwa w międzynarodowym obrocie gospodarczym – 10 zł
- M. Kozub – Lotnictwo w operacjach połączonych – 8 zł
- M. Kozub – Lotnictwo wojsk lądowych w operacjach połączonych – 9 zł
- M. Kozub – Lotnictwo w bojowym poszukiwaniu i ratownictwie – 9 zł
- J. Kręciński – Współczesne kierowanie wojskami. Proces dowodzenia – 12 zł
- J. Kręciński – Metodyka pracy sekcji dowodzenia oddziału i związku taktycznego – 15 zł
- J. Kręciński – Wybrane problemy kierowania zgrupowaniami wielonarodowych sił połączonych – 16 zł
- R. Kuriata, J. Nowak, W. Marud – Dowodzenie siłami powietrznymi. Cz. 3 Planowanie użycia sił powietrznych – 11 zł
- R. Kwecka, M. Gryga – Siły specjalne w kontekście współczesnych zagrożeń – 15 zł
- K. Kubiak – Transport wojsk i ładunków wojskowych drogą morską przy użyciu statków handlowych – 14 zł
- Z. Lach, A. Łaszczuk – Geografia bezpieczeństwa – 48 zł
- L. Łukaszkowicz – Europejskie prawo pokoju i bezpieczeństwa – 20 zł
- T. Majewski – Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych – 9 zł
- T. Majewski – Kierownik – dowódca w organizacji – 12 zł
- T. Majewski – Miejsce celów, problemów i hipotez w procesie badań naukowych – 9 zł
- T. Majewski i in. – Planowanie w organizacji – 9 zł
- K. Malak – Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi – 18 zł
- K. Malak – Czynniki wojskowe w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej (1991-2000) (rozprawa habilitacyjna) – 15 zł
- J. Marczak (red.) – Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III RP – 20 zł
- M. Marszałek – Siły powietrzne w operacjach ewakuacyjnych (według poglądów amerykańskich) – 15 zł
- M. Marszałek – Wybrane aspekty operacji pozawojskowych – 12 zł
- M. Marszałek, A. Radomski – Metodyka pracy zespołów funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia brygady rakietowej sił powietrznych – 29 zł
- Z. Maślak (oprac.) – Informacje w obronie powietrznej – potrzeby, wymagania, zagrożenia. Materiały z sympozjum naukowego – 20 zł
- M. Michalec (oprac.) – Kierunki rozwoju rosyjskiej myśli teoretycznej i praktyki w zakresie użycia lotnictwa w walce – 16 zł
- B. Michaliuk – Broni biologiczna – 21 zł
- J. Michniak (red.) – Projektowanie struktury organizacyjnej dowództwa brygady zmechanizowanej (pancernej) – 14 zł
- J. Michniak – Stanowiska dowodzenia w wojskach lądowych – 12 zł
- G. Nowacki – Strategiczne siły jądrowe wybranych państw – 16 zł
- G. Nowacki (red.) – Militaryzacja kosmosu – 20 zł
- E. Nowak – Gospodarowanie zasobami majątkowymi – 17 zł
- J. Nowak, M. Chojnacki – Dowodzenie siłami powietrznymi. Cz. 2 Systemy dowodzenia siłami powietrznymi – 11 zł

- M. Obrusiewicz – Geneza i prognoza kooperatywnych stosunków wojskowych końca XX i początku XXI w. na tle bezpieczeństwa europejskiego – 15 zł
- Operacja „Iracka Wolność” – Materiały z Konferencji Naukowej – 25 zł
- J. Pawłowski, A. Ciupiński (red.) – Umiędzynarodowany konflikt wewnętrzny – 23 zł
- M. Palc, M. Juszczyk – Matematyka – 25 zł
- J. Placzek – Ewolucja polskiej myśli obronno-ekonomicznej w latach 1976–2000 – 20 zł
- Podróż studyjna w systemie edukacji oficerów w AON. Materiały z sympozjum naukowego – 20 zł
- A. Polak – Wybrane zagadnienia obrony wybrzeża w Polsce (1920–2002) – 16 zł
- A. Polak – Teoria grup operacyjnych w polskiej sztuce wojennej okresu międzywojennego – 30 zł
- Praca w terenie na szczeblu taktycznym (praca zbiorowa) – 12 zł
- Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów (praca zbiorowa) – 35 zł (dwa tomy)
- Pułk przeciwlotniczy w działaniach operacyjnych (praca zbiorowa) – 20 zł
- A. Radomski – Metody i treść pracy zespołu OPL na stanowisku dowodzenia dywizji zmechanizowanej – 21 zł
- Rozpoznanie wojskowe (praca zbiorowa) cz. I – 16 zł, cz. II – 16 zł, cz. III – 16 zł
- W. Scheffs – Możliwości bojowo-rozpoznawcze pododdziałów walki elektronicznej – 14 zł
- A. Skrabacz – Kobiety w obronie narodowej Polski u progu XXI w. – 15 zł
- J. Skrzyp (red.) – Informator geograficzny o państwach kandydujących do Sojuszu Północnoatlantyckiego – 16 zł
- J. Skrzyp, Z. Lach – Informator geograficzny. Państwa członkowskie NATO – 20 zł
- Z. Skwarek – Powietrzne systemy wczesnego wykrywania i powiadamiania – 16 zł
- K. Słaboń – Sytuacja jeńców wojennych w konflikcie iracko-irańskim (1980–1988) – 10 zł
- J. Słowik – Wybrane determinanty organizacji systemu dowodzenia brygady obrony terytorialnej – 17 zł
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego (praca zbiorowa) – 10 zł
- Słownik terminów z zakresu psychologii (praca zbiorowa) – 12 zł
- Słownik pojęć sojuszniczej obrony powietrznej (praca zbiorowa) – 12 zł
- Sobolewski G. – Wspólne działania obronne wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej – 21 zł
- H. Spustek – Wybrane zagadnienia badań operacyjnych i modelowania liniowego – 8 zł
- Z. Stachowiak – Metodyka i metodologia pisania prac kwalifikacyjnych (licencjackich, magisterskich i podyplomowych) – 9 zł
- Z. Stachowiak, J. Placzek (red.) – Wybrane problemy ekonomiki bezpieczeństwa – 30 zł
- K. Stańczyk – Zarys rachunkowości wojskowych jednostek budżetowych – 20 zł
- R. Stępień (red.) – Edukacja w wyższych szkołach wojskowych – 21 zł
- M. Strzoda (red.) – Wybrane terminy z zakresu dowodzenia i zarządzania – 8 zł
- M. Strzoda – Zarządzanie informacją w organizacji – 12 zł
- M. Strzoda – Słownik nazw, skrótów i akronimów państw, instytucji, dowództw, jednostek organizacyjnych i osób funkcyjnych – 8 zł
- M. Strzoda, N. Prusiński – Rola i zadania zespołu organizacji dowodzenia na stanowisku dowodzenia brygady – 13 zł
- W. Szczurowski – Kompania w obronie – 8 zł
- B. Szulc, T. Majewski – Rozwój kompetencji kierowniczych – 16 zł
- R. Szustek – Wybrane problemy nawigacji lotniczej – 21 zł
- R. Szpyra – Powietrzna sztuka operacyjna wybranych państw – 17 zł
- R. Szpyra – Powietrzny wymiar współczesnej wojny – 13 zł
- R. Szpyra – Militarne operacje informacyjne – 18 zł
- R. Szpyra – Doktryna powietrzna USA. Wybrane treści – 23 zł
- A. Szymonik – Logistyczne zarządzanie wojskową jednostką budżetową – 25 zł
- Środki dowodzenia (praca zbiorowa) – 14 zł
- Sładkowski S. – Aspekty militarne i niemilitarne zagrożeń środowiskowych – 18 zł
- Terroryzm a broń masowego rażenia (praca zbiorowa) – 18 zł
- Użycie wojsk raketowych i artylerii w operacjach (praca zbiorowa) – 20 zł
- J. Wolejszo – Wybrane problemy procesu planowania i rozliczania działalności szkoleniowej na szczeblach taktycznych w SZ RP – 18 zł
- J. Wolejszo – Trening sztabowy dowództw szczebla taktycznego SZ RP – 20 zł
- J. Wolejszo – Transformacja dowództwa szczebla taktycznego na stanowiska dowodzenia w trakcie realizacji ćwiczeń operacyjno-taktycznych – 16 zł
- J. Wolejszo – Wybrane aspekty projektowania struktury organizacyjnej zespołu dowodzenia stanowiska dowodzenia brygady zmechanizowanej – 13 zł
- J. Wolejszo – Wybrane problemy przygotowania i realizacji ćwiczeń sojuszniczych NATO – 18 zł
- J. Wolejszo – Wybrane aspekty projektowania struktur organizacyjno-funkcjonalnych ośrodków decyzyjnych – 18 zł
- J. Wolejszo – Rodzaje i formy ćwiczeń operacyjno-taktycznych prowadzonych w wybranych armiach NATO – 15 zł
- J. Wolejszo – Wybrane aspekty doskonalenia ośrodków decyzyjnych – 10 zł
- J. Wolejszo, Z. Fioła – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w obronie – 14 zł
- J. Wolejszo, Z. Fioła – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w marszu – 17 zł

- Wojsko wobec polskiego października'56. Rezolucje, uchwały, listy (wybór, wstęp i opracowanie: E. J. Nalepa) – 30 zł
- J. Wojtasik (red.) – Studia z dziejów polskiej techniki wojskowej od XVI do XX wieku – 27 zł
- M. Wrzosek – Działania rozpoznawcze na obszarze kraju – 12 zł
- M. Wrzosek – Organizacja pracy taktycznej komórki rozpoznania – 20 zł
- M. Wrzosek – Koordynacja w działaniach taktycznych wojsk lądowych – 10 zł
- Wsparcie informacyjne obrony powietrznej. Materiały z sympozjum naukowego – 18 zł
- Wydział Lotnictwa i Obrony Powietrznej AON – Ewolucja dla postępu. Materiały z konferencji – 18 zł
- E. Zabłocki – Dowodzenie siłami powietrznymi. Cz. 1 Podstawowe zagadnienia – 11 zł
- E. Zabłocki – Współczesne siły powietrzne – 13 zł
- E. Zabłocki, M. Chojnacki – Dowodzenie siłami powietrznymi NATO – 18 zł
- S. Zalewski – Służby specjalne w państwie demokratycznym – 11 zł
- L. Zapala – W rembertowskiej Alma Mater. Wspomnienia – 18 zł
- B. Zdrodowski, M. Marszałek – Operacje pozawojenne sił powietrznych – 16 zł
- J. Zieliński (red.) – Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej – 16 zł
- J. Zieliński – Wojska lądowe jako rodzaj sił zbrojnych – 16 zł
- J. Zuziak – Dzieje Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie 1947–1997 – 25 zł

Zamówienia przyjmujemy telefonicznie lub pisemnie
